T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇALIŞMA VE ÖĞRENİM YAŞAMINDA KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞISINDA DEĞER VE TUTUMLARI, OTOMOTİV SANAYİ ÖRNEĞİ

Ramazan ÇARKI

2501140879

Tez Danışmanı

Dr.Öğr.Üyesi: Filiz BALOĞLU

İstanbul - 2019

ÖZ

ÇALIŞMA VE ÖĞRENİM YAŞAMINDA KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞISINDA DEĞER VE TUTUMLARI, OTOMOTİV SANAYİ ÖRNEĞİ

RAMAZAN ÇARKI

Ülkemiz ihracatında son 13 yıldır ilk sırayı alan otomotiv sanayi, dünyadaki genel eğilime uygun olarak kadın çalışanların istihdamını artırmayı talep etmektedir. Kadın çalışanlardan beklenen ise yetenek krizini aşmak ve verimliliği arttırmak üzerine odaklıdır. Kadınların otomotivle ilişik alanlarda istihdam edilmeleri ve görünür olmaları yaygın toplumsal cinsiyet rolleri ile düşünüldüğünde, sıra dışı durmaktadır. Geleneksel kalıplar bağlamında; otomotiv sektörü, onarım, araç bilgisi ve araç kullanımı gibi işler erkek işi kabul edilir ve kadınların bu işlerde yeterli olamayacağı düşünülür.

Benzer kalıpyargılar, kız öğrencilerin otomotivle ilişik bir bölüm olan, motorlu araçlar teknolojisi alanında ve mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim görmeleri için de geçerlidir. Gerek kadın çalışanlar gerekse kız öğrenciler erkek egemen bir alanda var olamaya çalışmanın karşılığını, dikkate alınmama, yadırganma ve alay edilme olarak deneyimlemektedir. Böylece kadın çalışanlar ve kız öğrenciler çalışmak istedikleri birimlerden uzak kalmaktadırlar. Sektörde çalışırken ve alanda öğrenim görürken karşı karşıya kaldıkları ayrımcı uygulamaların, onlar üzerinde yıpratıcı sonuçları olmaktadır. Kadın çalışanların ve kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet bağlamında yaşadıkları bu olumsuz deneyimler, onların söz konusu cinsiyet rollerine karşı daha duyarlı olmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Sektörde çalışan kadınlar ve alanda öğrenim gören kız öğrenciler, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerle kadın-erkek cinsiyet rolleri için de dengelerin değişmeye başladığını düşünmektedir. Bunun en önemli göstergelerini, kadınların çalışma hayatına etkin olarak katılması ve erkeklerin de hane içi görev ve sorumluluklarının eskiye oranla artması olarak belirtmektedirler. Bu ek olarak, cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünün çocuk sahibi olduktan sonra kadınlar tarafından makul karşılandığı da görülmüştür.

Araştırmada, otomotiv sanayinin satış sonrası teknik servis alanında çalışan 20 kadınla, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören 20 kız öğrenciyle yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Otomotiv Sanayi, Motorlu Araçlar Teknolojisi Alanı, Cinsiyete Dayalı İş Bölümü, Tutumlar

ABSTRACT

THE VALUE AND ATTITUDES OF WOMEN TOWARDS GENDER IN WORKING AND LEARNING ENVIRONMENT: A CASE OF AUTOMOTIVE INDUSTRY

RAMAZAN ÇARKI

The automotive industry, which has taken the first place in Turkey's exports for the last 13 years, demands an increase in the employment of female employees in accordance with the general trend in the world. What is expected of female employees is to overcome the talent crisis and increase productivity. The fact that women are employed and visible in automotive-related areas is unusual, given the common expectation of their gender roles. In the context of traditional patterns; jobs such as the automotive sector, repairs, vehicle information and vehicle use are considered male jobs and women are considered to be inadequate.

Similar stereotypes apply to the education of female students in the field of engine vehicles technology, vocational and technical education institutions, which are related to automotive sector. Both female employees and students experience the consequence of trying to exist in a male-dominated field to be mocked and disregarded as out of place. Thus, female employees and students stay away from the units they want to work at. The discriminatory practices they face while working in the sector and studying in the field have detrimental consequences on them. These negative experiences of female employees and students in the context of gender cause that they are more sensitive to gender roles.

Female working in the sector and students studying in the field think that balances have started to change for gender roles with social and economic transformations. The most important indicators of this are the active participation of women in the working life and the increase in the household duties and responsibilities of men. In addition, it was found that the gender-based social division of labor was considered reasonable by women after having children.

Data were collected through face-to-face interviews with 20 women working in the after-sales technical service area of the automotive industry and 20 girls studying in the field of engine vehicles technology in vocational and technical education institutions.

Keywords: Gender, Automotive Industry, Field of Engine Vehicles Technology, Gender-Based Division of Labor, Attitudes

ÖNSÖZ

Dersleriyle kadın emeği ve toplumsal cinsiyet sorunsalının, toplumsal ve ekonomik yaşamda yarattığı etkilerine yönelik farkındalığımı zenginleştiren, araştırma konumun belirlenmesi ve yönetilmesi sürecinde öneri ve yönlendirmeleriyle yolumu kolaylaştıran değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr.Üyesi Filiz BALOĞLU'na şükranlarımı sunuyorum.

Ders aşaması boyunca farklı yaklaşım ve disiplinleriyle sosyoloji literatürüne ilişkin bana sundukları önemli katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Veysel BOZKURT'a, Sayın Prof. Dr. İsmail COŞKUN'a, Sayın Prof.Dr. Umut OMAY'a, Sayın Prof.Dr. Meltem DELEN'e ve Sayın Dr. Öğr.Üyesi. Uğur DOLGUN'a tüm içtenliğimle teşekkür ediyorum.

Araştırma için saha çalışmasına başlamadan önce, otomotiv sanayinde çalışan kadınlara ulaşmama ve bağlantı kurmama öncülük eden değerli öğretmen arkadaşlarım Sayın Orhan DEVECİOĞLU, Bahri UYSAL ve Hakan TİNTAŞ'a, görüşme ve gözlemlerim sırasında her türlü kolaylığı sağlayan sektör yöneticilerine, kuşkusuz değerli vakitlerini görüşmeler için ayırarak, tüm samimiyetleri ile mülakatlara katılan araştırmanın adı zikredilemeyecek kahramanları olan, kadın çalışanlar ve sevgili öğrencilere, bu çalışmanın ortaya çıkması için vefa borcum var. Her birine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak tez metninin yazımı aşamasında ve tamamlandıktan sonra yazım düzeltmelerini titizlik ve özveri ile yapan ve her zaman motive edici önerileri ile yanımda olan sevgili arkadaşım Samet ÖZÇELİK'e teşekkür ediyorum.

RAMAZAN ÇARKI

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ x
KISALTMALAR LİSTESİ xi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 5
1. TOPLUMSAL CİNSİYET KISKACINDA ''KADIN'' 5
1.1. Cinsiyet Problemi Bağlamımda Kadın Hareketinin Şekillenmesi 6
1.2. Toplumsal Cinsiyetin Kavramsallaştırılması Ve Kadın Sorunu 18
1.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Cinsiyet Rolleri 26
1.3.Öğrenim Yaşamında Kadına Sınırlayıcı Bir Etmen Olarak Toplumsal Cinsiyet 36
1.4. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Çalışma Yaşamında Kadın ve Emeği 47
İKİNCİ BÖLÜM 51
2. ÇALIŞMA VE ÖĞRENİM ALANI OLARAK OTOMOTİV SEKTÖRÜ 51
2.1. Dünyada ve Türkiye'de Kadınlar İçin Çalışma Alanı Olarak Otomotiv Sektörü 55
2.1.1. Kadın İstihdamı ve Kadın İstihdamında Etki Eden Faktörler 62
2.1.2. Türkiye'de Kadın İstihdamı 68
2.2. Otomotiv Sektörü İle İlişik Öğretim Alanlarında Kadın Öğrenciler 74
2.2.1. Otomotiv Sanayi Bağlamında Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde: Motorlu Araçlar Teknolojisi Alanı 78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 84
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, BULGULARI VE ANALİZİ 84
3.1. Araştırmanın Yöntemi 86
3.1.1. Araştırmanın Örneklemi 87

3.1.2. Veri Toplama Teknikleri ve Veri Analizi 88
3.2. Sektörel Duruma İlişkin Kadın Deneyimleri 89
3.2.1. Dinamik, Haraketli ve İlgi Çekici 95
3.2.2. Argo İfadeler 97
3.2.3. Yatay Ayrışmanın Psikolojik Boyutu 99
3.2.4. Ayrımcılık Deneyimlenmiyor 101
3.3. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Sektördeki Kadınlar 103
3.3.1. Detaycı, İknacı ve Çözümcü 105
3.3.2. Sorumluluk Değil, Yardım 107
3.3.4. Yeni Dengeler Kuruluyor 109
3.4. Kız Öğrenciler Açısından Motorlu Araçlar Teknolojisi Alan Deneyimi 113
3.4.1. Fiziksel Güç Etkisi 121
3.5. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Karşısında Tutumları 125
SONUÇ VE TARTIŞMA 129
Çalışma Yaşamı 129
Öğrenim Yaşamı 133
Öneriler 136
KAYNAKÇA 139
EKLER 147

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Androjeni Modeli……33

Tablo 2: Eğitim ve Öğretim Alanları Sınıflamasına Göre Lisans Düzeyindeki Mezun Sayıları, 2016- 2017……39

Tablo 3: Öğretim yılı ve eğitim seviyesine göre okullaşma oranı……...42

Tablo 4: Okul türü cinsiyet oranları 2017-2018 eğitim-öğretim yılı……...43

Tablo 5: Dünya Otomotiv Üretimi 2008-2017……51

Tablo 6: Türkiye Otomotiv Pazarı Yıllık Büyüme Oranları, 1993-2015……53

Tablo 7: Türkiye, AB ve ABD'de otomotiv sanayinde çalışan kadınların sektörlerine ilişkin deneyim karşılaştırması……59

Tablo 8: Çeşitli bölge ve ülkeler gruplarında kadınların işgücüne katılım oranı……63

Tablo 9: Çeşitli ülkelerde 15-64 yaş aralığında kadınların işgücüne katılım oranı…….64

Tablo 10: Ekonomik Faaliyetlere Göre Kadın İstihdamın Dağılımı (%)……67

Tablo 11: 2000-2017 döneminde Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranı……...69

Tablo 12: Kadın İstihdamının işkollarına dağılımı (%)…….…..70

Tablo 13: İpsos 2018 Türkiye'yi Anlama Kılavuzu'nda Katılımcıların Kadın-Erkek Eşitliğine Yönelik Tutumları (%)…….72

Tablo 14: İstanbul Teknik Üniversitesi Fakülteler Bazında Kadın –Erkek Öğrenci Oranları…….75

Tablo 15: Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarından Mezunların Cinsiyet Dağılımı……....81

Tablo 16: Araştırmada analize esas görüşülen kadın çalışanlara ilişkin özet bilgiler….90

Tablo 17: Araştırmada analize esas görüşülen motorlu araçlar teknolojisi alanı kız öğrencilere ilişkin özet bilgiler……...……114

KISALTMALAR LİSTESİ

AB **:** Avrupa Birliği

ABD **:** Amerika Birleşik Devletleri

MAT **:** Motorlu Araçlar Teknolojisi Alanı

METOK : Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumu

MİS **:** Müşteri İlişkileri Sorumlusu

OSD : Otomotiv Sanayii Derneği

TEOG : Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş

GİRİŞ

Çalışma ve öğrenim yaşamında kadınların sektörel ve öğrenim alanlarına ilişkin dağılımında, ulusal ve küresel sayısal veriler incelendiğinde, belirli alanlarda yığılmalar olduğu görülmektedir. Kadınların ve erkelerin cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı oluşan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre, belirli mesleklere ve öğrenim alanlarına yöneldikleri gözlemi kolaylıkla yapılabilir. İş bölümünde olan bu farklılığın temellinde; kadınlarda kas gücü veya fiziksel güç yoksunluğu, kadınların biyolojik özellikleri gereği belirli mesleklere yatkın olamayacakları, doğurganlık özelliğinden dolayı anne olmanın yaratacağı sorumlulukların hane içine ya da özel alana ilişkin görevler oluşturması ve kadınların erkeklere göre rasyonel değil de daha duygusal özelliklerinin ön planda olması gibi bir dizi geleneksel kalıpyargı, kadınların ve erkeklerin mesleklerinde ve öğrenim yaşamlarında dolaylı olarak ya da doğrudan etkilidir.

Kadınların çalışma yaşamına dahil olmasının tarihi ülkemizde de Batı'da olduğu gibi benzer bir seyri izlemiştir. Kadınların ücretli olarak tarım işlerinde çalışmaya başlaması, bakım ve bakıcılık işlerini yerine getirmeleri, sanayi devrimi sonrası erkek işçilerin savaşlar nedeniyle tüm Avrupa' da azalması, kadınların değişik sanayi kollarında işgücü açığını gidermek için fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamasını sağlar. Durum Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde artan sanayi kuruluşlarında kadınların istihdamını için de geçerlidir. Özellikle dokuma ve tütün sanayi alanında kadın çalışanlar istihdam edilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile de mevcut durum devam etmiştir.

Kadınların öğrenim yaşamına katılması da özelikle çocuk bakımı, öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerle başlamıştır. Eğitim hizmetlerinden kadınların yararlanmaya başlaması, onların kadınlık vasıfları ile ilişkili olmuştur.19. yüzyıl boyunca hukuk, mühendislik, tıp gibi alanlarda öğrenim görenler erkekler olurken, bakıcılık, öğretmenlik, hemşirelik türünden alanlar da kadınlara yöneliktir.

Zamanla dünyada ve ülkemizde kadın hareketinin güçlenmesi ve edindiği kazanımların sonucu olarak, kadınları mesleki ve öğrenim açısından sınırlandıran ya da yasaklayan uygulamalar ortadan kalkmıştır.

Kadınların fiziksel güç eksikliği nedeniyle özellikle teknik ve mekanik alanlarda bulunan meslekleri icra etmesi, cinsiyet kalıpları bağlamında şaşırtıcı bulunur. Çünkü bu işler öncelikle güç gerektirmesi bakımından, ikinci olarak da mesleğin erkek egemen yapısından kaynaklı nedenlerle, erkek işi olarak kabul edilir. Özellikle otomotivle ilgili mesleklerin, erkelerin daha başarılı olarak yapabileceği işler olduğu kanısı güçlüdür. Otomotiv tamiri, şoförlük gibi meslekler söz konusu olduğunda, cinsiyet temelli iş bölümü daha belirgindir. Söz konusu açıklık ve netlik dikkate alınarak, toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlar için en aykırı olduğu düşünülen otomotiv sanayinin ve bu sanayide çalışan kadınların deneyim ve tutumlarının konu edilmesi anlaşılabilecektir.

Öğrenim yaşamında ise kadınların karşılaştığı temel ayrım, teknik ve mühendislik alanlarından uzak kalmaktır. Yine söz konusu cinsiyet rolleri bağlamında bu alanda öğrenim görmesi gerekenlerin, cinsiyet rollerinin uygunluğundan kaynaklı erkek öğrenciler olması yönündedir. Erkek öğrencilere ait kurumlar olarak nitelenen, mesleki ve teknik eğitim kurumları gerek toplum gerekse kız öğrenciler tarafından ortak tutumlarla karşılanır. Özellikle bu kurumların bazı alanların da erkek egemen kültür daha hakimdir. Bu alanlardan en önemlisi de motorlu araçlar teknolojisi alanıdır. Alanın, otomotiv sanayi ile ilişik bir bölüm olmasından dolayı, kız öğrenciler için uygun olarak değerlendirilmez. Bu nedenle alanda öğrenim gören çok az sayıda kız öğrenci erkek mesleği olarak bilinen ve erkeklikle ilişkili kültürel unsurlar içinde farklı deneyimler yaşarlar.

Çalışma yaşamında kadın çalışanlar, yatay ayrışma, dikey ayrışma ve cam tavan etkisi gibi olumsuz etmenlerle mücadele etmek zorunda kalırlar. Kadınların iş dışında hane içi sorumluluklarına ilişkin mesaileri veya üzerlerindeki ikinci yük, onların iş yaşamında esnek istihdamla, kariyer olanakları bakımından tercih edilmeme uygulamalarıyla ve farklı performans ölçütleri ile yüzleşmelerine neden olur.

Kadın çalışanlar için erkek egemen sektörler de yer almanın bu tür sonuçları, sektörün çalışma koşulları ve kültürü ile ilişkilendirilebilir.

Benzer bir durum mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören kız öğrenciler için de geçerlidir. Araştırmaya konu olan, söz konusu kurumlarda öğrenim gören öğrenciler tanımlanırken "kız öğrenciler" ifadesinin seçilme nedeni; ilgili öğrencilerinin çocukluklarına vurgu yapılmak için tercih edilmiştir. Motorlu araçlar teknolojileri alanında öğrenim gören kızlar da öğrenim aşamasında cinsiyetlerine bağlı olarak belirli ayrışmalara maruz kalmaktadır. Kız öğrencilere verilen görev ve sorumluluklarla, erkek öğrencilere verilenler arasında farklar söz konusudur. Atölye ve laboratuvar derslerinde ve staj aşamasında kız öğrencilere verilen görevlerle, çalıştırıldıkları birimler cinsiyetlerine bağlı olarak değişmektedir.

Toplumsal cinsiyetle, çalışma yaşamı ve öğrenim yaşamı arasındaki bağlantıyı otomotiv sanayi örneğinde ele alan çalışma şu şekilde planlanmıştır. Birinci bölüm toplumsal cinsiyet kavramı tartışmaları bağlamında, kadın emeği, ücretsiz emek, ikinci yük, ayrışma ve benzeri kavramlar üzerine feminist alanyazında yapılan tartışmaları özetlemektedir. Kadın emeği ve kadının konumuna ilişkin toplumsal ve ekonomik tartışmalar, Parsons, Millett, Engels ve Mill'in düşünceleri çerçevesinde yapılmıştır. Toplumsal cinsiyetin çalışma ve öğrenim yaşamındaki etkilerine ilişkin sayısal verilerden bahsedilerek birinci bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ise otomotiv sanayinin ülkemizdeki genel görünümüne ilişkin sayısal verilerle desteklenmiş bilgiler verilmektedir. Çalışma ve öğrenim yaşamı bakımından sektörün mevcut durumuna ilişkin açıklamalar yapılarak, güncel araştırma sonuçlarına dair çalışmalardan bahsedilmiştir. Son olarak mesleki ve teknik eğitim kurumlarının toplumsal cinsiyet bağlamındaki yapısına ilişkin çalışmalar da konu edilmiştir.

Üçüncü ve son bölüm ise yapılan araştırmanın yöntemi, konusu, veri toplama teknikleri ve çözümlenmesine ayrılmıştır. İlkin otomotiv sanayinin, teknik servis alanında çalışan kadınların sektörel deneyimleri, ikinci olarak da sektörde çalışan kadınların toplumsal cinsiyet karşısındaki tutumlarını derlenerek açıklanmıştır.

Motorlu araçlar teknoloji alanında öğrenim gören kız öğrencilerin alan ve staj deneyimlerini içeren analize ek olarak, onların toplumsal cinsiyet tutumları da tartışılmıştır. Gözlem ve saptamalar nitel görüşmelerin anlatıları ile desteklenerek betimlenmiştir. Analizler sonucu ortaya çıkan bulgular, sonuç ve tartışma bölümüyle öneriler bölümünde toplu olarak sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KISKACINDA ‘’KADIN’’

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri toplumsal yaşamda farklı toplumsallaşma biçimlerinin ve iş bölümlerinin olduğu ve bu biçimlerin farklı coğrafyalarda ve farklı tarihsel dönemlerde değişim gösterdiği bilinmektedir. Toplayıcılık, avcılık, yerleşik yaşama geçiş, tarımın başlaması türünden etkenler toplumsal yapının oluşumuna ve dönüşüme uğramasına neden olan unsurlar arasında yer almaktadır.

Yerleşik hayata geçişle birlikte iktisadi etkinliklerin başlaması ve hız kazanması, toplumların birbirleriyle daha etkileşim içinde olmasını gerektirmiştir. Ticaret yolları, coğrafi hareketlilik ve keşiflerle, söz konusu etkileşim artmıştır. Kültürler ya da toplumlar arası etkileşim Sanayi Devrimi ile büyük bir ivme kazanmış ve günümüzün küresel dünyasının temelini oluşturmuştur.

Bahsedilen dönüşümlere bağlı olarak, toplumsal yaşam da çeşitlenmiş ve karmaşık hale gelmiştir. Toplumsal ilişkiler, hiyerarşiler ve yapılar dönüşerek büyük sosyal değişimlere neden olmuştur. Bütün bu değişim ve dönüşüm dönemlerinde toplumsal olarak kadın ve erkek rollerinde de farklı farklı coğrafyalar ve kültürlerde iş bölümü odaklı ortaya çıkan cinsiyet rollerinin farklılaşması, ortak bir anlayış olarak gün yüzüne çıkmıştır.

Toplumsal iş bölümüne bağlı olarak oluşan cinsler (kadın-erkek) arasındaki ayrım zamanla kadınların aleyhine dönüşmüş, kadını kamusal alandan ve kamusal alanın sunduğu iktisadi etkinlikler, iş yaşamı, siyaset, eğitim, kariyer gibi olanaklardan mahrum ederek, onu özel alanına, evine bağlı kılmıştır.

Toplumsal uzlaşma sonucu oluşan kadın erkek cinsiyet rollerine yönelik söz konusu ayrım 18. yüzyıldan itibaren Kadın Hareketi ya da Feminist Hareket tarafından kuramsallaştırılarak eleştiriye tabi tutulmuş ve toplumsal yaşamda veya kamusal alanda kadınlar lehine değişim sağlamayı amaçlamıştır. Kadın hareketinin bir sonucu olarak 20. yüzyıldan itibaren kadınlar kamusal yaşamın birçok alanında kazanımlar elde ederek, toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurulu anlayışının oluşturduğu olumsuzlukları bertaraf etmek anlamında, önemli başarılara imza atmışlardır. Ancak günümüzde halen kadının iş yaşamında, öğrenim yaşamında ve özel alanında toplumsal cinsiyet olgusunun belirlenimde, cinsiyet rollerine bağlı olarak oluşan kalıpyargılar sonucu sınırlandırıldıkları ve mağduriyetlere maruz kaldıkları da açık bir durumdur.

1.1. Cinsiyet Problemi Bağlamımda Kadın Hareketinin Şekillenmesi

Cinsiyete ilişkin temel belirlenimler, tarihsel olarak biyolojik temelli olarak başlamıştır. Tüm canlı türleri için üreme organlarının gösterge olarak kabul edildiği, biyolojik temelli belirlenmiş ve dişi-erkek ikiliğine dayalı cinsiyet tanımlama anlayışı, insanlık tarihin ilk kategorik ayırımlarından biridir. Böylece, canlılar dişi ve erkek olmak üzere iki ayrı cins olarak kabul edilmektedir. Hatta cinsiyetin açlık ve susuzluk türünden, biyolojik temellere dayanan bir güdü olduğundan kimsenin şüphesi yoktur (Cüceloğlu, 1998:245).

Bireylerin cinsiyeti, döllenme sonucunda oluşan kromozom yapısına göre oluşur. Döllenmeyi takip eden altıncı haftanın sonunda, cinsiyetin biyolojik özellikleri bir dizi hormonun etkisi ile gelişecek bir sürece girecektir. Sürecin tamamlanması aşamasında herhangi bir anomali ile karşılaşılmazsa biyolojik dişi ya da erkek olarak tanımlanacak birey dünyaya gelecektir.

İnsan bedenini oluşturan hücreler 23 çift kromozomdan oluşmaktadır. Kromozomlar döllenme esnasında yumurta ve spermden 23 tek kromozomun bir araya gelmesi ile 23 çift yapılı hale dönüşür. 23. çift kromozom, cinsiyet kromozomu olarak adlandırılmaktadır. Dişiden gelen (X) kromozomu olarak adlandırılan kromozomlardır ve yumurtalar yalnızca (X) kromozomunu bulundurmaktadır. Spermler ise bir (X) ve bir (Y) kromozomunu barındırmaktadır (XY) .

Döllenme sırasında dişiden gelen X kromozomu, erkekten gelen X kromozomu ile eşleşirse dişi bir fetüsün gelişmesine, Y kromozomu ile eşleşirse erkek bir fetüsün gelişmesine neden olarak, biyolojik gelişimin gerçekleşmesine öncülük eder (Carlson, 2014:237-238).

Yumurtanın içerdiği (X) cinsiyet kromozomu, döllenme esnasında spermin içerdiği (X) kromozomu yapısına sahip olursa biyolojik bir dişi bebek dünyaya gelecektir. Böylece bebeğin cinsiyet kromozom yapısı (XX) özelliğini gösterecektir. Buna karşın yumurta, spermden gelen (Y) kromozomu içeren bir yapıyla karşılaşırsa biyolojik bir erkek bebek doğacaktır. Bu kromozom yapısı da (XY) yapısını oluşturacaktır. Eğer döllenme sırasında ya da sonucunda ortaya bir sendrom çıkmazsa, biyolojik olarak dişi ya da erkek olarak adlandırılacak cinsiyet farklılığının temeli gerçekleşecektir.

Cinsiyettin oluşum sürecine yönelik biyolojik açıklamanın sosyolojik olarak önemi, kadın-erkek cinsiyet rolleri farklılığına ilişkin geliştirilen teorilere dayanak olarak görülmesidir. Kadın ve erkek rolleri arasında var olan söz konusu cinsiyet rollerine ilişkin ayırımının biyolojik farklılıklara dayalı unsurlardan ortaya çıktığını iddia eden görüş ‘’doğacı görüş’’ farklılıkların doğal bir farklılık olduğunu dile getirir. (Ecevit, 2011:5).

Biyolojik cinsiyete bağlı olarak oluşan fizyolojik farklar boy, kilo, kas yapısı, kromozomal ve hormanal farklılıklar, beyin ölçülerindeki cinsiyete bağlı oransal değişimler ve daha bir dizi kalıtımsal özellikler cinsiyet rolü farklılıklarının gerekçesi olarak ortaya konulmaktadır (Giddens, 2012:505-506).

Erkeklerin özel alan ya da ev dışındaki işlerde avcılık, onarım, savaş, siyaset gibi kendilerini kamusal alanda var etmelerini gerektiren etkinliklerle meşgul olmaları; kadınların ise özel alanda ev içinde yemek yapımı, bebek ve yaşlı bakımı gibi işlerle uğraşmalarının gerekçesinin doğal ya da biyolojik farklılıklardan kaynaklı olduğu doğacı görüş tarafından iddia edilir.

Bununla birlikte doğacı görüş tarafından dile getirilen, "kadın ve erkek cinsiyet rollerinin kaynağı biyolojiktir" iddialarını kanıtlamaya yönelik yapılan çalışmalar da, birçok bakımdan tartışmaya açık halde ortada kalmıştır. Öncelikle davranışlara ve cinsiyet rolleri farklılıklarına dair çalışmalar hayvanlar üzerinde yapılmaktadır. Örneğin annelik davranışına ilişkin yapılan hormanal çalışmalarda kobay farelerin kullanılması ve araştırma sonucunda ortaya konulan bulguların tartışılmasında cinsiyet rolleri ile biyolojik yapı arasında tutarlı bir denge kurulamaması, reddedilmesine neden olmuştur.

R.W.Connel kadın ve erkek arasında söz konusu olan cinsiyet rolleri arasındaki ayırımın biyolojik temellere dayandığı iddiasını tıpkı ırklar arasında IQ düzeyleri farkların olup olmadığını araştıran araştırmalara benzeterek eleştirir. Biyolojik olarak kadın ve erkekler arasında mizaç ve yetenek olarak bazı farklılıkların olabileceğini ancak bu farklılıklarında kadın ve erkeklerin evrimsel ortaklıkları ile karşılaştırıldığında gölgede kaldığını dile getirir. Aynı zamanda söz konusu farklılıklar olsa bile Connel'e göre, bu farklılıklar büyük toplumsal kurumların temeli olamaz (Connel, 1998:107).

Kate Millett ise biyolojik farklılık ve üstünlük tezine, ataerkil yapı bağlamında yaklaşır. Millett tarafından insanlık tarihinde erkek egemen bir sistemin oluşmasını açıklamak için kullanılan ataerkillik kavramı, erkeğin biyolojik olarak kadından güçlü olduğu için ataerkil bir toplumsal sistemle karşı karşıya olduğumuz iddiasını eleştirir ve Millett tarafından iddiaya şöyle cevap verilir.

"Ve uygarlık çerçevesi içindeki politik ilişkiler, kesinlikle bu temele dayandırılamaz. Politikada[1] *erkeklerin üstünlüğü, fiziksel güce dayanmaz. Bu üstünlük, biyolojik olmayan bir değerler sisteminin kabul edilmesinden gelir." (Millett,2011:50-51).*

Cinsiyet rollerinin biyolojik kökenli etmenlere bağlı olarak oluştuğuna ilişkin görüşler temelini, kadın ve erkek bedenlerinin sahip olduğu bir dizi fizyolojik, morfolojik, unsurların etkisi, doğurganlık özelliği, kas kütlesine bağlı fiziksel güç, yetenekler ve yeterliliklerdeki farklılıklar gibi etmenlere bağlı olarak, toplumsallaşma süreci içinde cinsler arasında doğal bir iş bölümü oluştuğu tezi, Connel ve Millett tarafından kabul edilmez. Söz konusu kadın ve erkek cinsiyet rollerine bağlı olarak oluşan bu farklılığın temelinde toplumsal etmenler olduğu dile getirilir.

Sosyal bilimciler ve feminist teorisyenler hatta son yıllarda sinirbilimcilerce de sıklıkla tartışılan, cinsiyet farklılıkların kadınlar ve erkeler arasında var olan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ayırımın dayanağının ne olduğu sorusuna, kanıtlanmış bir geçerliliğe sahip yanıt verilememiştir. Bu ayırımın kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklardan kaynaklı olduğu iddiası da günümüzde bilimsel olarak ortaya konulamamaktadır. Millett 'in belirttiği gibi *"Görünüşe bakılırsa, bugünkü biyo-genital bilgilerimiz dışında, erkek ve kadın arasında doğuştan bir ayrım olup olmadığını yakın bir gelecekte öğrenemeyeceğiz."* (Millett,2011:53).

Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet rollerine ilişkin ayırımın temelinin öğrenmeye dayalı, toplumsal ve kültürel faktörlerle oluştuğunu iddia eden ''Gelişmeci Görüş'' kadın ve erkek olmamın toplumsallaşma sürecinin bir ürünü olduğunu vurgular. Çocukluktan itibaren kadınlar ve erkekler üyesi oldukları toplumun, grubun, cemaatin değerleri, inançları, pratikleri ve gelenekleri bağlamında, cinsiyet rollerini öğrenir ve icra eder.

1 Kate Millett Cinsel Politika adlı kitabında ''politika'' sözcüğünden anlaşılması gerekeni şöyle açıklar, '' Bu kitapta politika, toplantılar, başkanlar ve partilerden kurulu o dar ve kısıtlı dünyanın yorumlandığı kavramda ele alınmamıştır. Biz <<politika>> derken, güçlülük temeline dayanan ilişkilerden, bir grup insanın başka bir grup tarafından yönetildiği düzenlerden söz edeceğiz''(Millett,2011:44-45).

Sosyal ve kültürel çevrenin bir yansıması olan kadın-erkek davranışlarına dair Ann Oakley yapılan araştırmalardan örnekler vererek, ailede ve okulda cinsiyet rollerinin nasıl oluşturulduğunu izah eder. Toplumsallaşma sürecine doğumdan itibaren baktığımızda, kız ve erkek çocuklarına cinsiyetlerine göre belirli renk elbiseler giydirilmesi, belirli oyuncaklarla oynatılması yine cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen okul türleri, meslek ve alanlara yönlendirilmesi, ‘’kızlar tamirci olmaz’’, ‘’erkekler bebeklerle oynamaz, ağlamaz’’ türünden öğütler verilmesi cinsiyet rollerini belirleyen toplumsallaşama örnekleridir (Ecevit, 2011:5).

Gelişmeci görüş aynı zamanda doğacı görüşün dile getirdiği biyolojik temellere dayanan ayrımın iddialarına da yanıt verir. Doğacı görüş, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet rollerine ilişkin ayırımın belirleniminde ortaya çıkan toplumsal iş bölümünün gerekçesini, erkeğin fiziksel olarak kadından güçlü olmasına bağlamıştır. Erkeğin fiziksel olarak kadından güçlü olması durumu, onu kamusal alandaki işleri yapmaya yönlendirmiştir. Ev dışında çalışma, avlanma, mekanik işlere yönelme vb. işlerin erkekler tarafından yapılıyor olması, fiziksel olarak daha güçlü olmaları ile ilişkilendirilir. Aynı şekilde kadınların erkeklerden kas gücü ve bedensel olarak güçsüz olmaları, onların özel alandaki işlere yönelmelerine neden olmuştur. Ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı türünden işler, kadınların fiziksel güçlerine uygun düştüğünden böyle bir iş bölümü oluşmuştur.

İşte gelişmeci görüşün doğacı görüşe karşı itirazı, söz konusu iddiaların günümüzde geçerliliğini yitirdiğini, bilim ve teknolojiye bağlı olarak geliştirilen makine ve tekniklerin kadın ve erkek arasında var olan biyolojik kökenlere dayanan güçlülük / güçsüzlük ayırımını anlamsız kıldığı yönündedir. Tekniğin ilerlemesi, otomasyon teknolojilerinin yaygınlaşması, yapay zekâ tarafından kontrol edilen teknoloji kullanımı ve ürünlerin uzaktan kullanılması gibi birçok olanak, kadının ev dışında erkeğin ise ev içinde birçok işi yapmasını olanaklı kılan fırsatlar sunmaktadır. Dolayısıyla bir kez daha biyolojik temellere dayanan doğacı görüşün tezlerinin günümüz dünyası açısından geçerliliği kalmamıştır.

Cinsiyet rollerine ilişkin bir diğer yaklaşım ‘’İşlevselci Görüş’’ tür. Toplumsal iş bölümünün ve örgütlenmesinin bir sonucu olarak, kadın ve erkek cinsiyet rolleri farklılaşmıştır. Bu farklılaşma dayanağını toplumun gereksinimlerinde bulduğu için rasyonel olarak kabul edilmektedir. İşlevselcilik yaklaşımı açısından 20. yüzyılın en önde gelen sosyoloğu Talcott Parsons'dur. Parsons toplumsal tabakalaşmanın da bir ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını ileri sürer. Ailenin de toplumsal sistem bakımından üyelerini toplumsallaştırma işlevi vardır.

Bu işlevselleştirme görevini Parsons kadın ve erkek cinsiyet rollerinin ayrımında tanımlar. Annenin daha çok çocuklarının duygusal gereksinimlerini karşılama görevi vardır. Bu durum zorunlu olarak annenin evinde kalması, çocuk bakımı ve yetiştirme işlevini yerine getirmesini öngörür. Ailenin uyumluluğu ve mutluluğunu, Parsons kadın ve erkeğin kendine uygun cinsiyet rollerini yerine getirerek, bireylerin sosyalleşmesi misyonunu sağlamalarına bağlar. Buna göre kadınların Parsons'ın tanımlaması ile *''dışavurumsal roller''*i yerine getirmesi, erkeklerin de *''araçsal roller''*i sergilemesi gerekmektedir. Dışavurumsal roller daha çok annenin çocuğu ile ilgilenmesi, ona bakması ve duygusal destek vererek onun sağlıklı gelişimini sağlamasına yönelik rollerdir. Araçsal roller ise erkeğin ya da babanın ailenin temel gereksinimlerini karşılamak üzere ev dışında olması ve çalışmasıdır (Connel, 1998).

Parsons'a göre cinsiyete dayalı iş bölümü toplumsal gereksinimime dayalı işlevsel bir gerçekliktir. Cinsiyetlere bağlı olarak kadın ve erkeğin meşguliyet ve işlerinin ayrılması hem ailenin uyumu hem de toplum için önemlidir. Parsons'ın kadın-erkek cinsiyet rolleri konusunda işlevselci yaklaşımı her ne kadar toplumsal sistem ve gereksinimler bağlamında temellendirilse de derinliklerinde biyolojik temellere dayanan cinsiyet rolleri ayrımının argümanlarını barındırmaktadır. Cinsiyet rolleri dolayımında yapılan bu belirgin ayrım, feminist kuramcılarca ataerkil ve muhafazakâr bir açıklama olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.

Cinsiyet rollerinin gelişim ya da oluşum süreçlerine ilişkin geliştirilen Doğacı/ Biyolojik, Gelişmeci ve İşlevselci yaklaşımlara ilişkin tezleri dile getirdikten sonra, 1950 sonrası feminist teorilerin gelişmesi ve şekillenmesinde etkili olan iddiaları ile farklı feminist perspektiflerden de beslenen ''*Toplumsal İnşa Yaklaşımı''* ele almak günümüz feminizmini / feminizmlerini kavramak açısından önem taşımaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca gerek farklı dönemlerde gerekse farklı coğrafyalarda cinsiyet veya kadın-erkek cinsiyet rolleri biyolojik, ekonomik, dinsel ve kültürel bir dizi etmene bağlı olarak biçimlendirilmiş ve kuramsallaştırılmıştır. Bu biçimlenme süreci aslında bireylerin dünyaya gelmesine paralel olarak ortaya çıkar ve yaşam boyu devam eder. Toplumsallaşma sürecinin önemli bir ürünü olan cinsiyetlenme süreci, aynı zamanda bir inşa sürecidir. Bireylerden beklenen, toplumsal inşa sürecine bağlı olarak, inşa edilen ya da onlara yüklenen cinsiyet rollerini sergilemeleridir. Erkek ve kadın cinslerinin her birine ilişkin toplumsal, kültürel, ekonomik, iş bölümüne dayalı ve fiziksel bazı roller yüklenmiştir. Doğurganlık özelliğine sahip dişi varlığa, anneliğe ilişkin bir dizi rol çizilmiştir. Bu rollerin temeli, özel alanında kendini var ederek, ev içi üretim, çocuklara ve yaşlılara ait bakım sorumlulukları ile sınırlanmış roller dizgesinden oluşur. Erkek varlığa ise koruma-kollama, denetimi altında kabul edilen aile bireylerinin temel gereksinimlerini sağlama, savaşarak ya da başka hizmetlerde bulunarak diğer kamusal sorumluluklarını yerine getirme vb. roller tanımlanmıştır.

Toplumsal olarak tarihsel süreç içerisinde inşa edilmiş cinsiyet rollerinin bireyler tarafından icra edilmesi beklenir. Judith Butler bireylerden sergilenmesi gereken rolleri ne oranda kabul edilebilir olarak sergilediklerine veya performe[2] ettiklerine bağlı olarak,

[2] Cinsiyet rollerinin, toplumsal cinsiyetin ve hatta cinsiyetin tanımlanması ve açıklanmasına ilişkin Butler *''performans kuramı''* olarak adlandırdığı bir açıklama biçimi geliştirmiştir. Söz konusu kuram toplumsal etkileşim içerisinde, söylemler ve edimlerle kültürel olarak taşınan ve süreklilik gösteren bir performans sistemi oluşturmuştur. Toplumsal olarak inşa edilen bu performatif yapı cinslerden uygun olan performansları sergilemesini bekler. İcra edilen rollere bağlı olarak da cinsiyet kategorisinin içeriği oluşturulur. Dolayısıyla karşımıza kadın ve erkek cinslerinden oluşan bir ikili cinsiyet rejimi koyar. Aynı zamanda Butler tarafından cinsiyete yönelik biyolojik ve kategorik ayrımlar dışında performatif olarak değerlendirme ikili cinsiyet rejimine karşı bir alternatif yol olarak sunulur. Butler performativiteden tam olarak ne anlaşılması gerektiği konusunda düşüncelerinin net olmadığını, eleştirilere bağlı olarak düşüncelerinin de değişim geçirdiğini belirtmektedir.

bireylerin belirli bir cinsiyet kategorisine dâhil olduğunu belirtir. Butler tarafından kadın ya da erkek olmak toplumsal olarak meşrulaşmış söylem ve eylemler içerisinde tanımlanan kategoriye uygun unsurların performansına ilişkin bir süreç olarak tanımlanır (Butler, 2014:19-20).

Cinsiyet rollerinin dolayısıyla kadın ya da erkek olmanın toplumsal inşa ürünü olduğunu dile getiren bir diğer anlayış Simone de Beauvoir' e aittir. Birçok bağlamda defalarca kez alıntılanan ''*Kadın doğulmaz, kadın olunur*'' sözü toplumsal inşaya dayalı olarak cinsiyet rollerinin oluştuğuna dair etkileyici bir sözdür. Simone de Beauvoir cinsiyet rollerine ilişkin özellikle kadının toplumsal statüsünden kaynaklı tartışmalara karşı, ilk çıkışı doğacı ya da biyolojik açıklamalara yönelik yapar. Kadının muhakkak doğal ve biyolojik bir farklılığı söz konusudur. Doğurgan olma özelliğinin tabii bir sonucu olan annelik ve anne olmakla ilişkili sorumluluklar, kadının özgürlüğüne ve farklılığına sınırlama getirmenin gerekçesi olamaz. De Beauvoir göre, kadının toplumsal olarak içinde bulunduğu durumun kaynağı hiçbir şekilde doğaya bağlanamaz. Kadının doğal ya da biyolojik etmenlere dayalı farklılık ve özellikleri, erkekle eşit olmasını engelleyen bir sonuç yaratmamıştır. Toplumdaki hiçbir şeyin doğal olmadığı gibi, kadın da uygarlık ve kültürün bir ürünüdür. Doğaya, içgüdülere ve hormonlara bağlanarak açıklanan cinsler arasındaki ayrılık De Beauvoir'un anlayışında "*yabacı bilinçler*" ya da erkekler tarafından üretilmiştir bir durumdur (De Beauvoir, 1993:164).

Doğacı, gelişmeci, işlevselci ve toplumsal inşacı yaklaşımların tamamının hedefinde, kadın ve erkek arasında ne tür bir farklılık vardır ve söz konusu farklılıklar kadının toplumsal hayatta sahne arkasında kalması durumun kaynağı olabilir mi? sorusunun yanıtına ilişkin çabaların bir sonucudur. Soruya, insanlık tarihinde düşüncenin gelişimine bağlı olarak felsefede, sosyolojide, psikolojide ve iktisatta farklı farklı yanıtlar verilmiştir. Tartışmaların özü, bahsedilen yaklaşımların dile getirdiği nedenler odaklı bir çerçevede yürütülmektedir.

Biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak bireylerin toplumsallaşma sürecinde maruz kaldığı, normları, değerleri benimsemesi kadın ve erkek cinsiyet rolleri arasındaki farkın doğal bir ayrışmadan kaynaklı olduğu yanılsamasını ortaya çıkarmıştır. Bu doğal ayrışma yanılsaması, kadın hareketinin tarihsel gelişimine bağlı olarak, farklı dönemlerde farklı ideolojiler ve akımlarca tartışılmıştır. Böylece feminist teorilerin şekillenmesi doğal ya da biyolojik temelli ayrışma fikrine karşı gelişmiştir. Ataerkil düzen, kadını kamusal alandan uzaklaştırarak evine ya da özel alanına hapsetmiştir. Böylece kadınlar bilim tarihinden, siyasal dünyadan, iktisadi yaşamdan ve sanattan uzak kalmışlardır / bırakılmışladır.

Diğer taraftan iktisadi olarak sanayi devriminden sonra ortaya çıkan işçi sınıfı ile kadının durumuna ilişkin ekonomik ilişkiler de problematik bir tartışma konusu oldu. Yıllardır kadının ev içi üretimde görünmeyen emeği, kadın işçilerin tarih sahnesine çıkması ile kamusallaşarak tartışılmaya başlandı. Ancak emek tartışması, 1950'lerden itibaren kadın hareketinde ev içi üretim ya da yeniden üretim tartışmaları etrafında şekillenerek, çeşitlendi.

Kapitalizmle birlikte emeğe ilişkin cinsiyet ayrışması ve iş bölümüne dayalı kadın erkek ayrımı, emeğin kadın eksenli tartışılması sonucunu ortaya çıkardı. Bu sorunun başında kadın-erkek arasındaki meslek odaklı profesyonelleşme ve buna bağlı ücret eşitsizlikleri geliyordu. Kadının toplumsal hayattan uzak kalması onu eğitim imkânlarından da yoksun bıraktı. Eğitim imkânlarından yoksun kalmakta beraberinde kadının nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmesine neden oldu. Nitelikli işlerde erkeklerin eğitim avantajı onlara daha yüksek ücretler edinebilme fırsatını sunuyordu. Niteliksiz işlerde istihdam edilen kadınlar, daha düşük ücretlerle çalışmasının yanı sıra, erkeklere göre iş güvencesinden de yoksun kalmaktaydı. Bunula birlikte 20. yüzyılda kadınların eğitim oranlarının artması ve işgücü piyasalarında daha profesyonel pozisyonları işgal etmeye başlamaları da bu sonucun değişmediğini gösterdi.

Aynı nitelikte ve aynı pozisyonlarda bulunmalarına rağmen günümüzde de kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında daha az ücret ve daha belirsiz bir iş güvencesi ortamında çalıştıkları bilinmektedir (Makal,Toksöz, 2015).

Belirli mesleklerin çoğunlukla erkekler tarafından yapılması, işgücü piyasalarında kadın yöneticilerin çok az olması, yatay ve dikey ayrışma kavramlarının geliştirilmesine neden oldu. Hukuk, bilim, mühendislik ve siyaset alanı erkelerin egemenliğinde eğitim ve hizmet sektörünün birçok alanı ise kadınların egemenliğinde olmasa bile onlar için daha makul görülüyordu. Erkeklerin egemen olduğu mesleklerde kadınların kendilerine yer edinememesi, kadınlar ve erkekler arasındaki yatay ayrıştırmayı ifade eder. Aynı mesleği ve aynı pozisyonu icra eden kadın ve erkek arasında ücret adaletsizliği ve iş güvencesi eksikliği dışında kadınların daha az yönetici olmasını ifade eden kavram ise dikey ayrışmadır. Kadınların aynı mesleklerde ve aynı pozisyonlarda çalışan erkeklerden daha az ücret alması ve yönetici pozisyonunda kendisine yer bulamaması durumu ‘’cam tavan’’ olarak tanımlanan kavramla ifade edilir.

Kadınla erkeğin işgücü piyasasında ortak olarak bulunduğu çalışma hayatında belirsiz, açıkça ifade edilmeyen, net olarak saptanamayan nedenlerden dolayı, kadınların dikey hareketine engel olan, ataerkil norm ve değerlerin görünmez varlığını ifade etmek için cam tavan terimi ortaya konulmuştur. Bahsedilen birçok tespit, eleştiri ve kavram radikal, sosyalist ve Marksist feministlerin kadın emeğine ve işgücü piyasalarındaki eşitsizliğe dair düşünceleridir.

İşgücü piyasalarında kadın emeğinin, erkek emeği karşısında değersiz olmasının nedenlerinden biri de kadının özel alana ilişkin sorumluluklarından kaynaklanmaktadır. Kadının anne olması, ev içindeki sorumluluklarının işgücü piyasasında olmasına rağmen devam etmesi, yatay ve dikey ayrışmanın aynı zamanda cam tavan olgusunun gerekçelerindendir. Ataerkil sistem, kadın-erkek cinsiyet rollerini iş bölümüne dayalı olarak inşa ettiğinden dolayı, kadının kamusal yaşamdaki erkeklerle birlikte yerine getirdiği sorumluluklarına ek olarak, özel alanda ev içindeki sorumlulukları da değişmeden devam etmektedir.

Feminist teorisyenler bu durumu *çifte vardiya*, *çifte yük* gibi terimlerle ifade ederek tartışmaya açmışlardır. Buna ek olarak işgücü piyasasında olmamasına rağmen ev içi üretimle ortaya çıkan ücretsiz emek problemi de kadın hareketiyle gündem olmuştur. Ev içi emeğin görülmez ve değersiz oluşunun nedeni ücretsiz olması ile ilişkilendirilir. Hatta ev içi üretim uzun bir dönem çalışma olarak değerlendirilmemiştir. Bu durum işlevselci bir yaklaşımla, aile kurumu içerisindeki doğal bir iş bölümü olarak kabul ediliyordu.

Sosyalist feminist teori kadının görünmeyen ev içi emeğini, ataerkil sistemle kapitalizme bağlar ve kadının kamusal alanda erkekle kıyaslandığında ki dezavantajlı durumunu kapitalizm ve ataerkil yapılardan oluşan ikili sistem[3] le açıklar. Bu durum kadın emeğinin işgücü piyasasında, yedek işgücü olarak görülmesine neden olur. İşgücüne ihtiyaç duyulduğu zamanlarda özellikle savaş dönemi ve sonralarında kadın emeği ucuz emek olarak kullanılıp, ihtiyacın sona ermesi ile birlikte kadınlar işgücü piyasasından uzaklaştırılır.

Sosyalist feministler açısından da kadının içinde bulunduğu ikincil durumun yaratıcısı kapitalizmdir. Kadının özel alanda sürekli ve tekrara dayalı yaratıcılık gerektirmeyen bir dizi işle meşgul olmak zorunda kalması, birçok şeyi ritüel olarak yeniden üretmesi kadınların sömürülmesi ya da ezilmesinin asıl nedenidir. Eğer kadınların yeniden üretimle ilgili sorumluluklarını belirleyen cinsiyete dayalı işgücü paylaşımı düzeni olmasaydı, kapitalizmin kar sağlama motivasyonu varlığını sürdüremezdi. Bu aynı zamanda kapitalizmin kendini yeniden üretmesine yönelik gereksinimlerine de katkı sağlayarak, kapitalizmin devamlılığını desteklemektedir (Connel, 1998:63). Kadınların daha düşük ücrete çalışıyor olması kapitalistlere daha çok kazanç sağlıyordu.

[3] İkili Sistem Teorisi temellerini Zillah Einsenstein'ın ''Kapitalist Ataerkil Düzen ve Sosyalist Feminizmin Savunusu'' adlı çalışmasında bulmaktadır. İkili Sistem Teorisi, kapitalizmin ve ataerkilliğin karşılıklı etkileşim içinde bulunarak kadınların aleyhine toplumsal ilişkiler sistemi kurması durumunu ifade eder. ''Karşılıklı etkileşimlerin şu anki biçimi ise, Eisenstein'ın ''kapitalist ataerkillik'' adını verdiği toplumsal düzendir (Connel, 1998:76).''

Cinsiyetçilik ise işçi sınıfını bölerek, kadınların sömürülmesi ve ezilmesine neden oluyor ailenin korunarak güçlenmesine hizmet ederek, kapitalizmi destekliyordu (Connel, 1998:71). Buna karşın kapitalizmin ataerkil sistemle birlikte, kadının işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kalmasına neden olduğu tezi de eleştiriye tabi tutuldu.

Liberal ya da eşitlikçi feministler kapitalizmin, kadınların toplumsal yaşamda kadın lehine eğitim olanaklarını arttırması ve kadınları işgücü piyasasında daha görünür kılması gibi kadının statüsünü iyileştiren gelişmeleri sağladığını iddia ettiler. Aynı zamanda kapitalizmin sağladığı olanaklar, kadınların lehine ataerkil yapıyı zayıflatan sonuçları da doğurmuştu. Bazı bakımlardan kapitalizmin kadına sağlanan olanaklar konusunda daha eşitlikçi ve özgürlükçü fırsatlar yarattığı bilinmektedir. Özellikle gelişmiş ve ekonomik refahın sağlandığı kapitalist ülkelerde bu durum daha belirgin olarak gözlemlenmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde, kadın ve erkek arasında oluşan ayrımın açıklanmasına ilişkin tartışmalar çeşitlendi ve zenginleşti. İlk çağlardan günümüze kadar geçen zaman içerisinde gerek entelektüel çalışmalar gerekse büyük siyasi, toplumsal, hukuki ve iktisadi olayların sonucuna bağlı olarak, kadının statüsü ve haklarına ilişkin olumlu düzenlememler gerçekleşti. Kadınların ev içi üretime dayalı özel alanından, kamusal alana geçişleri yönünde önemli dönüşümler devam etmektedir. Ancak bununla birlikte kadının kamusal alanda varoluşuna ilişkin eşitsizliklerin devam ettiği gerçeği de açıktır.

Kadın ve erkeğin toplumsal ve iktisadi alanda aralarında var olan eşitsizlik ve adaletsizlikler, kadın aleyhine devam etmektedir. Bu bağlamda kadın hareketinin ve feminist teorilerin çözüme ilişkin tartışmaları, günümüzde emek ve söylem ekseninde yoğunlaşmaktadır. Söz konusu eşitsizlik ve adaletsizlikler günümüzde ‘’Kadın Sorunu’’ başlığı altında tartışılmaktadır. Sorun ifadesi, kadın ve erkek arasında var olan toplumsal rol ve cinsiyet rolü ya da kadın / erkek rolleri arasındaki ayrımdan kaynaklı eşitsizlikleri betimlemek için kullanılmaktadır. Cinsiyet rollerine bağlı olarak oluşan ayrımcılığın çözümlenmesi gereken bir olgu olmasından dolayı, durumu kadın sorunu olarak tanımlamak söylemsel olarak eleştiri konusu da yapılabilir.

1.2. Toplumsal Cinsiyetin Kavramsallaştırılması Ve Kadın Sorunu

Toplumsal yaşamda kadın ve erkek arasında var olan farklılıkların nedenleri konusunda yapılan tartışmalarda doğacı ya da biyolojik görüş önemli bir yer tutmaktadır. Kadın ve erkek rollerinin farklılığı, cinsiyete bağlı olan ayrımlardan yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Kadının doğurgan olması, fiziksel olarak daha zayıf kabul edilmesi ve bu özelliklerine bağlı olarak ev içi üretime ve çocuk yetiştirmeye ilişkin cinsiyet rollerinin kadına atıfla tanımlanması, kaynağını biyolojik kökenli cinsiyet farklılıklarında bulmaktadır.

Hatta biyolojik / doğal nedenli farklılıkların ilk çağ düşünürleri Platon ve Aristoteles'ten başlayarak, 18. yüzyılda Rousseau'ya kadar devamlılık sağlayıp aynı kalması, düşünce tarihinde baskın bir iddia olarak yer etmiştir. Böylece kadınsı özellikler ve erkeksi özellikler olmak üzere karşılıklı ikililik rejimi oluşmuştur. Eril ve dişil ayrımına dayalı sistemin iddiası, erkeklerin rasyonel, mantıklı, özerk, kadının ise duygusal, irrasyonel, özgeci ve yumuşak başlı olduğu şeklinde kategorileşti (Arat, 2010:33).

18. yüzyılda Avrupa'da başlayan Aydınlanma Hareketi[4] kadın ve erkek arasında var olan ayrımın tek başına biyolojik olarak cinsiyet farklılığında görülmesi iddiasını tartışmaya açarak, eleştirel bir yaklaşımla bu yaygın anlayışın sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak yine de kadının yeri konusundaki kamusal / özel alan ayrımında Aydınlanma düşüncesi de geleneksel düşüncenin yanında saf tutmuştur. Aydınlanmanın bireyi esas alan, eşitlikçi ve akılcı idealleri, kadın sorunu konusunda devrimci düşüncelerin filizlenmesini de sağladı. Kadının eğitim alması önünde var olan geleneksel ve dini engeller kalkmaya başladı (Donovan,2015:25).

[4] Aydınlanma düşüncesi, 18.yüzyıl Avrupa'sında temelleri akılcılık ve deneyciliğe dayalı bir epistemoloji etrafında şekillenen felsefi bir düşünce hareketidir. Bilimin, tekniğin, hukukun, iktisadın ve toplumsal yaşamın bilimsel ve akılcı ilkeler etrafında oluşmasının insanlığın geleceği açısından kaçınılmaz olduğunu savunur. Aydınlanma düşüncesinden pay alan hukuk kadın ve erkek arasında eşitsizlik yaratan unsurlara doğal olarak karşı çıkar. Özellikle kadınların eğitim ve seçme hakları konusunda eşitlikçi bir pozisyon alır.

Kadınların eğitim hakkı konusunda eşitlikçi gibi görülen tutumlar yine de baskın toplumsal sınırlamaları içinde barındırıyordu. Örneğin kadınların her alanda eğitim olanaklarından faydalanabilmeleri söz konusu değildi. Daha çok çocuk yetiştirme, bakım ve öğretmenlik gibi alanlarda kadınların öğrenim görmesi makul görülüyordu. Öte yandan kadınların eğitimine ilişkin araçsal bir rol de dile getiriliyordu. Daha eğitimli kadınlar daha iyi anneler olacaklar ve nitelikli çocuklar yetiştirerek toplumsal bir hizmet yerine getireceklerdi. Kadınların eğitim hakkından faydalanmasının temelinde, kadınların kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda olanaklarını gerçekleştirebilme gibi amaçsal bir durumdan ziyade araçsal bir yaklaşım yer alıyordu. Daha eğitimli kadınlar aynı zamanda kocalarının ya da erkeklerin hizmetini karşılama ve daha işe yarar olma gerekçesi ile de sınırlı, belirli, asgari eğitim hakkına sahipti (Millett,2011:125-126).

Aydınlanma Dönemi feminist düşünce geleneğinin oluşması açısından da önem taşır. Liberal anlamda bir takım doğal ve dokunulamaz hakları olan birey kavrayışının gelişmesi, kadın ve erkeğin akılcılık ve yetenekler bakımından özdeş oldukları kabulü, eleştirel düşünce anlayışının gelişmesi için eğitim ve değişime olan güven ortamı Aydınlanmacı ve Liberal Feministler olarak tanımlanan bir grup teorisyene tartışma olanağı sundu (Donovan,2015:33-34). 18.yüzyıl öncesi dönemlerde de kuşkusuz kadın sorununa eğilen, kadın ve erkek arasında var olan eşitsizlikleri ifade eden düşünürler söz konusu olmuştur. Bu dönemde ise özellikle feminist literatürün başlangıcı açısından milat olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft'ın kadın / erkek eşitsizliğinin kaynağı olarak toplumsal unsurları görmesi, yetiştirme ve eğitim tarzına ilişkin cinsiyetler arasında oluşan farklılıkların önemini ortaya koyduğu *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (1792) *adlı* kitabı, toplumsal olarak oluşan cinsiyet rollerine ilişkin ayrımın nedenlerini açıklıyordu.

Doğa bilimlerinden farklı olarak, sosyal bilimlerde yürütülen tartışmalarının kaynağına ilişkin farklı farklı düşünürleri ve tarihleri referans olarak gösterme sosyal bilimlerin yapısında yer almaktadır.

Yapılan tartışma ve saptamalar tarihsellik ve olgunluk açısından farklı kaynaklarda farklı teorisyenleri ve dönemleri kaynak olarak göstermek açısından iddia edilebilmektedir. Wollstonecraft'ta kadın ve erkek rolleri açısından toplumsallaşma ve eğitim boyutlarına yönelik farklılıklarda kaynağını bulan, cinsiyet rolü ayrımlarının oluştuğunu savunur Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi'nde. Wollstonecraft'ta göre, kadınların zayıf, duygusal ve bağımlı varlıklar olduğu iddiası kültürel ve toplumsal olarak oluşturulmuş yapay bir durumdur (Arat, 2010:62-63). Wollstonecraft kadınların da cinsiyet ayrımlarının ötesinde insan olduğu ve bu nedenle kişiliklerini oluşturan özelliklerin, çevresel ve eğitimle ilgili süreçlere dayalı olarak geliştiğini savunur.

Böylece kadınların özcü bir bakışla doğalarının olduğunu iddia etmek makul bir açıklama değildir. Toplumsal inşa[5] sürecinde oluşan iş bölümü, cinsiyet rolleri, kişilik özellikleri kadınlara yönelik olarak yüklenmiştir. Kadınların içinde bulunduğu toplumsal eşitsizlik durumunun kaynağı, erkeklerin istekleri ve çıkarlarına göre biçimlenmiş toplumsal yapılardır.

Birçok kadın bilim alanında çalışıp fizikçi olabilecekken, iş idare edip çalışma dünyasında erkeklerin yapabileceği işleri başarabilecekken, kendilerinden boyun eğmelerini bekleyen bir toplumsallık içinde, doğalarına ait olmayan uysal, itaatkâr, akıldışı varlıklar olarak nitelenerek, boyunduruk altına alınmışlardır. Kadınlar yetiştirilme sürecinde önyargılı olarak kurulmuş bir eğitim anlayışının ürünü olarak bağımsız olamamışlardır. Kadınlara öğretilen ve öğütlenen hep erkeğe hizmet etmek ve onun gereksinimlerini karşılamak üzere kurulmuş bir yapıdır. Söz konusu yapıyı sağlamak ve devam ettirmeyi kadının asli görevi olarak gören Rousseau'nun iddialarını da Wollstonecraft Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi'nde eleştirerek tartışır (Wollstonecraft, 2012).

[5] Kuşkusuz Wollstonecraft ''toplumsal inşa'' terimini kullanmamaktadır eserinde. Toplumsal inşa fikri daha çok postmodern teorilerden etkilenen feminist yaklaşımların söyleminde yer almaktadır. Bir bütün olarak Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi'nde Wollstonecraft cinsiyetin toplumsal süreçlere dayalı bir inşa sürecinin sonucunda geliştiğini ve kadın / erkek ayrımının temelinde özcü ya da doğacı bir yapının bulunmadığını iddia eder.

Wollstonecraft eğitimin, kadınların ahlaki karakterlerinin oluşumuna etki ettiğini kitabının birçok yerinde vurgulamaktadır. Kadına ilişkin nitelenen uysal, bağımlı, akıldışı ve fedakâr gibi kişilik özelliklerine ilişkin ön yargının da yine eğitimle değişebileceğini savunmaktadır.

Kate Millett' te 19. Yüzyılın en önemli başarılarından birinin kadınların yükseköğrenim görmeye başlamaları olduğu belirtir, kadın hareketinin başlayabilmesi açısından kadınların bu dönemde yükseköğrenim görmeye başlamasının ona göre, itici bir etkisi olmuştur. Bu durum bir yönüyle kadınların eşitsizlikler karşısında ki kuramsal mücadelelerinin ve kadın hareketinin de başlangıcı olarak görülmektedir. Wollstonecraft'ın kadına ilişkin özcü / doğacı ve önyargılı nitelemelerin değişimi için eğitimi çözüm olarak önermesinin sonuçlarını Millet 20.yüzyılda kadın hareketinin doğuşuna yönelik bir hakikat olarak saptamıştır.

Wollstonecraft'ın kadın-erkek arasında var olan eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin kaynağı olarak, açık bir biçimde toplumsal ve kültürel yapılara bağlı eğitim etmenine vurgu yapması, cinsiyetin toplumsal boyutuna yönelik önemli bir saptamadır. Toplumsal cinsiyet olgusu sosyal bilimler literatüründe her ne kadar 1960'lardan itibaren tartışılmaya başlanmış olsa da fikirsel kökenlerini 18. yüzyılda Mary Wollstonecraft'a 19. yüzyılda ise John Stuart Mill'e kadar geri götürmek olanaklıdır.

Gerek Wollstonecraft gerekse Mill kadın ve erkek arasında var olduğu ileri sürülen özcü/ doğal, biyolojik farklılıklardan kaynaklı toplumsal rollere ilişkin meşruluk bulma çabalarını eleştirirler. Eleştiriler ve iddialara verilen yanıtlar konusunda Mill'in konumu da kadınların eşitlik mücadelesi tarihi açısından belirgin bir yer işgal eder. Bununla birlikte her iki düşünürde temel tez olarak, kadınların statüsünün kaynağını erkek egemen kültüre bağlı gelişen toplumsal-iktisadi ilişkiler, kültürel unsurlara bağlı olarak gerçekleşen toplumsallaşma süreci ve kuşkusuz resmi ya da resmi olmayan şekilde biçimlenen, eğitim süreçlerinin yarattığı kadın kavrayışında bulur. Söz konusu kadın kavrayışının karşısında da güçlü, rasyonel, dışadönük, mücadeleci ve bağımsız gibi kişilik özellikleri ile tanımlanan erkek figürü vardır.

John Stuart Mill, Kadınların *Köleleştirilmesi* (1869) adlı eserinde kadın ve erkek cinsleri arasında var olan farklılık ve ayrımların kaynağına ilişkin sorgulamayı toplumsal ilişkiler ve kurumlar bağlamında tartışır. Öncelikle Mill, kadınlar ve erkekler arasında var olan ilişkinin kadının bağımlılığı üzerine kurulu olduğunu belirterek, kadının bağımlı yapısını insanlığın gelişimini etkileyen etmenlerden biri olarak görür (Mill, 2017).

Bağımlılık ilişkisi eşitliğe aykırı olarak oluştuğundan Mill kadın ve erkek arasında toplumsal, hukuksal, iktisadi ve eğitime dayalı temel alanlarda eşitliğin sağlanması gerekliliğini savunur. Mill'in kadın ve erkek arasında olan cinsiyet eşitsizliklerinin insanlığın gelişimine engel olacağı iddiası, günümüzde yapılan bazı çalışmalarda kanıtlanmıştır. Cinsiyet eşitliğini sağlamış toplumların durumu ile söz konusu eşitliği sağlayamamış toplumların içinde bulundukları durum çağımızdan Mill'e bakınca onun öngörülerini doğrulanmaktadır.

Eşitsizliğin bir tarafında erkeklere meşru görülen ve hak tanınmış eğitim, seçme-seçilme, boşanma, mülkiyet edinme, miras ve çalışma gibi erkeği güçlendiren ya da kadınlara göre bağımsız kılan toplumsal düzenlemeler yer almaktadır. Mill eşitsizliğe dair eleştirisinde bahsedilen toplumsal düzenlemelerin erkeğin hakkı olduğu yönündeki kavrayışı reddettiğini, hatta kadınlara tutsaklık erkelerde de ayrıcalık sağlayan statükocu ataerkil[6] fikirleri hiçbir zaman tanımayacağını ifade eder.

Mill, alışılmış olan her şeyin doğal olduğu yönünde yaygın bir kanı oluşmuş olduğunu dile getirir. Bu kanı alışılmışın dışında olan her şeyi doğaya aykırı, alışılmış olanı da doğal olarak kategorize etmemize neden olduğu için kadınların içlerinde bulunduğu erkeğe bağımlı olan tarihsel sonucu, doğal olarak kabul etmemizi meşrulaştırdığını

[6] Feminist literatürde kadın sorununu analiz etmek açısından ekonomik, toplumsal ve tarihsel süreçte temel bir kavram olarak yer almaktadır, patriarkal ya da ataerkil toplumsal düzen. Antropolojik ve tarihsel olarak ataerkil sisteme ilişkin farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Ataerkil sistem toplumsal cinsiyet odaklı bir toplumsal yapı oluşmasında kilit önemde olan bir kavramdır. Ataerkil sistemle toplumsal cinsiyeti birbirinden bağımsız ve ayrı kavramlar olarak görmek de olanaklı değildir. Ataerkil toplumsal düzen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün ve dolayısıyla cinsiyet rollerinin tarihsel dayanağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

düşünür. Bu düşünüş Mill'e göre cinsiyet ayrımlarını güçlendirerek adeta evrensel bir hale dönüştürmüştür (Mill, 2017).

Wollstonecraft ve Mill Viktoryen[7] dönemin ürünü olan kadın kavrayışına, kadının konumuna ilişkin olarak oluşan eşitsiz ve özcü unsurlara bağlı, kadın tanımlamasına itiraz ederek, kadının liberal anlamda bireyliğini savundular. Benzer bir tutum ve itiraz farklı bir yaklaşımdan da olsa Mill'le aynı dönemde kadın sorunu üzerine tartışmalar yürüten Friedrich Engels'den geldi. Mill ve Wollstonecraft kadın ve erkek arasında toplumsal ve hukuksal eşitliğin sağlanabilmesinin kadının durumuna ilişkin var olan sorunların çözümünde işlevsel olacağını ileri sürmektedir. Erkeklerin sahip olduğu hakların hukuksal olarak kadınlara da tanınması, cinsler arasında ki eşitsizliklerin giderilmesi açısından yeterlidir. Engels ise aile ve özel mülkiyete bağlı olarak yerleşik hale gelmiş, ataerkil sisteme ilişkin analiz yapıp, toplumsal kurumlarda belirli dönüşümler yapılmadığı sürece cinsler arasında hakiki bir eşitlik sağlanamaz iddiasını dile getirir.

Kadın sorunu diye tanımlanan eşitsizlik sorununun temelinde, yalnızca erkeklerle eşit bir biçimde hukuksal haklardan faydalanmak Engels için kadının statüsüne ilişkin mevcut adaletsiz durumu değiştirmeyecektir. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri ekonomik kaynakların kullanımına ilişkin karar ve uygulamalar erkeklerin denetiminde olmuştur. Ekonomik etkinlikler ve üretime ilişkin erkek egemen yapılanma nihayetinde kadının ikincil ve köle konumunun yaratıcısıdır.

[7] Viktoryen ifadesi, on dokuzuncu yüzyılda tahta çıkan Kraliçe Viktorya'nın dönemini tarihsel ve politik olarak adlandırmak için kullanılır. Bu dönemin kadın sorunu açısından en önemli iki çatışması vardır. Viktoryen dönemde kadına ilişkin yapılan tanımlamalar biyolojik ve özcü yaklaşımların ürünüdür. Kadın özel alan ya da iç alanında kendi varlığını devam ettirmeli, ev dışı çalışma yaşamı olmamalı, eğitim imkânlarından temel düzeyde yararlanmalı, mülkiyet ve miras haklarına ilişkin erkeklerden farklı olarak sınırlamalara tabii tutulmalılar gibi haklar anlamında ciddi sınırlamalara maruz kalmaktadır. Öte yandan kadına ilişkin muhafazakâr bir kavrayış da söz konusudur. Kadın iffetli ve ahlaklı olmalı boşanma, doğum kontrolü ve kürtaj konularında ciddi denetim ve yasaklarla belirlenmiş bir çevrede mutlu ve üretken anneler olarak varlıklarını sürdürmelidirler. Viktoryen dönemin kadın kavrayışında egemen yaklaşımlar bunlardır ancak Aydınlanma düşüncesi ile birlikte dönemin baskın kadın anlayışına karşı eleştirel bir tavırda söz konusudur. Mill nasıl liberal tezler ışığında kadın sorununa ilişkin Aydınlanmacı bir tutum almakta ise John Ruskin'de Viktoryen dönemin kadın kavrayışı konusunda ki tezlerini savunarak Mill'le entelektüel olarak karşı karşıya gelirler.

Hatta Engels söz konusu eşitsizliğin temelini, özel mülkiyet kaynaklı gördüğü iddiasına ilişkin dramatik bir saptama daha yapar. Buna göre, mülkiyet ya da mal kavramının kökeninde kadının yer aldığını ve erkeğin sahip olduğu ilk mülkiyetin kadın olduğu tespitini ortaya koyarak, ataerkil düzenin aile ve mülkiyetle ne kadar ayrılamaz güçlü bağlar içinde olduğunu ileri sürer

Engels'e göre, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin gerekçesi kadının ekonomik baskı altında oluşunun bir sonucudur. Eşitsizlik yeni bir durum değil, uzun bir tarihe de sahiptir. İlkel komünal topluluklardan farklı olarak, Engels ataerkil ve tekeşli aile sistemi ile kurulan toplumsal yapıda, kadının konumunun hızla değiştiğini, toplumsallık ya da kamusallık unsurlarından yalıtılarak kadının baş hizmetçi konumuna dönüştürüldüğünü savunur. Engels ilkel toplumlarda ev yönetimine ilişkin çocuk bakımı, yiyecek ve temizlik işlerinin sağlanması gibi görevlerde, tıpkı erkekler tarafından yiyecek sağlanması gibi toplumsal zorunluluk taşıyan kamusal işler olarak icra edildiği varsayımından hareket etmektedir (Engels,1990:78-79).

Ataerkil sisteme dayalı toplumsal yapının ortaya çıkması ile birlikte, ev yönetimi işlerinin kamusal niteliğini yitirmesi sonucu oluşan kadın imgesi, tıpkı günümüz feminist kuramcılarınca saptanan, özel alana hapsolmuş kadın imgesi fikrine Engels'in öncülük ettiği ileri sürülebilir. Engels'e göre, kadını tekrar kamusal alana ya da toplumsal üretimin içine sokan gelişme, ilkel komünal toplumlardan sonra sanayi devrimiyle kadın işgücü[8] olgusunun ortaya çıkması ile olanaklı hale gelmiştir.

[8] Engels söz konusu toplumsal üretim yolunun sanayi ile birlikte yalnızca proleter kadına açıldığını belirtir. Kadınların fabrikalarda çalışmaya başlaması ve işçi sınıfı içinde yer alması sanayi devrimi sonrası döneme denk düşmektedir. 18. Yüzyıldan itibaren işçi sınıfı içinde yer almaya başlayan kadınlar böylece özel alan olan evlerinde yürüttükleri işlerin dışında kamusal alanda da toplumsallaşan işlerin içinde yer almaya başlamışlardır. Ancak bu durum kadın için yeni bir ikilik oluşturmuştur toplumsallaşan işleri yürüttüğünde özel alanından mahrum kalmak, ev ekonomisi işleri ile meşgul olduğunda ise kamusal olandan mahrum kalmak türünden bir ikilik.

Ancak bu durum Engels'in öngörüsüne göre, kadına özel alan içinde kalarak kamusallıktan yalıtlanmasını ya da toplumsal üretim içerisinde kalıp, gelir elde etmek isterse, ailesinin özel gereksinimleriyle ilgili hizmetlerini yerine getiremeyeceği bir ikilik[9] durumu yaratmaktadır. Engels modern anlayışla kadın ve erkekten oluşan çekirdek aileyi '' kadının evsel köleliği'' üzerine kurulmuş salt karı- kocadan oluşan moleküler bir kütle olarak tanımlar (Engels,1990:78). Erkek ailenin geçim ve gereksinimlerini sağlamak bakımından Engels'e göre kendisini zorunlu hissetmektedir. Bu zorunluluk aynı zamanda erkeğe egemen bir otorite de sağlamaktadır. Bu iktidar ilişkisinin biçimlendirdiği modern ailede kadın, proletarya rolünü erkek ise burjuva rolünü oynar.

Sonuç olarak Engels, kadın ve erkek arasında gerçek bir toplumsal eşitlik kurma imkânını, liberal kurum ve yapıların ötesinde, tamamen hukuksal olarak erkelerle eşit haklara sahip, ekonomik temellere dayanan eşitlik fikri üzerinde bulur. Bu imkânda iki koşula bağlıdır. Engels'in tabiri ile ''kadının kurtuluşu''nun ilk koşulu kadının kamusal alana veya toplumsal üretime geri dönmesiyle, ikinci koşul ise karı-kocanın bir araya gelmesi ile kurulmuş modern moleküler ailenin toplumun ekonomik birimi olarak ortadan kaldırılması ile mümkündür (Engels,1990).

Engels'in aile kurumunun ortadan kaldırılması ile kadının kurtuluşunun sağlanacağı iddiası, temelinde ekonomik gücün erkeğe sağladığı ayrıcalıktan yoksun kalması ile olanaklı olacağı tezini barındırır. Erkeğe ekonomik gücü sağlayan ayrıcalık, ataerkil sistemden beslenen toplumsal ve hukuksal olarak evrensel bir özellik taşıyan aile kurumudur. Kate Millett, Engels'i ataerkil aile düzenine karşı cephe alan tek kuramcı olarak tanımlamaktadır (Millett,2011:179). Kadın sorununa yaklaşımı ile Engels oldukça devrimci bir yaklaşım ortaya koymuştur.

[9] Engels'in kadının özel (ev işleri) ya da kamusal (toplumsal üretim) varoluş biçimlerinden yalnızca biri içerisinde üretebileceği öngörüsü 20.yüzyılda feminist kuramcılarca özellikle radikal ve sosyalist feministlerce ''ikinci yük'', '' çifte vardiya'' gibi kavramlarla sorunsallaştırılarak tartışılmıştır. Çünkü işgücü piyasası içinde yer alan kadınlar mesai saatleri dışında erkek çalışanlardan farklı olarak ev yönetimine ilişkin temizlik, yemek yapımı, yaşlı ve çocuk bakımı gibi işleri de yapmak zorunda kalmışlardır.

Kadının konumunu, cinsiyet rollerini, kamusal ve özel alanda kadının varoluşunu analiz ederken ataerkil sistem ve ekonomik gücün erkeğe sunduğu avantajlı gerçekliği tartışması kadın hareketine yön vermiş, sosyalist ve radikal feminist teorisyenleri etkilemiştir. Ataerkil sisteme yönelik tezleriyle de cinsiyet tartışmalarında toplumsal cinsiyet teorisinin gelişmesine öncülük etmiştir. Wollstonecraft ve Mill'den farklı olarak toplumsal iş bölümündeki biricik eşitsizliğin kaynağını ataerkil sisteme bağlı olarak erkeğin elinde bulundurduğu ekonomik gücün, aile kurumu aracılığıyla evrenselleştiğini, nihayetinde kadın-erkek arasındaki eşitsizliği kadın aleyhine derinleştirdiğini savunmuştur. Böylece kadın-erkek arasındaki eşitsizliği, biyolojik temellere dayanan cinsiyet rollerinde gören yaklaşımın etkinliğini de yitirmesini sağlamıştır.

1.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Cinsiyet Rolleri

Biyolojik olarak cinsiyetin, cinsiyet olgusuna ilişkin açıklama biçiminin yetersizliği 1968 yılında Robert J. Stoller tarafından *toplumsal cinsiyet* kavramının bir fikir olarak ortaya konulmasına neden olmuştur. Stoller 1968 yılında yayımladığı Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet: Erkekliğin ve Dişiliğin Gelişimi (Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity)[10] adlı çalışmasının önsözünde söz konusu iki terimin anatomik, fizyolojik ve psikolojik bağlamlarda ayrımlarını açıklamak amacı ile kaleme alındığını belirtmektedir (Stoller,1968:7-9). Stoller cinsiyet (sex) terimini biyolojik temelli olarak tanımlar. Bu anlamıyla cinsiyet (sex) terimi kadın ve erkeği belirleyen biyolojik organlar gösterge alınarak belirlenir. Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise biyolojik olgulara dayanmayan kültürel ve psikolojik anlamlar taşımaktadır.

[10] '' Cinsiyet'' sözcüğü dilimizde biyolojik göstergelere gönderme yaparak tanımlama ve sınıflama yapmamıza yarayan bir sözcüktür. Kadın ya da erkek olmanın göstergesi ait olduğu cinse ilişkin üreme özellikleri ve organlarına sahip olmayı gerektiren kategorik bir ifadedir. Günümüzde İngilizce 'de ''gender'' sözcüğü toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak biçimlenen cinsiyet rolleri ve cinsiyet kalıplarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Türkçe 'de ''gender'' a karşılık olarak ''toplumsal cinsiyet'' ifadesi yaygın ve uzlaşımsal olarak kabul edilmiş görünmektedir. Buna karşın Türkçe 'de biyolojik olarak cinsiyeti ifade etmek için ''cins'' sözcüğü de kullanılmaktadır. Kadın ya da erkek cinsi dendiğinde ''cins'' sözcüğü İngilizce' de ''sex'' e karşılık gelmektedir. Gerek Türkçe 'de gerekse İngilizce' de cinsiyete ilişkin biyolojik ve toplumsal olgulara dayanarak yapılan ayrımların temelinde cinsiyet ayrımcılığına karşı yapılan mücadelenin ve kadın hareketinin önemli katkıları vardır.

Hayalgücü, duygular, düşünce gibi biyolojik temellere yerleşmeyen davranışları kapsayarak, kültürel unsurları kapsayacak biçimde toplumsal temelli inşa edilen kadınlık ya da dişilik ve erkeklik türünden kimlikleri kapsamaktadır. Cinsiyete ilişkin yapılan biyolojik ve toplumsal temelli kavramsal ayrımların kaynağında Wollstonecraft'tan itibaren başlayan cinsiyet eşitsizliği ile mücadelenin entelektüel, hukuki, ekonomik ve toplumsal tarihinin etkileri vardır.

Öte yandan 1960'lardan itibaren kimlik temelli yeni toplumsal hareketlerin yaygınlaşması, toplumların yapısının küresel olarak daha karmaşık hale gelmesi hem kadın hareketinin etkinliğini arttırmış hem de cinsel devriminin[11] sonuçları, söylemsel ve kategorik olarak dile yerleşmiş ayrımcı kalıpların kullanımına dair hassasiyet gelişmesini sağlamıştır. Kadınlık, erkeklik, cinsiyet rolleri ve kadına ilişkin her tür doğacı / özcü yaklaşım biçimleri eleştiriye tabi tutularak yadsınmıştır. Böylece doğa bilimlerinden sosyal bilimlere kadar tüm alanlarda toplumsal cinsiyet olgusu tartışma konusu yapılmaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet, bebeğin dünyaya gelmesi ile birlikte içine doğduğu toplumun kültürel unsurlarının, değerlerinin, kadına ve erkeğe toplumsallaşmasında yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin, biyolojik cinsiyet gerçeğinden bağımsız olduğunu ileri sürer. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin gelişimi içerisinde kadınlık ve erkeklik rollerinin, görev ve sorumluluklarının, tavır, tutum ve davranışlarının hangi değerlere göre biçimlenmesi üzerine kuruludur. Dolayısı ile toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik cinsiyetten ayrı olarak toplumsallaşma aşamasında kazanılır. Toplumsal cinsiyet terimi kadın ve erkek cinsleri arasındaki ilişkinin toplumsal örgütlenmesini ifade etmektedir.

Aynı zamanda kadın ve erkek arasında var olduğu iddia edilen psikolojik farklılıkların temellendirilmesinde gizil olarak barınan biyolojik determinizmin reddedilmesi anlamına da gelmektedir (Scoot,2007:3).

[11] Kate Millet cinsel devrimi '' … erkeğin üstünlüğü öğretisini ve bu üstünlüğün toplumsal durum, ruhsal yapı ve cinsel rol alanlarında gerçekleştirilmesine yarayan geleneksel toplumsallaştırmayı ortadan kaldırmakla ataerkillik kurumuna son verecektir'' biçiminde açıklamaktadır (Millett,2011:106).

Ev içi işlerin, bebek ve yaşlı bakımının kadınların, ev dışında çalışarak gelir sağlayıcı etkinliklerde bulunma, araba kullanma, tamirat ve onarım işlerini yapma ise erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri olarak değerlendirilir. Söz konusu rollerin içeriği toplumdan topluma değişebilmekle birlikte, tüm toplumlarda kadına ve erkeğe ilişkin ayırıcı roller tanımlama anlayışı bulunmaktadır.

Aynı zamanda erkeklerin daha saldırgan ve rasyonel, kadınların ise daha duygusal ve irrasyonel olduğu gibi duygusal veya kişilik özelliklerine ilişkin tutumlar da kaynağını toplumsal cinsiyet olgusunda bulmaktadır. Böylece karşımıza doğa bilimleri için söz konusu olan biyolojik cinsiyet ve sosyal bilimler için geçerli olan toplumsal cinsiyet yaklaşım biçimleri çıkmaktadır. Tartışma cinsiyete yönelik biyolojik açıklamalarla, toplumsallaşma sürecinde kazanılan cinsiyet rollerinin, cinsiyete ilişkin baskınlığı ya da çekinikliği üzerine odaklanmaktadır.

Cinsiyet, biyolojik temelli bir kategori olarak bireylerin kimliğini oluşturan başat belirleyendir. İnsan varlığına ilişkin yapılabilecek ilksel ayırım, kendisini kadın ya da erkek olmakta bulur. Bu yönüyle de cinsiyet, kimliklerimizin zorunlu bir özelliğidir. Dünyaya gelmesi beklenen olası bir fetüsün etrafındaki ilgi, doğumdan önce bile onun cinsiyetine ilişkin kurulur. Cinsiyeti öğrenildikten sonra bebek artık kız veya erkek olarak adlandırılmaya başlanacaktır. Bebeğe ilişkin birçok ayrıntı bebeğin adı, kıyafetleri, odası, mobilyaları belirlenmiş cinsiyet odağında toplumsal olarak biçimlenmeye başlamış olacaktır (Paris, 2016:30-31).

"Cinsiyet benlik kavramımızda temel bir öğedir. ''Bir erkek'' ya da ''bir kadın'' olduğumuzu bilme kişisel kimliğimizin özünde bir parçadır. İnsanlar kendilerini genellikle cinsiyetleriyle tutarlı ilgi ve kişiliklere sahip bireyler olarak algılarlar (Peplau, Sears, Taylor, 2015:355)."

Cinsiyete yönelik yaklaşımın merkezinde yer alan soru, kadınla erkek arasında ne türden farklılıklar olduğudur. Kuşkusuz biyolojik temelli farklılıklar büyük oranda gözlemlenebilir özelliktedir. Kadın ve erkek bedenlerinin biyolojik temelli farklılıkları, doğurganlık özelliği, ses tonu, kas gücü ve fiziksel farklılıklar hem görsel hem de işlevsel bakımdan somut olduğundan çoğunlukla tartışma konusu değildir.

Farklılık üzerine kurulu cinsiyete ilişkin yaklaşımların odağı, biyolojik olanın aksine psikolojik, zihinsel ve yetenekler bağlamında ortaya çıkan farklılıklardır. Yapılan çalışmalar sonucunda kadın ve erkeğe ilişkin söz konusu anlamlı farklara ilişkin bulgular bazen yeni çalışmalarla desteklenmekte bazen de yanlışlanabilmektedir.

Kadınların dil yeteneğinin, erkeklerden yeterlilik anlamında daha üst düzeyde olduğu, erkeklerin ise mekanik, görsel ve uzamsal beceriler de kadınlardan daha iyi olduğu iddia edilmektedir. Söz konusu yetenek farklılıklarına bağlı olarak, toplumsal iş bölümünde farklılıklar oluşmaktadır. Kadınlar dil yeteneklerine bağlı olarak daha çok metin yazma, edebiyat ve öğretmenlik gibi alanlarına yönelirken, erkekler ise görsel, uzamsal ve matematik yeteneklerinin kadınlardan daha yeterli olması nedeniyle mühendislik ve diğer teknik alanlara yönelirler. Farklılığa yönelik bilimsel araştırma sonuçlarının doğruluğuna ilişkin kuşkular ve araştırmaların güncelliği sosyal bilimlerde eleştirel bir tavırla karşılanmaktadır.

Kadın ve erkek cinsiyet rollerinin inşa sürecine ilişkin iki önemli tez ortaya konulmaktadır. Bunlardan ilki kadının biyolojik cinsiyetinden kaynaklı farklılıklar üzerinedir. Fiziksel olarak kadınların daha güçsüz olması, doğurganlık özellikleri ve ayrıca hormanal farklılıklara bağlı olarak, kadınların kadınsı özelliklerinin gelişmesine yatkın bir yapıları olduğu fikri iddianın temelini oluşturur. Kadınların söz konusu biyolojik ve fizyolojik özellikleri, doğal olarak onların anne olmaları, çocuk bakmaları ve ev içi üretimle ilgili toplumsal iş bölümünde yerlerini almalarına neden olmaktadır diye düşünülmektedir.

Diğer taraftan ikinci tez ise toplumsal olarak inşa edilen cinsiyet rollerinin kaynağında toplumsal değerlere ve iş bölümüne bağlı olarak, kadın ve erkek rollerinin ödül-ceza süreçleri ile pekiştirildiğine ya da sosyal öğrenme temelli rollerin, modeller üzerinden yine pekiştirilmesi ile edinildiği iddiası üzerine kuruludur. Kadınsı ve erkeksi cinsiyet rolleri tanımlanırken toplumsal olarak kabul görmüş kalıplar mevcuttur.

Geleneksel olarak erkeler saldırgan, hırslı, lider, girişimci, bağımsız, tutku ve duygulardan uzak, kadınlar ise bağımlı, şefkatli, duygularını çoğunlukla hesaba katan, iletişime önem veren ve pasif olarak kabul edilir (Burger, 2016:561). Böylece cinsiyete bağlı rol kazanımı yaşam boyu sosyalizasyon süreci çerçevesinde biçimlenir ve devam eder.

Cinsiyet rollerinin sosyalizasyonu sürecinde cinsiyet temelli olarak kadınlardan kadınsı toplumsal cinsiyet rollerini sergilemeleri, erkelerden ise erkesi cinsiyet rollerini icra etmeleri beklenir. Cinsiyet rollerinin performe edilmesi boyutunda kadınsı roller sergileyen erkekler ve erkeksi roller sergileyen kadınlar çocukluklarından itibaren uyumsuz davranışlar sergiledikleri gerekçesi ile değişik davranışsal baskı içeren yaptırımlara mazur kalırlar. Çocuklar özellikle yakın çevrelerinde olanların davranışlarını model alarak, kadın ve erkeklerden beklenen rollerin neler olduğunu öğrenirler. Gelişim sürecinde çocuklar için en etkili modeller anne ve babaları olmaktadır. Çocuklar hangi davranışların kadın ya da erkeler tarafından sergilendiği, hangi cinsiyete sahip bireyin ne tür davranışlar icra etmesi gerektiğini gözlemleyerek öğrenebilirler. Erkeklerin daha çok araç-gereç kullanılan işler yaptığını, araç- gereç, makine kullanımı ve onarımı yapanların babaları olduğu durumunu öğrenirler. Benzer biçimde otomobil tamircilerinin çoğunlukla erkekler olması, tamirat işlerinde kullanılan aletlerin erkekler tarafından kullanıldığını gözlemleyerek kazanırlar. Böylece erkek çocuklar da benzer uğraşlarla ilgilenmeye başlarlar. Kız çocuklar da bebek bakımı, oyuncak bebeklerle oynama, mutfak araç-gereçleri kullanma, dikiş dikme gibi başkaca etkinlikler de bulunurlar (Burger, 2016:563-564). Toplumsal cinsiyet rollerinin edinim sürecine ilişkin başkaca kuramsal çerçeveler[12] de bulunmaktadır. Çalışma bağlamında toplumsallaşma veya sosyalizasyon süreçlerini dikkate alması bakımından özelikle davranışçı, biyolojik ve sosyal öğrenmeci kuramın iddialarına yer verilmiştir.

[12] Toplumsal cinsiyet olgusunu daha çok psikolojik süreçler bağlamında ele aldığı için psikanalitik kuram, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şeması kuramı ve bilgi işleme kuramlarına çalışmada yer verilmemiştir. Toplumsal cinsiyete sosyolojik bir perspektifle bakmamızı sağlaması bakımından, sosyolojik süreçlerle kesişen kuram ya da açıklamalarla sınırlı kalınması konunun bütünlüğünü korumak amacı ile tercih edilmiştir.

Ancak bununla birlikte psikanalitik kuram kapsamında birbiri ile çatışan düşünceler de toplumsallaşma süreçlerini anlamamız bakımından önem taşımaktadır.

Kuşkusuz sosyal bilimlerde, toplumsal cinsiyet olgusunun cinsiyet rollerine ilişkin açıklama biçimi bakımından psikanalitik düşüncenin yaratıcısı Sigmund Freud'un "*Biyoloji yazgıdır."* (Bruno,2002:155) düşüncesi, cinsiyet rollerine yönelik biyolojik temeli vurgulaması bakımından güçlü bir destektir. Öte yandan yine psikanalitik yaklaşımdan gelen eleştiri bu sefer cinsiyet rollerinin edimine dair sosyal unsurları vurgular. Karen Horney Freud'un cinsiyet rollerinin gelişimi ve cinsiyetin oluşum sürecinde biyolojinin başat olduğu temel fikrini eleştirerek reddeder. Horney kadın ve erkeğin aralarındaki fiziksel farklılıkların kaynağını anatomide değil, toplumsal ve kültürel beklentilerde bulur. (Feist,Feist , 2009:179)

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin belirli kalıplardan bahsedilse de bu kalıplar da toplumsal değişimlere bağlı olarak çözülmeye başlamıştır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren toplumsal kurumların dönüşümü, kadın ve erkek cinsiyet rollerinde de kırılmalara yol açmıştır. Geleneksel cinsiyet rolleri içerisinde nitelediğimiz kadınsı ve erkeksi rollerde karşılıklı geçirgenlikler oluşmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet olgusunun kuramsallaştırılması ve tartışılmasına paralel olarak gelişen cinsiyet rolleri içerisinde, erkeklerin yalnızca erkeksi cinsiyet rollerini sergilemeleri beklentisi, aynı şekilde kadınların da sadece kadınsı cinsiyet rollerini sergilemesi beklentileri esneyerek dönüşüme uğramıştır.

Toplumsal durum ve koşullara göre, erkeklerden zaman zaman kadınsı toplumsal cinsiyet rollerini sergilemeleri, kadınlar tarafından da bazen erkeksi cinsiyet rollerini sergilemeleri beklenebilmektedir. Örneğin çalışan annenin işgücü piyasasındaki rolleri gereği özel alanına zaman ayıramadığı durumlarda, çocuklara babanın şefkat göstermesi gerekliliği oluşabilecektir. Diğer taraftan da yolda aracı bozulan bir kadın sürücünün, sorunu anlamak için araç kaputunu açarak müdahale etme gerekliliğine neden olacak durumlarda erkeksi cinsiyet rolleri sergilemesi ihtiyacı oluşabilecektir.

Cinsiyet rollerinin yalnızca erkeksi ve kadınsı ya da eril ve dişil olarak kategorize edilmesi anlayışına karşı, 1974 yılında Sandra Bem tarafından ‘’androjenlik modeli’’ geliştirilerek yanıt verilmiştir.

Androjenlik özelliği bir kişinin hem erkeksi hem de kadınsı özellikleri bir arada ve yüksek düzeyde sergilemesidir (Dökmen, 2009:74-75). Androjenlik modeli, Bem’in geliştirdiği ‘Bem Cinsiyet Rolü Envanteri’ uygulamasına bağlı olarak ortaya çıkan dört ayrı cinsiyet tipine ayrılır. Cinsiyet tipleri yalnızca kadınsılık ve erkeksilikte olduğu gibi iki ayrı özellik değildir. Erkeksilik ve kadınsılık her durumda birbirinden ayrı ve zıt uçlarda olarak değerlendirilmez. Erkesi ve kadınsı davranışlar hem erkekte hem de kadında bir arada bulunabilir. Bunlardan biri daha baskın ya da çekinik olabilir hatta her ikisi de yüksek düzeyde ölçülebilir. Erkeksilik ve kadınsılığa ek olarak Bem ‘androjen’ lik ve ‘cinsiyetsiz’ lik kategorilerini ortaya koymuştur. Kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinin görülme sıklığına göre cinsiyet tipleri şekillenmektedir.

Androjenlik kavramı toplumsal cinsiyet çalışmalarının yoğunlaştığı dönemde ilgiyle karşılanmıştır. Model kadınların kadınsı cinsiyet rolleri sergilemesi, erkeklerin de erkesi cinsiyet rolleri sergilemesi durumunun uyum göstergesi olarak kabul edilmesi kriterini de eleştirir. Kadın ve erkeğin yalnızca kendi cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilemesinin aksine, duruma göre kadınsı ya da erkeksi davranışlar icra edebilme becerisi, uyum göstermenin ölçütü kabul edilir. Androjeni üzerine yapılan bazı çalışmalarda uyum becerilerinin yüksekliğine ilişkin bulgular ortaya konulmuştur.

Tablo 1: Androjeni Modeli

		Erkeksilik	
		Yüksek	Düşük
Kadınsılık	Yüksek	Androjen	Kadınsı
	Düşük	Erkeksi	Cinsiyetsiz

Kaynak: (Burger, 2016:567)

Toplumsal cinsiyetin bir tarihsel olgu olarak ortaya çıkışında Friedrich Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (1884) adlı çalışmasına dayanılarak düşünceleri açıklanmıştı. Engels'e göre, erkeler için kadının elde edilen ilk mülkiyet olduğu anlayışı, ataerkil bir toplumsal düzenin temelini sağlamaktadır. Çünkü ataerkil düzende ekonomik ayrıcalıkların kaynağı olan mülkiyet erkelerin denetimine bırakılmıştır. Kadınların mülkiyeti denetlemesi son derece sınırlıdır, hatta Engels döneminde Avrupa ve Amerika'da kadınların miras yoluyla dahi eşlerinden ve ailelerinden edilebilecekleri mülkler son derece belirliydi.

Mülkiyet erkelere toplumsal olarak bir egemenlik sağlayarak, ataerkil iktidarın meşruiyetini tartışılmaz hale büründürdü. Ataerkil düzenin devamlılığı ise cinsiyetler arasındaki farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin örgütlemesi ile kurumsal olabilirdi. Cinsiyet farklılıklarına dayalı toplumsal yapının inşa edilmesinin kurumsal teminatı ise aileye verildi. Böylece aile, kuşaktan kuşağa mülkiyetin erkeklerin kontrolünde olduğu ataerkil sistemin taşıyıcısı rolünü sahiplendi.

Bu rolün devam edebilmesinin yegâne koşullarından biri de, yeni yetişecek kuşakların ataerkil düzenin sürekliliğini sağlayacak toplumsal cinsiyet rollerine dayalı toplumsal işbölümünü devam ettirmeleriyle mümkün olabilecektir. Geleneksel anlamıyla özel alanda / kamusal alanda kadınsı ve erkeksi olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığı, iktidar ilişkilerini daha açık kılmaktadır. Kadının konumuna yönelik oluşan tüm bu sonuçlarla mücadele etmek ve cinsler arasında tam anlamıyla eşitliği sağlamak için Engels, aile kurumunun radikal şekilde dönüşümüne ilişkin saptamalar ve çözüm önerileri sunar. Buna karşın biyolojik ve özcü bir yaklaşımı hareket noktası kabul eden Parsons'ın, işlevselci modeli açısından cinsiyet rollerine temel oluşturan erkeksi ve kadınsı özelliklere dayalı olarak, toplumsal ilişkilerin örgütlenmeye devam etmesi, ataerkil düzenin egemenliğini devam ettirecektir.

Toplumsal cinsiyet kalıpları ile mücadelenin en önemli amacı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturucusu durumunda olan yapılarla, değerlerle ve kurumlarla eleştirel bir tavrı benimseyerek onları dönüştürmektir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, insan toplumunu oluşturanların yarısının mutsuzluğu ve baskılanması üzerine kendini var etmektedir. Joan W. Scott toplumsal cinsiyet ifadesinin kadınlarla eş anlamlı kullanıldığını belirterek, son zamanlarda kadınlar üzerine yapılmış çoğu araştırma, çalışma ve yayımda, kadın sözcüğünün yerine toplumsal cinsiyet ifadesinin kullanıldığını belirtir (Scoot, 2007:9). Geleneksel ve yerleşik toplumsal cinsiyet rollerinin baskınlığına ilişkin dünyada ve ülkemizde hem devletler ve hükümetler hem de sivil toplum örgütleri düzeyinde mücadele edilmesini sağlayan politika ve projeler yürütülmektedir.

Asıl amaç ayrımcılığın kökeninde yer alan geleneksel kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü sağlamaktır. Gerek çalışma hayatında gerekse toplumsal, ekonomik ve hukuksal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın hem ülkelerin gelişimine hem de işgücü piyasalarının büyümesine katkı sağladığı sayısal verilerle ortaya konulmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamış ülke ve kurumların gelişmişlik endeksleri de bu durumu destekleyen önemli göstergelerdir. Ancak bu noktada toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile mücadelenin gerekçesi gelişmişliğe aracılık etmesi değil, "kadınların insan hakları" kavramından yola çıkarak, hak kavramı temelli bir kavrayışın amaç edilmesidir.

Cinsiyet eşitliğini sağlama mücadelesinin tarihi, toplumsal cinsiyet kavramı ile yeni bir seyir almış görünmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda hukuksal olarak kadın ve erkeğin eşit haklara, olanaklara sahip olması talebi, 20. yüzyıldan itibaren toplumsal cinsiyet olgusuna ilişkin ayrımcı uygulamaların tartışılmaya başlamasını ve cinsler arasındaki eşitliği sağlama bakımından etkili olmuştur. Özel alanda, çalışma yaşamında, öğrenim yaşamında, sanat alanında, medyada, akademide, bilim dünyasında, siyasette ve sivil toplumda, kadınların görünürlüğüne dair toplumsal cinsiyet olgusu bakımından eleştiri ve açıklamalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar hem toplumsal cinsiyet olgusunun kadına yönelik çizdiği negatif durumu telafi etme yolunda önemli düzenlemelere öncülük etmiş,hem de geleneksel kadın ve erkek cinsiyet rollerinin esnemesine katkı sağlamıştır. Ancak yine de kadınlar, çalışma ve öğrenim yaşamında geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak zorlayıcı sınırlamalara maruz kalmaktadırlar.

1.3. Öğrenim Yaşamında Kadına Sınırlayıcı Bir Etmen Olarak Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet olgusu, toplumların yapılarına ve kurumlarına değişken oranlarda etki ederek onları dönüştürür ya da toplumsal kurumların oluşum süreçlerini etkileyerek ölçütlerini belirler. Her durumda da toplumsal cinsiyetin asıl etkisi toplumsal ilişkilerin örgütlenme biçimlerinde görülür. Toplumsal cinsiyet ekonomi, kültür, din, aile ve eğitim yoluyla toplumsallaşma süreçlerini dönüştürürken aynı zamanda söz konusu toplumsal kurumların oluşum aşamasında da etkendir. Çoğunlukla birbiri ile iç içe geçmiş olan bu kurumlarda norm haline gelen bir düzenleme başka bir kurumun ilke ve prensiplerini de belirleyebilir. Örneğin, kültürel olarak erkek ve kadın cinslerine yüklediğimiz cinsiyet özellikleri, bireylerin ekonomik etkinliklere katılımını, hangi alanlarda eğitim alması gerektiği veya gerekmediği ve aile yapısı içindeki rollerini bir arada bütün olarak etkiler.

Toplumsal cinsiyetin, cinslerin eğitim görme süreçlerindeki etkilerine ilişkin sonuçları da bu yönüyle birbiri ile tutarlıdır. Eğitim süreçlerinde de kuşkusuz cinsiyet rollerinin belirgin kılındığı bilinmektedir. Ancak bununla birlikte toplumsal cinsiyet olgusu da bir eğitim dizgesinin sonucunda gelişir. Kadın olmayı ve erkek olmayı bireyler içinde bulundukları toplumsal normlara bağlı kültürlenme ve toplumsallaşma süreçlerinde edinir. Kadın olmak ya da erkek olmak cinsiyete bağlı etiketleme, toplumların oluşturduğu ilksel ve en eski ayrımlardan biridir. Bu bağlamda kadınsı ya da erkeksi özelliklerin cinsiyet rolü olarak tanımlanması ve uygun görülen / görülmeyen cinsiyet rollerinin pekiştirme, cezalandırma ve taklit yoluyla bireylerce edinilmesi süreci cinsiyetlenme olarak da adlandırılmaktadır. Kalıpyargılar sonucu oluşan toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin eğitim ve öğrenim yaşamlarının şekillenmesinde günümüzde de belirleyici bir unsur olmaya devam etmektedir.

Cinsiyet rollerinin kadınların eğitim hakkı önünde, onlara olgusal olarak eşitsizlikler ve adaletsizlikler oluşturduğu ortadadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında eğitim ve kadın ilişkisine baktığımızda kadın aleyhine bir dizi tutum, uygulama ve önyargı mevcuttur.

Kadınların da erkekler gibi eğitim hizmetlerinden faydalanması gerekliliği Wollstonecraft ve Mill tarafından savunuldu. Aydınlanma Dönemi ve öncesinde kuşkusuz kadınlar sanat, müzik ve dil alanlarında sosyo-ekonomik sınıflarıyla paralel olarak bazı eğitim hizmetlerinden faydalanıyorlardı. Ancak Wollstonecraft ve Mill'in kastettiği eğitim, kadının toplumsal ve ekonomik yaşama katılımını sağlayacak bir eğitimdi. Aristokrat çevrelerde eşini kusursuzca temsil etmeyi amaçlayan bir eğitim kavrayışından daha çok erkeklerle eşit haklara sahip, özgür bir kadının alması gereken bir eğitim kavrayışı savunuluyordu. Kadınların işgücü piyasalarına girmesini sağlayan ve toplumda avukat, doktor ve mimar olmak gibi statü sağlayan eğitim imkânlarından eşitçe faydalanması gerekliliği üzerine duruluyordu. Kadınların hem kendi olanaklarını geliştirmelerine katkı sağlamak, hem de onlara statü kazandırarak kadının konumunu güçlendireceği gerekçesi ile kadınların eğitime erişiminin önündeki var olan engellerin kaldırılması en önemli talepti.

Eğitimin evrensel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından '' Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi''nin kabulü ile olanaklı hale gelmiştir. Ancak eğitim hakkını düzenleyen 26. maddede, özellikle eğitim ve öğrenimde cinsiyet eşitliğine ilişkin bir vurgu yapılmamaktadır. Maddede teknik ve mesleki eğitimden yükseköğretime kadar ayrıma değinilmiş olmasına karşın, cinsiyet eşitliğine ilişkin bir vurgu olmaması ilgi çekici görünmektedir.[13]

Bu önemli eksikliği Birleşmiş Milletler 3 Eylül 1981 yılında ''Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşeme 'sini (CEDAW) kabul ederek, gidermiştir. Sözleşmenin 10. maddesi taraflara eğitim ve öğrenimde cinsiyet eşitliğini sağlamayı yükümlülük olarak belirler.

[13] II.Dünya Savaşı büyük yıkım ve katliamların yaşandığı bir dönem olması nedeniyle, savaş sonrası bazı temel insan haklarını devletlere kabul ettirmek açısından önemsenen bu metinde, eğitimde cinsiyet eşitliğine ilişkinin net bir ifadesinin bulunmaması, yaşanılan felaketlerin önceliği ile ilişkili görülebilir. Yine de gerek kadın hareketinin gerekse feminist teorilerin gelişim seyrettiği bir dönemde Bildirge 'de cinsiyet eşitliğine ilişkin açık bir vurgunun olmamasını, kadın hareketinin ve feminist teorilerin hukuki ve politik olarak gündem belirleme kapasitesinin olmadığına yönelik bir işaret olarak görmek mümkündür.

Yine Birleşmiş Milletler tarafından 1995 yılında onaylanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun 69.maddesinde de ayrımcı olmayan, kadın ve erkeğin tam bir eşitlikle eğitim-öğrenim olanaklarından faydalanması hakkının sağlanması taraf devletlerden beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmeleri sırasıyla 1985 ve 1995 yıllarında onaylamıştır. Sözleşmeler kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması konusunda etkili sonuçlar vermiştir. Bununla birlikte cinsiyet eşitliğine karşı yerleşik olan ataerkil unsurların ve kurumların oluşturduğu egemen cinsiyet ayrımına dayalı hiyerarşinin, ortadan kalkması için alınması gereken mesafeler vardır (Vatandaş, 2011: 49).

Öğrenim süreçlerinde kadınların karşı karşıya kaldığı ayrımcı ve cinsiyetçi bakış açısına ilişkin en belirleyici faktör geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri olmaktadır. Rasyonel, mantıklı, bağımsız, güçlü (fiziksel) ve girişimci gibi cinsiyet rolleri erkeksi roller olarak tanımlandığından; mühendislik, temel bilimler, tıp ve veterinerlik gibi öğrenim alanları daha çok erkek öğrenciler tarafından tercih edilir. Öte yandan şefkatli, bağımlı, içedönük, güçsüz ve duygusal gibi nitelemelerle ifade edilen kadınsı cinsiyet özellikleri, kadınların sağlık hizmetleri, eğitim, pedagoji ve iletişim bilimlerine yönelmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kadınların öğretim konusunda daha çok belirgin bir biçimde, toplumsal cinsiyet rollerine uygun alanlara yönelmesi ''yatay ayrışma'' olarak adlandırılmaktadır. (Tan, 2011: 90) Söz konusu bu durum dünya genelinde de bir benzerlik göstermektedir. Kız öğrenciler ortaöğretimde sosyal bilimler, dil ve edebiyat gibi alanlara yönelirken, yükseköğretimde de beşerî bilimler, sanat ve eğitim alanlarını tercih etmektedirler. OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda, öğrenim alanlarında benzer cinsiyet rolleri kaynaklı eğilimler ölçülmektedir.

Tan, kadınların yoğunlaştığı öğretim alanlarının itibarsızlaşmış olmasını ise ''dikey ayrışma'' olarak tanımlamaktadır. Dikey ayrışma, kadınların öğrenim gördüğü alanlardan mezun olup, işgücü piyasasına girdiklerinde düşük ücretlerle çalışmalarının sonucu, kadınlarla ilişkilendirilen bu tür alanların öğrenim açısından erkekler tarafından seçilmemesine gerekçe oluşturur.

Matematik ve fizik türünden doğa bilimlerinin, zor başarıldığı için erkeklerin cinsiyet rollerine uygun olduğu, dil, edebiyat ve sosyal bilimler gibi görece daha kolay görülen alanların genellikle başarısız erkek öğrenciler ve kız öğrencilerce seçilmesini ortaya çıkarır.

Tablo 2: Eğitim ve Öğretim Alanları Sınıflamasına Göre Lisans Düzeyindeki Mezun Sayıları, 2016 - 2017

ALANLAR	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	810	595	215
Doğa Bilimleri, Matematik ve İstatistik	16277	6898	**9379**
Eğitim	55922	19054	**36868**
Hizmetler	17897	9808	8089
İş, Yönetim ve Hukuk	133138	74262	58876
Mühendislik, İmalat ve İnşaat	65584	43026	22558
Sağlık ve Refah	42482	13190	**29292**
Sanat ve Beşeri bilimler	55038	20031	**35007**
Sosyal Bilimler, Gazetecilik ve Enformasyon	59758	26102	**33656**
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Veterinerlik	7301	4644	2657

Kaynak: https://istatistik.yok.gov.tr/

Tablo 2. de 2016-2017 akademik yılında kategorize edilen alanlarda, lisans bölümlerinden mezun olan kadın ve erkek öğrencilerin sayıları verilmiştir. Sayılar incelendiğinde kadın ve erkek öğrencilerin alanlardaki yığılmaları dikkat çekmektedir. Eğitim, sağlık ve refah, sanat ve beşerî bilimler, sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon alanlarında kadın mezunların erkek mezunlardan daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Doğa bilimleri, matematik ve istatistik bölümlerinde de beklentinin aksine kadın mezunların sayısı fazladır. Bu duruma temel bilimlerin eğitim sektörüne, matematik ve istatistik gibi alanların ise finans sektörüne kaynaklık ettiği düşünüldüğünde kadın öğrencilerin yine toplumsal cinsiyet rollerini dikkate alarak bu alanlara yöneldikleri düşünülmektedir.

Öte yandan son yıllarda Yüksek Öğretim Kurulu'nun doğa bilimleri ve matematik alanlarında kontenjan azaltma politikasına yönelmesi de bu duruma neden olan bir etmen olarak görülebilir.

Lisans ve lisansüstü öğrenimde kadın ve erkek öğrencilerin alanlara yönelmeleri açısından oluşan sosyal bilimler, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler türünden alanların önceliği, üniversitelerdeki kadın akademisyenlerin durumları açısından da geçerlidir. Türkiye'de üniversitelerde kadın akademisyenlerin oranlarında artış eğilimi son 20 yıldır gözlemlenmektedir. Artış eğilimine rağmen kadın akademisyenlerin yatay ayrışmaya bağlı olarak belirli alanlarda yığılmaları devamlılık göstermektedir. (https://istatistik.yok.gov.tr/)

Kadınların öğrenim yaşamlarına ilişkin bir diğer sorun ise okuryazarlık ve okullaşma oranlarının erkeklerden düşük olmasıdır. Okullaşmada kadın oranların düşük olmasının nedenlerinden biri, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev içi işlere yönelik sorumluluklarının fazla olmasıdır. Küresel olarak eğitime erişimdeki eşitsizlikler kadınlar için daha belirgindir. Birleşmiş Milletler raporlarına göre, dünya genelinde okuryazar olmayan bireylerin üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Okula karşı olumlu tutumlara sahip olmak açısından ise kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla daha olumlu bir görüntü çizdikleri görülmüştür. Çoğunlukla ev içinde yürütülen işlerde, annelerin sorumluluklarını üstlerine almak zorunda kalmalarından dolayı kız öğrenciler için okul ortamı daha serbest olmalarını sağlamak ve akranları ile birlikte zaman geçirebilme fırsatı sunduğundan dolayı tercih edilmektedir (Tan, 2011: 98).

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin, kız öğrenciler üzerine yüklediği görev ve sorumluluklar, onların yetişkin tavır ve tutumlarını sergilemelerini gerektirmektedir. Bu nedenle, okul ortamı kız öğrenciler için yaşıtları ile birlikte eşit statü ve rolleri yerine getirebilmeleri imkânını sunduğundan tercih edilmektedir.

Kız öğrencilerin okul ortamını toplumsallaşma süreçleri içerisinde evle kıyasladığında öncelemelerine karşın, okul içinde tutum ve davranışlarına yönelik gerek eğitim yöneticilerinden gerekse öğretmenler tarafından, toplumsal cinsiyet rolleri beklentilerine uymaları talebi erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında, kız öğrenciler için daha fazla baskı unsuru da olabilmektedir. Okullaşan kızlar için okul ortamının aynı zamanda fiziksel, psikolojik ve rekabet anlamında olumsuz bir atmosfer sunması ‘’soğuk iklim’’ olarak tanımlanmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan sayısal verilere göre, kız öğrencilerin okul öncesi, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında okullaşma oranlarının artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Kesintisiz ve zorunlu eğitimin 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren, kesintili olarak 4+4+4 sistemine geçmesi ile birlikte, kız öğrencilerin okullaşma oranlarının ilkokul seviyesinde düşüşe geçtiği anlaşılmaktadır. Öte yandan her ne kadar zorunlu eğitim 12 yıl olsa da, son sekiz yılı isteyen öğrenciler yaygın öğretimin içerisinde açık ortaokul ve açık lisede tamamlayabilmektedirler. Bu durum 4+4+4 sistemine geçilme hazırlıkları yapıldığı dönemde, kadın örgütleri tarafından kız çocuklarının örgün okullaşma oranını düşürerek, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak öğrenim hayatından uzaklaşabileceği gerekçesi ile eleştirildi. Bu sonucun en çok çocuk yaşta evlilikleri arttıracağı öngörülüyordu. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Aile Yapısı Araştırması’nda, kayıtlı 18 yaş altı çocuk evliliklerinin oranında düşüş gözlenmiştir. 2011 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması’nda 18 yaş altı evlenen kadınların oranı %29,2 olarak görülmüş, 2016 yılında ise bu oran 28.2 ‘ye düşmüştür. 2016-2017 akademik yılında yükseköğretimde okullaşma oranı kadın öğrenciler lehine dönüşerek %44, 41 ulaşmıştır, erkek öğrencilerin okullaşma oranı ise %40,54’ te kalmıştır.

Tablo 3: Öğretim yılı ve eğitim seviyesine göre okullaşma oranı

Eğitim Öğretim Yılı	Okul Öncesi		İlköğretim		Ortaöğretim		Yükseköğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2002-2003			94,49	87,34	55,72	45,16	15,73	13,53
2006-2007			92,25	87,93	60,71	52,16	21,56	18,66
2008-2009			96,99	95,97	60,63	56,30	29,40	25,92
2010-2011	43,70	42,47	98,59	98,22	68,17	63,86	33,44	32,65

Eğitim Öğretim Yılı	Okul Öncesi		İlkokul		Ortaokul		Ortaöğretim		Yükseköğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2012-2013	41,03	38,33	98,81	98,92	93,19	92,98	70,77	69,31	38,40	38,61
2013-2014	44,27	40,72	99,53	99,61	94,57	94,47	77,22	76,05	38,90	40,93
2014-2015	55,27	52,21	96,04	96,57	94,39	94,30	79,46	79,26	37,95	41,10
2015-2016	56,74	54,16	94,54	95,22	94,36	94,43	79,36	80,24	39,21	42,62
2016-2017	60,11	57,40	91,08	91,24	95,60	95,76	82,69	82,38	40,5	44,4
2017-2018	67,95	65,75	91,42	91,68	94,26	94,69	83,77	83,39	43,99	47,36

Kaynak:http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf

Kız öğrencilerin okullaşma durumlarına ve eğitime erişimlerine ilişkin, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak bakımından destekleyici çalışmalar yapılmalı ve kız çocuklarının okullaşma oranları yakından izlenmelidir. Verilen sayısal bilgiler genel olarak yükselme eğiliminde olsa da okul türleri ve bazı okulların karma eğitim yapmaması durumu, sayısal verilere ilişkin yordama yapabilmeyi zorlaştırmaktadır.

Türkiye'de eğitime erişime dair çeşitli uluslararası kurumların hazırlamış olduğu raporlarda, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için yapılması gereken çok şey olduğu sonucuna varılmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 ve 2017 yıllarında Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu yayımlanıştır. İlk raporda Türkiye eğitime katılım kategorisinde 115 ülke arasında 92. sırada yer almış, 2017 yılındaki raporda ise 144 ülke arasında 102. sıraya yerleşmiştir.

Eğitime erişimde eşitsizlik yaratan ve yatay ayrışmaya neden olan toplumsal cinsiyet, kız öğrencilerin belirli okul türlerinde yığılmalarına neden olmaktadır. Okul türleri arasında yerleşmede, tarafların tamamı toplumsal cinsiyet rollerini dikkate almaktadır. Öğrencinin ebeveyni, yönlendirme süreçlerinde yer alan öğretmen, eğitim yöneticileri ve öğrencinin kendi tutum ve davranışları okul türünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu süreçlerde etkili olacak toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenler de toplumsal cinsiyet rolleri temelinde kadın öğrencilerin okula yerleşmelerinde etkendir. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, ortaöğretim kurumlarında kız öğrencilerin kurum türleri bakımından en çok yerleştiği okul türü, imam hatip liseleri, ikinci sırada Anadolu liseleri ve son olarak da mesleki ve teknik liseler olmuştur.

Tablo 4: Okul türü cinsiyet oranları 2017-2018 eğitim-öğretim yılı

Kurum Türü	**TOPLAM**	**ERKEK**	**KADIN**	**Kadın Oranı %**
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	1 987 282	1 117 229	870 053	43,78
Genel Ortaöğretim	3 074 642	1 588 505	1 486 137	48,33
Din Öğretimi	627 503	279 445	348 058	55,46

Kaynak:http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf

Kız öğrencilerin okullaşması bakımından en düşük orana mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında ulaşılması, kurumların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yerleşik olan kültürü ile açıklanabilir. Yine de mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında kız öğrenci oranlarında artış sürmektedir. 2017 yılında % 40,02 olan kız öğrenci oranı 2018 yılında % 43,78 ‘ ulaşmıştır. Öğrencilerin alan ve dallara yönelişlerinde gözlemlenen toplumsal cinsiyet rolleri temelinde yerleşmeler, mesleki ve teknik ortaöğretimde daha belirgin olarak gözlemlenmektedir. Filiz ve Gözelyurt tarafından 2017 yılında yapılan ‘’Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Meslek Alanları Açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair Görüşleri’’ adlı araştırmada, mesleki ve teknik eğitim veren liselerde görev yapan teknik öğretmenlerin tutumları nitel çalışmayla incelenmiştir.

Çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgularda bir dizi akademik ve bilişsel yeteneklere ek olarak, bu kurumlarda öğrenim gören öğrencilerin fiziksel özellikler bakımından cinsiyetinin de mesleği icra edebilmek için dayanıklılık ve narinlik bağlamında dikkate alındığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu sonuç kadınsı ve erkeksi tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerine bağlı gerçekleşen kalıpyargılarla ilişkilidir. Fiziksel dayanıklılık ve kas gücünün ön plana çıktığı sanayi ve imalat sektöründe de söz konusu kalıpyargılar etkendir. Kadın işgücü istihdamı ile öğretimi arasında cinsiyet rollerine ilişkin kurulan bağlantı da eğitimde toplumsal cinsiyet etkenini kadınlar aleyhine pekiştirmektedir.

Kız öğrencilerin alanlara yöneliminde çocuk gelişimi ve bilişim teknolojileri alanlarının öncelik taşıdığı görülmüştür, ailelerinin istekleri de kız öğrencilerin kararları üzerinde etkendir. Erkek öğrencilerin makine, metal ve elektrik teknolojisi gibi alanlarda, kız öğrencilerin ise çocuk gelişimi, giyim üretim teknolojisi ve yiyecek içecek hizmetleri alanlarında, daha başarılı bulundukları öğretmenleri tarafından dile getirilmiştir (Filiz ve Gözelyurt, 2017). Öğrencilere ilişkin mesleki ve teknik öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, mesleğe uygunluk ve uygunsuzluk bağlamında; kas gücü, yapılacak için niteliği, çalışma ortamının uygunluğu / uygunsuzluğu faktörlerini toplumsal cinsiyet rolleri dolayımında değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitim alanlara ilişkin olarak, Millî Eğitim Bakanlığı genel müdürlük düzeyinde sanayi ve imalat sektörüne ara elaman yetiştiren makine, motor, elektrik ve metal gibi alanların bulunduğu mesleki ve teknik eğitim kurumlarını Erkek Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü çatısı altında toplamıştır. Çocuk gelişimi, giyim üretim teknolojisi, güzellik ve saç bakımı türünden alanların yer aldığı kurumları ise Kız Teknik Eğitimi Genel Müdürlüğü çatısı altında toplamıştır. Alanlara, mesleklere ve cinsiyete dayalı ayrımın gelenekselleşmiş ve kurumsallaşmış yapılarının mevcut olması, öğretimde ve işgücü piyasalarında cinsiyetin belirleyici bir faktör olduğu iddiasını güçlendirmektedir. 2014 yılında ise bahsedilen iki genel müdürlük tek çatı altında birleştirilerek Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü adını aldı.

Eğitim Reformu Girişimi tarafından 2015 yılında yapılan ‘’Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği’’ araştırmasının bulgularında da benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Araştırma kapsamında mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören kız öğrencilerin okullarını, erkek öğrenci mevcutlarının belirgin fazlalığından dolayı ‘erkek okulu’ olarak kodladığı sonucu ortaya çıkmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin ortak olarak kurumların erkek yoğunluklu okullar olmasından rahatsızlık duyduğunu da araştırmada belirtilmiştir. Erkek öğrencilerin bu tür okullarda yığılmalarının nedeni ise içerdikleri alanların erkekler için uygun görülen programları barındırmasıdır. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının erkek okulu olarak görülmesi de öğretmenlerin, eğitim yöneticilerinin, ebeveynlerin ve öğrencilerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır (ERG, 2015).

Araştırmaya ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, başka bir çarpıcı bulgu ise kız öğrencilerin öğrenim gördükleri alana ilişkin istihdam edilirken imalat ve işin teknik boyutlarını gerektiren bölümlerinden uzak kalmak istemeleridir. Çalışma hayatlarında ofis işleri, müşteri ilişkileri ve iletişim becerilerini kullanabilecekleri işleri yapmayı tercih etmekte ve aynı kanıyı öğretmenleri ve işverenlerinin de paylaştığını düşünmektedirler.

Alanlarından mezun olduktan sonra kız öğrencilerin işgücü piyasalarında farklı sektörlerde çalışmak istemeleri ya da üst öğretimle alan değiştirme uğraşına girmeleri, ülkemizde mesleki ve teknik eğitimin hem erkek öğrenciler hem de kız öğrenciler açısından ayrı bir problemidir.

Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında alanlar ve toplumsal cinsiyet rolleri bakımından erkeksi ve kadınsı olarak ayrışmalar her iki araştırmanın bulguları ile de doğru orantılıdır. Kızlar derli-toplu, titiz, sorumlu, dikkatli ve narin erkekler ise el becerilerinde yetenekli, fiziksel olarak güçlü, imalata dayalı işin niteliği açısından uygun kabul edilmektedir. Özellikle sanayi ve imalat sektörlerine öğrenci yetiştiren alanlara erkek öğrencilerin yönelmesi, sağlık, hizmetler ve bakımla ilgili alanlara ise kız öğrencilerin yönelmesi doğal olarak değerlendirilmektedir. Teknik öğretmenlerin, ailelerin, yöneticilerin, işverenlerin ve öğrencilerin de benzer cinsiyet temelli kalıpyargılara sahip olması, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet rollerine bağlı ayrışmayı ve pekişmeyi açıklamaktadır.

Cinsiyet temelli kalıpyargılara ilişkin farklı öğretim aşamalarında ve okul türlerinde kadınlara karşı ayrımcı ve olumsuz uygulamalar, dünyanın her tarafında söz konusu olabilmektedir. Örneğin, Ağustos 2018'de Tokyo Tıp Üniversitesi 2006 yılından bu tarafa kız öğrencilerin okula girişini engellemek için sınav notlarını değiştirerek düşük not verdiğini kabul ederek, özür diledi. İran'da ise Ağustos 2012 yılında eğitim bakanlığı, kadınların iş bulamadığı gerekçesi ile mühendislik, işletme, nükleer fizik, arkeoloji gibi alanların bulunduğu 77 yükseköğretim programına kız öğrencilerin girişini yasakladı. Son olarak Eylül 2018' de Türk Hava Kuvvetleri 83 yıllık uygulamasına son vererek, belirli alanlarda hava kuvvetlerine kabul edilecek pilotlar için erkek olma koşulunu belirledi. Eğitime erişimde kadınlar işin ayrımcılık yaratan unsurlar genellikle erkeklerin egemen olarak yer aldığı meslekler ve yöneticilik pozisyonlarıdır.

Bakan, belediye başkanı, vali, rektör, emniyet müdürü, kuvvet komutanı, yüksek yargı başkanı ya da üyesi, büyükelçi, sendika yöneticiliği yapan kadınlara ait sayısal veriler incelendiğinde ayrımcılığın vahametini ortaya çıkmaktadır. (Özaydınlık, 2014).

1.4. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Çalışma Yaşamında Kadın ve Emeği

Kadın emeğinin tarihine bakıldığında ücretli ve ücretsiz emek ikilemi karşımıza çıkmaktadır. Kadınların özel alana ilişkin ev içi emekle ilişkilendirilmelerinin uzun bir tarihi vardır. Ev içi çalışmanın ya da yeniden üretimin, ekonomik bir değeri olmadığı için önemsiz görülmesi yerleşik bir yaklaşımdır. Tekrarlı, monoton ve yaratıcılık gerektirmeyen bu işler bakım, temizlik ve yemek yapımı gibi rutinleri içermektedir. Ev içi emekle ortaya konulan işlerin, yeniden üretim olarak adlandırılmasın temelinde de tekrar eden işler silsilesinden oluşması yer almaktadır. Ayrıca soyu devam ettirme amacına dönük, aile kurumunun topluma yeni bireyler getirmek için üremesi de yeniden üretimin bir diğer yönünü içermektedir. Özel alana dair bu işlerin, kadına ya da kölelere ait görevler olduğuna ilişkin metinler Aristoteles'e kadar tarihlendirilmektedir. Çoğunlukla bu işler toplum tarafından iş ve emek olarak değerlendirilmez. Çünkü işin ve emeğin ekonomik bir karşılığı vardır, ancak kadınlar bu işler için bir karşılık almamaktadırlar. Dolayısıyla bu emeğin bir değerinden söz etmek, pek mümkün görünmemektedir. Kadın emeğinin ücretsiz olmasından dolayı, değersiz olarak nitelenmesi, zamanla kadına karşı bir iktidar alanına dönüşmüştür (Delmar,1998: 119).

Kadın emeğine ilişkin böylesine bir yaklaşımın temelinde yer alan olgu ise toplumsal cinsiyetle açıklanabilir. Kadın kimliğine ilişkin belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadını doğal olarak ev içi üretime zorlar. Zamanla kadın benliği de toplumsal olarak kurulan bu rollerin kendi asli görevi olduğunu kabul eder ve söz konusu sorumluluklar kadın için doğal bir iş bölümü olarak görülür.

Erkek emeği kamusal alanda bulunan işlere odaklanırken, kadın emeği de özel alana odaklanır ve toplumsal cinsiyet rollerini inşa ederek geleneksel iş bölümünü kurar.

Kadın emeği kullanım değeri ile erkek emeği ise değişim değeri ile ilişkilendirilir (Ecevit, 2013:28). Kültür, hukuk, din, ekonomi, eğitim ve aile cinsiyete dayalı olarak kurulmuş bu iş bölümünü meşrulaştırır. Bu yaklaşım böylece evrensel bir hale bürünerek

birçok toplumda ve dönemde hegemonyasını korumuştur. Günümüzde dahi toplumsal ilişkilerin örgütlenmesinin temelinde toplumsal cinsiyet rollerini görmekteyiz. Kadınsı ve erkeksi ikiliğinde, tanımlanan cinsiyet rolleri ilk çağlardan itibaren toplumsal statüler üzerinde de etkili olmaktadır.

Neoklasik iktisat teorisinin, değişim değeri olmayan ve piyasa işlemleri tarafından içerilmeyen ev içi emeği uzun yıllar görmezden gelmesi feminist iktisatçılar[14] tarafından eleştirilmiştir. Neoklasik iktisattın kadın emeğine yaklaşımına esas olan tavır, işlevselci duruştur. Kadın ev içi sorumluluklarından kaynaklı olarak, işgücü piyasalarında doğal olarak az kazanır. Kadınların işgücü piyasalarındaki sürekliliğini dezavantajlı duruma sokan en önemli etmen, yeniden üretim içinde yer alan bakım, gözetim ve hizmet sorumluluklarıdır. İşverenler için gebelik izinleri, doğum sonrası bakım izinleri ve hastalık izinleri kadın çalışanları, ilave maliyet olarak değerlendirmeye iter (Toksöz, 2018:90-91). Piyasalar kadın çalışanları ve onların emeğini maliyetler açısından değerlendirerek, rasyonel bulmaz. Rasyonel görülmeyen kadın emeği böylece ucuz emek olur. Nihayetinde işgücü piyasaları da toplumsal cinsiyet temelinde kadına yönelik ayrımcı bir ortam halini alır.

Kadın emeğinin görünür hale bürünmesi ve kamusallaşması Sanayi Devrimi sonrasına denk düşmektedir. Engels işçi sınıfı içinde kadınların da yer almasını, kadınların tekrar toplumsal üretim çarkları içinde bulunabilmesinin imkânı olarak görür (Engels, 1990). Sanayi Devrimi ile birlikte ücretli kadın emeğinin gün yüzüne çıkması ve tartışılmaya başlanması, kadının çalışma yaşamındaki durumuna ilişkin yeni problemler oluşturmuştur.

Erkekle birlikte çalışma yaşamında olan kadın, yine geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına bağlı olarak, kendisine eşitsiz ve adil olmayan bir alan bulmuştur.

[14] Feminist iktisatçılar, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate almadan oluşan rekabetçi, rasyonel ve girişimci özellikleri ile tanımlanan iktisat kavrayışının kadın sorununa kör olarak kuramsallaştığı eleştirisini dile getirirler. Ayrıca insani gelişmişlikten ve cinsiyet eşitliğinden yana tavır alan feminist bir iktisat yaklaşımının gerekliliğine dikkat çekerek, önemini vurgulamaktadırlar.

Kadınların yeniden üretime ilişkin emeğinin kendileri için işgücü piyasalarında dezavantajlı duruma dönüşmesi ve onları işgücü piyasalarından uzaklaştırması, kadın emeğine ilişkin temel problem alanlarından biridir. Sosyalist feminist teorisyenlerden Heidi Hartmann, ataerkil yapıya bağlı oluşan cinsiyete dayalı iş bölümünün, işgücü piyasalarında kadın emeğinin tercih edilmemesi sonucuna neden olduğunu belirterek, tercih edildiği durumlarda da ucuz işgücü kapsamında ele alındığını savunur. Ataerkil yapı ile birlikte kapitalizmin kadın emeğini ucuzlaştırdığı, erkek emeği ile kıyaslandığında, kadın emeğine karşı eşitsiz koşullar sunduğu, yükselme olanaklarını elinden alarak ikili bir sistem oluşturduğu saptaması ortaya konulmuştur. Kısaca Hartmann'a göre, kadınların evle ilgili emek ve sorumlulukları, onları işgücü piyasasında güçsüz hale sokarak eşitsizlikler içinde bırakır (Hartman, 2008).

Hartmann'ın aksine Sylvia Walby ise ataerkil yapının kadının işgücü piyasalarındaki güçsüz ve zayıf pozisyonunun asıl nedeninin, onun ev içi emeği ve sorumluluklarının bir sonucu olmadığını iddia eder. İşgücü piyasalarında kadınların aleyhine oluşan eşitsiz koşullar onları çalışma hayatından uzak tutarak ev içi emeğe dayalı bir iş bölümüne iter (Toksöz, 2018: 101). Kapitalizmin işgücü piyasalarından beklentisi, erkek emeğini dikkate almak üzerine kuruludur. Kadınların yüksek ücret ve pozisyon gerektiren işlerde istihdam edilmemesi, yatay ve dikey ayrışmaya bağlı olarak sınırlı alanlarda ve alt pozisyonlarda emek kaynağı olarak görülmesi, onları zorunlu biçimde işgücü piyasalarından mahrum bırakarak ev içi ücretsiz emeğe mahkûm eder.

Walby'nin kadın emeğine yönelik işgücü piyasalarının oluşturduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda, kadınların ev içi ücretsiz emeğe mecbur bırakıldığı iddiası öncelik ve sonralık ilişkisi açısından değerlendirildiğinde yetersiz görünmektedir. Kadın emeğinin işgücü piyasalarıyla ilişkisinde ortaya çıkan bir diğer eşitsizlik kaynağı ise kayıtdışı ya da enformel istihdam biçimidir. Genel olarak kadınların istihdamları ve işgücü piyasalarında yer alışları farklı etmenlerden etkilenmektedir.

En önemli etmenlerden biri de insan sermayesidir. Kadınların eğitim düzeyleri ve iş deneyimleri arttıkça, işgücü piyasaları görece olarak onlara daha güvenli ve eşit koşullar sunmaktadır. Bununla birlikte eğitimli ve deneyimli kadın emeğinin işgücü piyasasında yer alması, benzer niteliklere sahip olan erkek emeği ile karşılaştırıldığında gerek ücret eşitsizliği gerekse dikey ayrışma bakımından olumsuzluklarla karşı karşıyadır.

Kadınların kayıtdışı olarak çalışması birçok ülkede karşılaşılan bir durumdur, hatta bu durum gelişmiş ülkelerde de tespit edilen bir sorundur. Kayıtdışı çalışan kadınlar, sosyal güvenceden yoksun ve işgücü piyasasını düzenleyen yasal çerçeveden mahrum olarak ucuz emek üretirler. Gelişmiş ülkelerde kısmi zamanlı ya da esnek istihdam biçimleri yaygınlaşırken, gelişmekte olan ülkelerde ise kayıtdışı ya da enformel istihdam biçimleri yaygınlaşmaktadır (Toksöz,2018:141). Kayıtdışı olarak istihdam edilen kadın emeğinin temel özelliği; eğitim düzeyi düşük, niteliksiz ve emek yoğun çalışma alanlarına dayalı olmasıdır. Ücretli ev işi, bebek ve yaşlı bakımı, fason üretim yapan küçük işletme ve atölyeler kayıt dışı istihdamın belirgin olarak yoğunlaştığı iş faaliyetleridir.

Kadınların istihdamına ilişkin ekonomik kriz dönemleri ve istihdam talebinin arttığı zamanlar önemli bir değişken olabilmektedir. Piyasada hâkim olan kriz durumlarında, işgücü piyasalarında çalışanların işten çıkarılmalarından çoğunlukla kadınlar etkilenmektedir. Piyasanın işgücü talebi arttığı dönemlerde ise kadınların istihdam oranları hem kayıtdışı alanlarda hem de kayıtlı alanlarda artış göstermektedir. Bunula birlikte piyasanın gereksinim duyduğu işgücü ihtiyacı ortadan kalktığında yine öncelikle kadın çalışanların işlerine son verilmektedir.

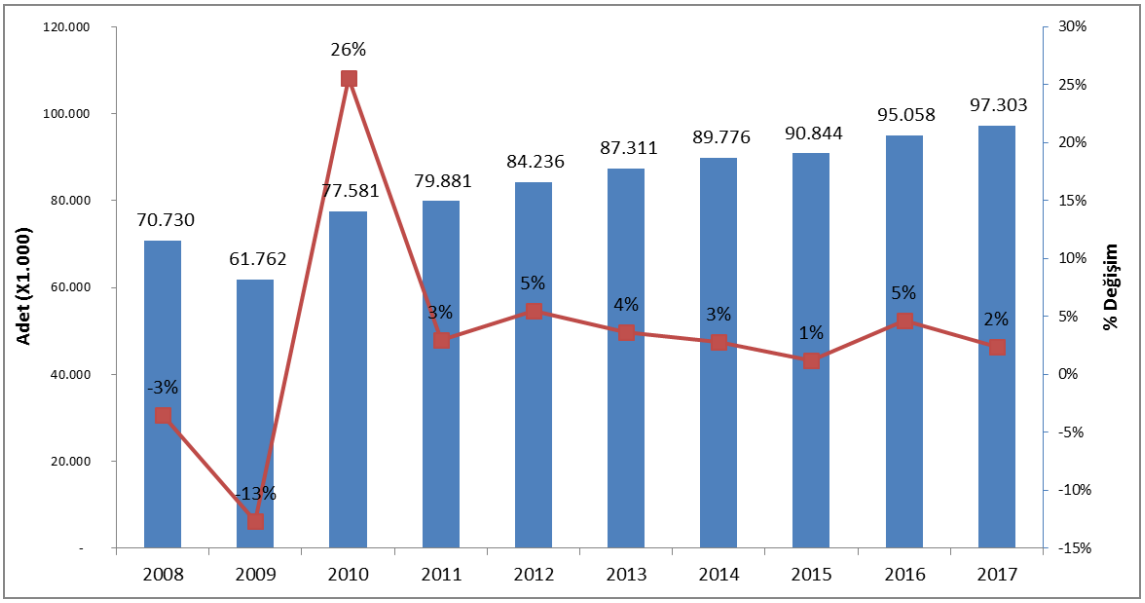
Bazı teorisyenler söz konusu bu durumu Marks'ın "*yedek sanayi ordusu"* kavramı ile açıklarlar. İşgücü talebinin artış gösterdiği dönemlerde kadın emeğine olan talep, kadınların yedek işgücü olarak değerlendirilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Ecevit, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇALIŞMA VE ÖĞRENİM ALANI OLARAK OTOMOTİV SEKTÖRÜ

Tekerleğin icadıyla yaşamı kolaylaştırmak için üretilen araçların, motorlu teknolojiye dönüşerek yenilenmesi ve yaygınlık kazanması, insanlığın yaşamına pratik etkiler sağlamasının yanında, küresel olarak büyük bir ekonomik etkinliği de yaratmıştır. Motorlu araçlara dayalı pazarın ekonomik büyüklüğü içerisinde otomotiv sektörünün payı genel olarak artış eğilimindedir. ‘’2019 yılında dünya otomotiv pazarının 2018 yılına göre %2,5 artışla 103 milyon 595 bin adet seviyesine ulaşacağı tahmin ediliyor.’’ (http://www.odd.org.tr) Türkiye’de ise ekonomik krizlere bağlı olarak otomotiv sektöründe iniş çıkışlar söz konusu olsa bile, hem iç pazar açısından hem de ilk sırada yer alan ihracat kalemi bakımından, otomotiv sektörü Türkiye ekonomisinin temel belirleyicisi olmaya devam etmektedir.

Tablo 5: Dünya Otomotiv Üretimi 2008-2017

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği (OSD) 2017 Küresel Değerlendirme Raporu’ndan alınmıştır.

2016 yılı verilerine göre, ekonomik büyüklük bakımından otomotiv sanayi dünyanın 4. büyük sektörüne denk düşmektedir. Otomotiv sektörü aynı zamanda 4 trilyon dolar hacmi ile küresel ekonominin %5 'ini oluşturmaktadır. Otomotiv sektörünün, tarım savunma, ulaştırma, turizm, inşaat gibi tedarik sağladığı sektörler ve demir-çelik, petro-kimya, plastik, cam, tekstil, elektronik gibi alıcı olduğu ilişik sektörler birlikte dikkate alındığında, daha büyük bir ekonomik hacim karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de otomotiv sanayinin gelişimine ilişkin farklı dönemler bulunmaktadır. 1929-1934 yılları arasında İstanbul'da Ford Motor Şirketinin üretim girişimi, dünya genelinde yaşanan ekonomik buhran nedeniyle sekteye uğramış ve sektör için üretim, deneme evresi olarak kalmıştır. 1950 ve 1970 yılları arasında ise Türkiye'de otomotiv üretimi anlamında kayda değer yerli ilerleme ve dönüşümler olmuştur. Farklı yabancı sermaye kaynaklı şirketlerce savunma sanayi ve ticari taşımacılık için jip, kamyonet ve otobüs üretimi de bahsedilen bu dönemlerde gerçekleşmiştir. Yine ilk yerli üretim sayılacak Devrim ve Anadol marka binek araçlar sırasıyla 1961 ve 1966 yıllarında üretilmiştir (Pişkin, 2017).

1990 sonrası genel olarak Türkiye'de otomotiv piyasası büyümeye başladı.1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılması ile birlikte pazarda büyüme olanakları daha da artmaya başlamıştır. Avrupa pazarına daha rahat imkânlarla açılmak isteyen Honda, Toyota ve Hyundai gibi uzak Asyalı markalar Türkiye'de üretime başlayarak, otomotiv sektörünün pazara yakın olma avantajını kullandılar. Böylece Türkiye otomotiv sanayi üretimde maliyet, rekabet, ürün niteliği gibi ölçütler bakımından potansiyelini arttırmıştır (Pişkin, 2017). 2018 yılı sonu itibari ile art arda 13 yıl boyunca ihracat payındaki oranını büyütmüş ve ihracat sıralamasında % 19 paya ulaşmıştır (OSD, 2018-12).

Küresel kriz dönemlerinde ve yerel ekonomik bunalım zamanlarında Türkiye'de otomotiv sektörü küçülmesinin yanında, genel olarak büyüme yönünde bir grafik çizmiştir. Özellikle ihracat oranlarındaki önceliğini güçlendirmeye devam eden sektör, Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) verilerine göre, 2017 yılında 28,57 milyar dolar olan ihracat tutarını 2018 yılında 31.56 milyar dolara yükseltmiştir. Yine de bununla birlikte 2018 yılında, Türkiye'de otomotiv üretimi % 9 azalmıştır (http://www.osd.org.tr/).

Tablo 6: Türkiye Otomotiv Pazarı Yıllık Büyüme Oranları, 1993-2015

Yıllar	**Oran %**	**Yıllar**	**Oran %**
1993	45	2005	2
1994	-51	2006	-12
1995	4	2007	-5
1996	20	2008	-17
1997	56	2009	9
1998	-8	2010	38
1999	-17	2011	15
2000	64	2012	-10
2001	-70	2013	9
2002	-11	2014	-10
2003	128	2015	25
2004	86	2016	0

Kaynak: Otomotiv Sektörü Raporu, 2017

Otomotiv sektörünün ekonomik büyüme açısından öneminin artması, üretimin ihracatta rekor seviyelere ulaşması, beraberinde istihdam sayılarını da arttırmıştır. OSD[15] verilerine göre, 2013 yılında 42330 olan istihdam sayısı 2017 yılına kadar yaklaşık %29 civarında artarak 54595' e ulaşmıştır. İşgücü yapısı bakımından otomotiv sektörünün ve ana metal sanayinin çalışan görünümü erkek egemen ağırlıklı bir özelliğe sahiptir. Otomotiv sektöründe ihracata dayalı nedenlerle artış gösteren üretimin, kadın işgücünde talep yaratma oranı benzer hızda gerçekleşmemektedir (Toksöz, 2018:229).

Otomotiv sektörünün üretim bandında kadın çalışanların kendilerine alt düzeyde yer edinebilmelerinin nedenlerini, başat olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri biçimlendirir. İşin niteliği açısından imalat sanayinde olduğu gibi kas gücü gerekliliği kabulü, ağır iş koşulları, erkek egemen bir atmosferin belirginliği kadınların, benzer özelliklere sahip ortamlarda istihdamını engelleyen nedenler olarak ortaya çıkar.

İstihdamda olduğu gibi kadınların otomotiv sanayine kaynaklık eden alanlarda öğretim görmelerinin önünde de yine geleneksel cinsiyet rolleri, sınırlandırıcı bir rol oynamaktadır. Özellikle yükseköğretim düzeyinde mühendislik bölümleri, meslek yüksekokullarının teknik bilimler alanları, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları içerindeki makine teknolojileri, motorlu araçlar teknolojileri ve metal teknolojileri gibi alanlarda kız öğrencilerin oranları çok düşük seyretmektedir. Toplumsal cinsiyet üzerinden oluşan tutum ve değer yargıları, hem öğrenci velilerinin ve teknik öğretmenlerin hem de kız öğrencilerin öğrenim süreçlerindeki karar mekanizmalarını etkileyen etmenlerdir (ERG, 2015).

Ortaöğretimden yükseköğretime kadar uygulamalı ve teknik alanlara, kız öğrencilerin yerleşmesine engel olan değerlerce biçimlenen tutumlar, sayısal verilere yansımaya devam etmektedir.

[15] Otomotiv Sanayii Derneği, (OSD) 11 otomotiv üreten markanın 1974 yılında bir araya gelerek kurduğu Bursa merkezli bir dernektir. Günümüzde otomotiv üretimi yapan 14 küresel markanın üyesi olduğu dernek, ülkemizde otomotiv sanayini geliştirmek için yerel ve küresel çalışmalar yürütmektedir.

Buna karşın son yıllarda firmalar, sivil toplum örgütleri ve Milli Eğitim Bakanlığının yürüttüğü çalışmalar, kız öğrencilerin yıllardır erkeklere uygun olarak bilinen alanlardaki görünürlülüğünü arttırmaya dair uygulama ve projeleri destekleyici niteliktedir. Öğrenim yaşamında teknik ve mühendislik alanlarında, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefli bu projeler, çalışma yaşamında söz konusu alanlar kapsamında kadınların oranlarını arttırmayı hedeflemektedir.

Bu kampanyalar, genel olarak okul ortamında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya odaklanmakla birlikte, erkeklere ve kadınlara uygun öğretim alanları, meslekler, geleneksel olarak oluşmuş cinsiyet temelli anlayışları eleştiri üzerine kuruludur. Kampanyalar, meslekler söz konusu olduğunda neredeyse evrensel olarak oluşmuş kadınlar için ve erkekler için uygun olan meslekler arasında oluşan ayrımda, kadınların erkeler için uygun olduğu düşünülen meslekler içerisindeki görünümünü arttırmaya çabalayan çalışmaları içermektedir. Bu bağlamda hem çalışma yaşamında hem de öğretim alanında, kadınların karşı karşıya kaldığı durumlara, değer ve tutumlara ilişkin deneyimleri ve onların anlayışlarının geleneksel olarak oluşmuş iş bölümünde, nerede durduğunu anlamaya çalışmak önem taşımaktadır.

2.1. Dünyada ve Türkiye'de Kadınlar İçin Çalışma Alanı Olarak Otomotiv Sektörü

Kadınların kamusal çalışma yaşamında etkin olarak yer alması, birçok toplumda giderek yaygınlaşmakta ve alışıldık tutumların değişimine neden olmaktadır. Kadınlar için alışıldık kabul edilen sektörler de artık çeşitlenmektedir ve bu durum giderek olağanlaşmaktadır. Kadınların değişik nedenlere bağlı olarak, sanayi kolunda yer almaya başlaması gecikmiş ve dalgalı bir seyir izlemiştir. Savaş dönemleri, işgücü talebi, ucuz emek nesnesi, eğitim eksikliği gibi olgulara bağlı olarak kadınlar sanayi işkolunda istikrarlı bir görünüm sürdürememişlerdir.

Günümüzde ise kadınların, sanayi işkolunun değişik alt sektörlerinde daha istikrarlı olarak yer bulabildiğini görmekteyiz. Özellikle kadınların mühendislik, teknisyenlik ve teknikerlik gibi alanlarda öğretim görmeleri bu sonuca etki etmektedir. Hatta teknik öğretim görmüş kadınların istihdam oranlarının daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Sanayi işkolu içerisinde otomotiv sektörü, kadın çalışanlar açısından daha da aykırı görünmektedir. Bu aykırılığın nedeni, birçok kültürel değer ve inançla beslenen kadın ve otomotiv sözcüklerinin daha zihinlerde uygunsuz düştüğüne ilişkin, geleneksel cinsiyet rolleri kavrayışı sonucunda oluşan yargılarda dayanağını bulur. Toplumsal cinsiyet kalıpları açısından, kadınların otomotivle olan deneyimine ilişkin bir takım ayrımcı kalıpyargılar duymaya alışığızdır. Hatta otomotiv kullanımı, onarımı ve nihayet üretimi türünden süreçler erkeklikle ilişkilendirilir. Buna karşın kadınların bu alanlardaki yetersizlik ve eksiklikleri ifade edilir, haber yapılır ve çarpıcı, sıra dışı bir gelişme olarak yansıtılır. Hatta zaman zaman kadınların neden teknik ve mekanik işlerde erkeklerden daha başarısız olduğuna ilişkin bilimsel çalışmalarla da karşılaşırız.

Otomotiv sektörü, kadın çalışanlar açısından yeni ve imkânlar sunan bir sektör olarak büyümektedir. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler sıralamasında otomotiv ve ilişkili sektörler birinci sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler içerisinde güvenirlilik katsayısı bakımından en güvenilir sektör de yine otomotiv sektörüdür. Son yıllarda otomotiv sektöründe çalışan kadın oranının artırılması talebi sektör temsilcileri tarafından dile getirilmektedir. Kadın çalışanların sektöre çağrılması olumlu yanıt bulmuş ve artış eğilimine geçmiştir. TUİK, Temmuz 2017 işgücü sayısal verilerine göre Türkiye'de kadın istihdam oranı yaklaşık %29,3'tür. Kadınların %14'ü ise sanayi sektöründe çalışmaktadır. OSD' nin 2017 yılı verilerine göre, Türkiye' de otomotiv fabrikalarında yaklaşık 52000 kişi çalışıyor. Bu çalışanların 12000'i kadın çalışanlardan oluşurken, kadın çalışanların 9000'i ise üretim aşamasında yer almaktadır.

Sektörde kadın çalışanların 3000'ne yakını da beyaz yakalı olarak pazarlama, araştırma ve geliştirme gibi pozisyonlarda istihdam edilmektedirler. Bu rakamlardan yola çıktığımızda OSD'ye üye otomotiv firmaların bünyesinde çalışan kadınların oranı %23'lere tekabül etmektedir. Üretim dışında teknik servis ve bayi kanalları da düşünüldüğünde söz konusu oranın biraz daha artması mümkün görünmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de kadınların otomotiv sektöründe istihdamını artırmaya yönelik talebin temelinde, OSD ve Delloitte'un iş birliğinde yapılan araştırma raporunda ilkin otomotiv dünyasındaki '' yetenek krizinin'' çözüm yolu, ikinci olarak da toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamış ve kadın çalışanların sayıca arttığı şirketlerde, ticari kazanç ve finansal performansın %24 oranında artması gerekçeleri dikkat çekmektedir.

OSD ve Delloitte tarafından 2017 yılında yapılan ''Türkiye Otomotiv Sanayiinde Kadın'' adlı araştırmanın sonuçlarını incelediğimizde, karşımıza çıkan durum şöyle betimlenebilir. Çalışma 1143 beyaz yakalı çalışan kadınla gerçekleştirilmiştir. OSD bünyesinde yer alan firmalarda çalışan beyaz yakalı kadınların toplamı 2017 verileri dikkate alındığında 2800 dolayındadır, ulaşılan örneklem çalışanların %40'na denk düşmektedir. Otomotiv sektöründe çalışan beyaz yakalı kadınların oranı yaklaşık olarak %25 'e tekabül etmektedir. Bu kadınların %95'i lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim görmüşlerdir. Bu sonuç dünyadaki verilerle paralellik taşımaktadır. Otomotiv sektörü ağırlıklı olarak (%57) mühendislik eğitimi almış kadınları tercih etmektedir, mühendisliği işletme ve ekonomi alanları takip etmektedir. Öğrenim görülen alanların çeşitliliği açısından durum özellikle Avrupa ve ABD ile karşılaştırıldığında farklılaşmaktadır. Çünkü söz konusu ülkelerde farklı alanlarda öğrenim görmüş kadınları sektörde görmek olanaklıdır.

Otomotiv sanayindeki kadın çalışanlar, sektörü %51 oranında erkek egemen bir sektör olarak nitelemekte ve %36 oranında iş / özel yaşam dengesi olmamasından yakınmaktadırlar. Ayrıca kadın çalışanlar, sektörün erkek egemen yapısından dolayı liderlik pozisyonlarının erkek çalışanlara daha meyilli olduğunu ifade etmişlerdir.

Kadınların %85'i sektörde kadın lider eksikliğini, %78 'i çalıştıkları şirketlerde yeterli üst düzey kadın yönetici olmadığını vurgulayarak bu durumu sektörden ayrılma nedeni olarak nitelemişlerdir.

Kadınların otomotiv sanayine ilişkin olarak yaptıkları değerlendirmeler, sektörlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaktan uzak olduğunu göstermektedir. İş ve özel yaşam dengesinin olmaması, yatay ve dikey ayrışmanın çok belirgin olarak deneyimlenmesi, kadın çalışanlar açısından problem durum olarak tanımlanmaktadır. Çalışanlar aynı zamanda sektörlerini hem kadın istihdamını artırmak hem de kadın çalışanların sürekliliğini sağlamak bakımından başarısız bulmaktadırlar.

Otomotiv sanayinde çalışan kadınlar, kadın istihdamında en başarılı sektörleri sırasıyla eğitim, bankacılık, tüketici ürünleri, teknoloji, medya ve telekomünikasyon olarak sıralamışlardır. Otomotiv sanayinde çalışan kadınların, kadınlar için başarılı buldukları sektörlerle, kadınlar için ideal olarak nitelenen mesleklerin uyumlu olması dikkat çekici bir olgudur. Yine otomotiv sanayinde çalışan kadınlara sorulan '' Eğer sektör değiştirecek olsaydınız, hangi sektörde çalışmayı tercih ederdiniz? sorusu da bahsedilen uyumluluğu ortaya çıkarmaktadır.

Çünkü otomotiv sektöründe çalışan kadınların en çok tercih edilen sektörler sıralaması %69 teknoloji, medya ve telekomünikasyon, %61 eğitim ve %53 enerji olarak oluşmuştur. Bu sonuç otomotiv alanında çalışan kadınların, sektörel bölünmeye dayalı yatay ayrışmadan tutum olarak etkilendiklerini düşündürmektedir. Bir başka ifadeyle kadın çalışanlar, erkek egemen bir sektörde çalışıyor olmayı öncelikle tercih etmek istememektedirler.

Türkiye'de otomotiv sanayinde çalışanlar kadınlarla, Avrupa Birliği ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışan kadınların sektöre ilişkin tutum ve deneyimlerini karşılaştıracak olursak karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

Tablo 7: Türkiye, AB ve ABD'de otomotiv sanayinde çalışan kadınların sektörlerine ilişkin deneyim karşılaştırması

Deneyim ve Tutum	**Türkiye**	**AB**	**ABD**
Otomotiv sanayinde devam ederdim.	%57	%62	%71
Başka bir sektörde çalışmayı tercih ederdim.	%42	%38	%29
Sektörde üst seviye yönetici olmayı hedefliyorum.	%56	%34	%82
Ana kariyer hedefime ulaşmak için sektörden umutluyum.	%52	%74	%88
Performans ölçütleri kadın ve erkekler için eşit.	%44	%35	%33
Kadınlardan daha yüksek performans bekleniyor.	%31	%55	%92
Kadın ve erkekler arasında ücret eşitsizliği yoktur.	%62	%32	%29

Kaynak: (OSD & Delloitte, 2017)

Türkiye, AB ve ABD'de otomotiv sanayinde çalışan kadınlar, sektörde kalmayı öncelemektedir. Ancak bu oran (%57) en düşük Türkiye'de gerçekleşmektedir. Yine başka bir alanda çalışmayı tercih etme bakımından da Türkiye' de sektörde çalışan kadınlar, diğer ülke grupları ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir oranı (%42) temsil etmektedirler. Bu durum aynı zamanda ülkemizde, sektörde çalışan kadınların AB ve ABD'de çalışan kadınlarla karşılaştırıldıklarında, otomotiv sanayini kendileri için kariyer yolu görmemeleri değerlendirmeleri ile de uyumludur. Kariyer hedefleri bakımından AB ve ABD'de sektörde çalışan kadınlar sunulan fırsatlar ve ulaşılabilecek hedefler bakımından Türkiye'deki kadın çalışanlara göre daha umutlu görünmektedirler.

Öte yandan sektörde üst seviye yönetici olmayı hedefleme bakımından ilk sırada ABD'de çalışan kadınlar gelmekte iken (%88), Türkiye'de sektörde çalışan kadınların yarısından fazlası aynı hedefi paylaşmaktadır. AB ülkelerinde ise bu oran %34 'tür. Otomotiv sanayinde çalışan kadınların performans ölçütleri, sergilenen performans ve ücret adaletsizlikleri bakımından yaptığı değerlendirme ve deneyimleri de farklılaşmaktadır.

Türkiye'de sektörde çalışan kadınlar bakımından bir değerlendirme yapıldığında; performans ölçütlerinin kadın ve erkekler bakımından eşit, kadınlardan daha fazla performans beklentisinin AB ve ABD' de çalışan kadınların deneyimleri karşılaştırıldığında daha düşük olduğu ve son olarak kadın ve erkekler arasında ücret adaletsizliğinin daha az gözlemlendiği belirtilmiştir.

ABD' de ise kadın ve erkeklerden beklenen performans beklentisi durumunun kadınların aleyhine olması, kadınlardan beklenen performansın daha yüksek olduğu düşüncesi ve kadınlar ve erkeklerin ücretleri arasındaki adaletsizlik deneyimin Türkiye ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında daha yüksek oranlarda değerlendirildiği ortaya çıkmıştır. Türkiye'de otomotiv sektöründe beyaz yakalı olarak çalışan kadınların öğrenim alanları mühendislik, işletme ve ekonomi ağırlıklı olması ile beraber mühendislik kökenli çalışanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. AB ve ABD'de ise farklı altyapıları olan alanlardan çalışanlar bulunmaktadır. Bu durum sektöre ilişkin söz konusu deneyimlerin ve değerlendirmelerin nedeni olarak görülebilir. Ayrıca otomotiv sektörü açısından gerek ABD 'de gerekse AB ülkeleri daha büyük bir ekonomik faaliyete sahip olduklarından, sektörün çalışanlar açısından görünümü, bahsedilen ayrışmaların nedeni olarak değerlendirilebilir.

OSD ve Delloitte tarafından gerçekleştirilen ''Türkiye Otomotiv Sanayiinde Kadın'' araştırmasında yapılan saptama ve bulgular bu şekilde özetlenebilir. Genel olarak sanayi sektörü, özel olarak da otomotiv sanayi, kadın çalışanlar için toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından eşit olanaklar sunmamakta ve toplumsal cinsiyet kalıpları bağlamında kadın çalışanlar için cazip bir sektör olarak görünmemektedir. Erkek egemen bir sektör olması, kadınların kendilerine yönetici konumunda yer bulamaması, Türkiye'de yapılan çalışmada belirgin olarak bildirilmese de ücret eşitsizliği, farklı performans ölçütleri ve beklentilerine ek olarak iş / özel yaşam arasında bir dengenin kurulamaması gibi etmenler, kadınlar için sektöre yönelik olumsuz deneyimleri içermektedir (OSD & Delloitte, 2017).

Bahsedilen tüm bu deneyimler, kadın çalışanların işgücü piyasalarında karşılaştıkları problemler ve ayrımcı politikaların bir sonucudur. Yönetici konumunda yer bulamama, kadın çalışanlar için iş ve özel yaşam alanında dengenin kurulamamasının zorunlu bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda işgücü piyasalarında kadın çalışanların daha başarısız olarak değerlendirilmesine de neden olmaktadır. Çifte yük ya da çifte vardiya olarak kavramsallaştırılan bu olgu, kadınların hem iş yaşamına ilişkin görev ve sorumlulukları hem de ev içi sorumluluklarını bir arada yürütmeleri nedeniyle, hayata katılmada erkelere göre daha çok emek sarf etmek zorunda kalmalarıdır. Kadınların işgücü piyasalarında yer almalarında eşitsizlik kaynağı olan birçok etmen, çifte vardiyaya dayalı olarak gerçekleşmektedir

Otomotiv sanayi açısından da bu sonuç, kadın çalışanlar tarafından deneyimlenmiştir. Kadınların özel alana ilişkin sorumluluklarının, kamusal yaşamda ve iş yaşamında onların tercih edilememesi sonucunu ortaya çıkardığını Hartmann ve Walby ataerki ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Çifte vardiyanın maliyeti, kadın çalışanlara eşitsizlikler dayatarak, bunu toplumsal iş bölümü açısından meşru kabul etme, işgücü piyasalarından ve yönetici pozisyonlarından mahrum bırakmak olmuştur.

İşgücü piyasalarında kadın çalışanların sektörel farklılıklara rağmen ortak deneyimler ifade etmelerinin yanında, kadın çalışanlar lehine olumlu değişiklikler de gözlenmektedir. Otomotiv sektöründe istihdam verileri gözden geçirildiğinde, beyaz yakalı kadın çalışanların oranı yaklaşık %25 civarındayken üretimde çalışan mavi yakalı kadınların oranı ise %17'ye tekabül etmektedir. Mercedes-Benz Türk firmasında beyaz yakalı kadın çalışanların oranı ise %34'e ulaşmış görünmektedir. Bu nedenle 2017 yılında Mercedes-Benz Türk firmasına, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ödülü verilmiştir.

Sektörde yer alan Türkiye'de üretim yapan ve yapmayan markalar, bünyelerinde kadın çalışanları istihdam etme konusunda talep içeresindedirler. Kadınların otomotiv sektöründe daha fazla görünür olmaları için yapılabilecekler konusunda sektörle ilgili organizasyonların araştırma çalışmaları yapmaları da olumlu görünmektedir.

Kuşkusuz sektörün içerisinde gerek üretim gerek hizmetler alanında kadınların görünür olması teknik ve mühendislik alanlarında eğitim görmesini gerektirmektedir. Dolayısı ile sektörde var olan şirketlerin, kadınları otomotivle ilişik alanlarda öğrenim görmeleri için teşvik edici kampanyalar yürüttükleri ve bu türden kampanyaları destekleri bilinmektedir. Bunula birlikte mesleki ve teknik okullarda sektörü destekleyecek alanlara, kız öğrencilerin yerleştirilmesi konusunda sektör temsilcilerinin ve profesyonellerinin talepleri söz konusudur.

2.1.1. Kadın İstihdamı ve Kadın İstihdamında Etki Eden Faktörler

Kadın emeğinin tarih boyunca evrimine ilişkin başlangıç noktası tarımsal faaliyetle birlikte başlar. Sanayi Devrimi sonrası ise kadınların imalat sektöründe işçi olarak yer almaya başladığı ve Küreselleşme süreciyle birlikte hizmet sektöründe yaygın olarak istihdam edilişi ortaya çıkmıştır. Günümüzde kadınların çeşitli işgücü piyasalarında istihdam oranları artmaktadır. Ancak kadın istihdam oranları dikkate alındığında ülkeler arasında büyük uçurumlar vardır. Tablo 8' de kadın istihdam oranlarının G-7 ülkeleri ile Avrupa Birliği ülkelerinde en yüksek oranda, Güney Asya ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da en düşük oranlarda gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 8: Çeşitli bölge ve ülkeler gruplarında kadınların işgücüne katılım oranı

Ülke Grubu	%	Ülke Grubu	%
Avrupa Ülkeleri	63,2	Küresel Ortalama**	52
AB-28 Ülkeleri*	67,5	OECD Ülkeleri*	63,6
Doğu Asya ve Pasifik**	64	Okyanus Ülkeleri*	66
G-7 Ülkeleri*	68,1	Orta Doğu ve K. Afrika**	26
Güney Asya**	35	Sahra Altı Afrika**	61
Kuzey Amerika*	62,5		
*2016 yılı verileri **2014 yılı verileri			
(OECD, 2016) (Asian Development Bank, 2015: 2).			

Kaynak: Aktaran Akgeyik, 2017

Tablo 8' de ise değişik ülkelerin kadın istihdam oranları verilmektedir. Ülkeler arasındaki oransal fark üzerinde gelişmişlik düzeyi, ekonomik kalkınma, kültürel değerler, ekonomik etkinliklerde dünyaya açık olma gibi belirleyenler etkili olmaktadır.

Kadın çalışanların istihdam oranlarında olduğu gibi Dünya Ekonomik Forumu tarafından açıklanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi'nde de genellikle İsveç, Norveç, Finlandiya ve İzlanda gibi kuzey ülkeleri cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülkeler olarak yer almaktadır (Yıldız, 2015). Toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi ile kadın istihdamı arasındaki paralellik, söz konusu ülkelerde işgücü piyasalarının, cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda başarılı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kadın istihdamının Çin'de yüksek olmasının nedeni ise işgücü ihtiyacının fazla olması ile açıklanabilir.

Tablo 9: Çeşitli ülkelerde 15-64 yaş aralığında kadınların işgücüne katılım oranı

Ülke	%	Ülke	%
ABD	67,3	Romanya	56,2
Almanya	73,6	İzlanda	86,2
Avustralya	71,7	Japonya	68,1
Avusturya	71,6	Kanada	74,4
Belçika	62,9	Kamboçya	79
Brezilya	61,1	Kolombiya	63,6
Bulgaristan	64,6	Kore	58,4
Çek Cumhuriyeti	67,6	Letonya	74,0
Çin	76,7	Lüksemburg	64,7
Danimarka	77,2	Macaristan	63,5
Estonya	73,1	Meksika	47,0
Finlandiya	74,1	Norveç	75,9
Fransa	67,9	Polonya	62,0
Güney Afrika	52,2	Portekiz	70,5
Hindistan	28,5	İtalya	55,2
Hollanda	75,0	Rusya	68,9
İngiltere	73,0	Slovakya	65,3
İrlanda	64,1	Slovenya	68,6
İspanya	70,2	Şili	56,1
İsrail	68,6	Türkiye	36,2
İsveç	80,2	Yeni Zelanda	74,9
İsviçre	79,5	Yunanistan	60,4

Kaynak: (OECD 2016)

Kadınların istihdamına ilişkin bölgeler arasındaki ekonomik kalkınma farkları ve toplumsal değerler de etkili olabilmektedir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde kadınların işgücüne katılma oranlarının düşük olması toplumsal değerler kapsamında değerlendirilebilir. Kadınların tanımadıkları erkeklerle aynı ortamda olmasını gerektiren işlerde çalışmaları kabul edilmemektedir. Kalkınma politikaları ve ülkelerin kalkınma stratejileri de kadınların istihdam oranları üzerinde etkili bir unsurdur.

1950 ile 1970 arası dönem Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınma amaçlı olarak ithal ikameci sistemi uyguladığı dönemdir. İthal ikameci kalkınmanın temelinde, ülkenin gereksinim duyduğu teknolojilerin ithal edilerek, sanayileşmeyi hızlandırma amacı yer almaktadır. Kalkınma seyrinin ithal ikameci sisteme dayalı olduğu dönemlerde işgücü piyasaları, çalışanlar açısından erkek egemen bir görünüme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kadınların işgücü piyasalarında yer almalarını engelleyen temel unsur eğitim eksikliği nedeniyle, niteliksiz konumlarda istihdam edilmek durumunda kalmalarıdır. Modern sanayinin ihtiyaç duyduğu teknik bilgi ve beceriler eğitime dayandığından erkek çalışanların hâkimiyetindeyken, kadınlar nitelik gerektirmeyen konumlarda dahi çalışma olanaklarına sınırlı olarak sahip olabiliyorlardı.

1975 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelerde egemen olmaya başlayan kalkınma stratejisi ise ihracata dayalı sanayileşme modeli olmuştur. İhracat temelli sanayileşme pek çok iş alanı açılmasını sağlayarak, işgücü piyasalarını çeşitlendirmiştir. Böylece kadınların istihdam oranı artmaya başlamış ve farklı iş alanlarında çalışması artış göstermiştir. (Toksöz,2018:201). Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde söz konusu dönemlerde kadın istihdam oranları ihracata dayalı sanayileşmeye bağlı olarak artmıştır. Küreselleşmenin sermaye dolaşımını kolaylaştırıcı etkileri ve uluslararası ticareti daha dinamik bir yapıya dönüştürmesi de işgücü piyasalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kırmaya başlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte kadın, işgücü piyasalarında daha görünür olmuş ve hizmet sektöründe istihdamları yükselmiştir böylece işgücünün feminizasyonu dönemi yeni bir aşamaya girmiştir.

Küreselleşme sürecinin etkileri ile birlikte kadınlar öğretim süreçlerinde ve işgücü piyasalarında, toplumsal cinsiyet eşitliği olanakları bakımından daha eşitlikçi bir ortam bulmuşlardır. Aynı zamanda yatay ve dikey ayrışmaya bağlı olarak kadınların önüne çıkan eşitsiz işgücü piyasalarında da kadınlar lehine önemli dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kadınların çalışma yaşamlarında erkeklerle karşılaştığında düşük düzeyde kalan ücretlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

OECD ülkelerini değerlendiren Kadın Çalışma İndeksi (Women in Work Index) 2017'ye göre, cinsiyete bağlı ücret farklılığı %16 erkeklerin lehinedir. Kadın-erkek ücret eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla %36 Güney Kore, %26 Japonya, %22 Almanya eşitsizliğin en düşük olduğu ülkeler ise %7 Polonya, %6 Yeni Zelanda, %6 ile Slovenya'dır. Küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer olgu ise esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaşmış olmasıdır. Hem erkeklerde hem de kadınlarda kısmi zamanlı çalışma ve enformel çalışma biçimleri artış eğilimindedir. Ancak söz konusu kısmi zamanlı çalışma, küresel olarak daha çok kadınların istihdam biçimi olmaktadır. Aynı şekilde enformel ya da kayıtdışı istihdam da çalışma yaşamında çoğunlukla kadınları etkilemektedir (Kümbetoğlu,User, Akpınar, 2012)

Küresel olarak kadın istihdamına ilişkin görülen bir diğer durum ise kadın çalışanların istihdam edildiği alanlardır. Kadınların istihdamı genel olarak günümüzde hizmet sektörü odaklıdır. Bu durum kadınların öğrenim alanlarına ilişkin yığılmaları ile de ilgilidir. Toplumsal cinsiyet rolleri temelli olarak, kadınların daha çok hizmet sektörüne kaynak olarak görülebilecek alanlarda öğrenim görmeleri, kadın istihdamının hizmet sektörü ile ilişik alt sektörlerde yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

Ekonomik faaliyetlere göre, ülkelerin kadın istihdam oranları tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde Tablo 10 'da verilmiştir. Kadınların tarım sektöründe yoğun olarak istihdam edildiği ülkeler Pakistan %72,8 Yemen %65,6 ve Bangladeş %60,5 olarak sıralanmaktadır. Sanayi sektöründe en yüksek kadın istihdam oranları ise Cezayir %55,8 Tunus %39 ve Libya %27,8 olarak oluşmaktadır. Son olarak hizmet sektöründe kadın istihdamının yüksek oranda olduğu ülkeler ise %97,8 ile S. Arabistan, %95,2 ile Kuveyt ve %93,2 ile Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Ülkelerin kalkınma düzeyine bağlı olarak kadınların istihdamı tarım, sanayi-imalat ve hizmet sektörlerini izlemektedir. Buna karşın petrol zengini Ortadoğu ülkelerinde, kadın istihdamının hizmet sektöründe çok yüksek oranlara ulaşması toplumsal yapı ve kültürel değerlerle açıklanabilir.

Tablo10: Ekonomik Faaliyetlere Göre Kadın İstihdamın Dağılımı (%)

Ülke	Tarım	Sanayi	Hizmet	Ülke	Tarım	Sanayi	Hizmet
BAE	0	6,8	93,2	**Kazakistan**	17,2	11,6	71,2
Arjantin	0,1	7,8	92	**Lübnan**	0	8,2	91,8
Avusturya	3,9	12	84,1	**Litvanya**	5,4	15,4	79,2
Avustralya	1,6	7,7	90,6	**Lüksemburg**	0,6	4,6	94,8
Azerbaycan	43,4	6	50,6	**Letonya**	4,9	13,1	81,9
Bangladeş	60,5	16,3	23,2	**Libya**	9,3	27,8	62,9
Belçika	0,8	8,3	90,9	**Fas**	57	12,6	30,5
Bulgaristan	3,8	21,5	74,7	**Karadağ**	8,3	7,6	84,2
Brezilya	4,9	10,8	84,3	**Makedonya**	15,6	24,2	60,3
Kanada	1,1	8,8	90	**Malta**	0,2	8,9	90,9
İsviçre	3	10,1	86,9	**Meksika**	3,6	17	79,4
Şili	4,9	11	84,1	**Malezya**	6,5	19,9	73,6
Çin	20,5	21,6	57,9	**Hollanda**	1,3	6,2	92,5
G.Kıbrıs	1,6	6,4	92,1	**Norveç**	1	6,9	92,1
Çekya	1,7	23,9	74,4	**Y. Zelanda**	4,5	9,1	86,5
Almanya	0,9	13,7	85,5	**Umman**	0,6	6,5	92,9
Danimarka	1,1	9,5	89,4	**Filipinler**	16,5	9,9	73,6
Cezayir	9,3	55,8	34,8	**Pakistan**	72,8	14,4	12,8
Estonya	2	17,5	80,5	**Polonya**	9,3	16,8	73,9
Mısır	37,5	6	56,5	**Portekiz**	4,7	15,5	79,8
İspanya	2,1	8,3	89,6	**Paraguay**	14,4	8,4	77,2
Finlandiya	2,1	8,9	89	**Romanya**	22,3	20,4	57,3
Fransa	1,6	9,3	89,1	**Rusya**	5	16,1	78,9
İngiltere	0,6	7,5	91,9	**S. Arabistan**	0,6	1,6	97,8
Gürcistan	41,7	4	54,3	**İsveç**	1	6,9	92,1
Yunanistan	11,5	8,2	80,4	**Slovenya**	4	18,6	77,4
Hırvatistan	5,5	14,6	79,9	**Slovakya**	1,4	21,1	77,5
Macaristan	2,8	18,9	78,3	**Sirbistan**	16,6	16,3	67,1
Endonezya	29,3	15,9	54,8	**Suriye**	21,8	14,1	64,1
İrlanda	1,3	8,5	90,2	**Tayland**	30,3	19,5	50,3
İsrail	0,6	7,8	91,6	**Türkmenistan**	10,9	26,7	62,4
Hindistan	56,4	17,7	25,9	**Tunus**	12	39	49
İran	21,2	25,4	53,4	**Türkiye**	28,3	15,6	56,1
İzlanda	1,9	6,4	91,7	**Ukrayna**	13,2	14,3	72,5
İtalya	2,5	13,1	84,3	**ABD**	0,9	8,3	90,8
Ürdün	1,2	17,7	81,1	**Uruguay**	3,8	9,2	87,1
Japonya	3	14,5	82,4	**Özbekistan**	26,1	23,9	50
Kırgızistan	27,7	11,4	60,9	**Venezuela**	4	13,4	82,7
G.Kore	4,8	13,1	82,1	**Vietnam**	42,4	21	36,6
Kuveyt	0,1	4,6	95,2	**Yemen**	65,6	12,7	21,7

Kaynak: Dünya Bankası- WDI 2018. Türkiye verilerinin kaynağı TÜİK' tir.

Çalışma yaşamında kadınların kayıtdışı çalışma, erkek çalışanlarla kıyaslandığında daha düşük ücretlere çalışma, çalışma saati bakımından erkeklerden daha uzun saatler çalışma gibi bir dizi eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. İşgücü piyasalarında çalışma olanakları ve yükselme koşulları bakımından yatay ve dikey ayrışmaya maruz kalarak, anlamlandıramadıkları ve nesnel olarak açıklanamayan cam tavan etkisi ile değişik ayrımcı uygulamalar deneyimlemektedirler. Özel alanlarına ilişkin bakım ve gözetim sorumlulukları nedeni ile hem işgücü piyasalarına girmede hem de bulundukları pozisyonlarda yükselme ve terfi süreçlerinde tercih edilmemektedirler.

2.1.2. Türkiye'de Kadın İstihdamı

Türkiye'de kadın istihdamına ilişkin seyir, diğer ülkelerde olduğu gibi sektörel olarak tarım, imalat ya da sanayi ve hizmetler biçiminde sıralanmaktadır. Küresel olarak görülen kadın emeğine ilişkin benzer süreç ve sorunlar ülkemizde de gözlemlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadınlar çoğunlukla ücretsiz tarım ve ücretsiz ev çalışanı olarak istihdamda yer almışlardır. Sanayi Devriminin etkisi ile kentlerde kurulan atölyelerde kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Kadınların kamuda sağlık ve eğitim gibi alanlarda istihdam edilmesi ise 1850 yılından sonraya denk düşmektedir.1913 ve 1915 sanayi istatistiklerinde kadınların imalat sektöründe %30'lar civarında istihdam edildiği görülmektedir. Pamuk ve ipek dokumacılığına ek olarak tütün sektörü de kadınların yaygın olarak çalıştığı bir alan olmuştur. Balkan Savaşları ve 1.Dünya Savaşı nedeniyle erkek işgücünün azalması, kadınların ücretli memur olarak hizmete alınmasını gerektirmiştir (Önder, 2013:38-39). Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte kadının kamusal yaşamdaki görünürlüğü ile ilgili önemli dönüşümler yaşanmıştır. Medeni Kanun'un kabul edilmesi ile birlikte kadınlar; aile, eğitim, çalışma, siyasi ve hukuksal yaşamda önemli haklar elde etmişlerdir. Bu haklara bağlı olarak, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında, kadınlar lehine bir dizi önemli düzenleme yapılmıştır.

1947 yılına kadar kadınların çalışma oranı %25 ‘ler civarında kalmış ve kadınlar yine tarım, dokumacılık ve tütün gibi geleneksel sektörlerde çalışmaya devam etmişlerdir. Türkiye genelinde kadınların işgücü içerisindeki oranı 1955 yılında %43,11 1960 yılında %40,76 ve 1965 yılında ise %37,89 olarak oluşmuştur (Makal, 2001:121-122). Kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğilimi genel olarak 1960’lı yıllardan itibaren devam ederek %25 ile %35 aralığında yıllar içinde değişim göstermiştir. Kadın katılımının düşmesindeki asıl belirleyici neden ise kırsaldan kente olan göç hareketi nedeniyle, kadınların tarım sektöründen çekilmesi ve kent yaşamında ücretsiz ev içi emeğe yönelerek, işgücü piyasası dışında değerlendirilmeleridir.2004 yılında ise kadınların işgücüne katılma oranı %23 ‘le en düşük seviyesini görmüştür. 2005 yılından itibaren düzenli olarak artış gösteren kadınların işgücüne katılım oranı 1991 yılındaki %34 oranından sonraki en yüksek orana 2017 yılında ulaşmıştır. Kadınların öğrenim düzeyinin artması, hizmet sektörünün büyümesi ve ihracata dayalı sanayileşme modeli, kadın istihdamını artıran etmenler olmuştur.

Tablo 11: 2000-2017 döneminde Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı

Yıllar	Oran %	Yıllar	Oran %
2000	26,6	**2009**	26
2001	27,1	**2010**	27,6
2002	27,9	**2011**	28,8
2003	26,6	**2012**	29,5
2004	23,3	**2013**	30,8
2005	23,3	**2014**	30
2006	23,6	**2015**	32
2007	23,6	**2016**	33
2008	25,5	**2017**	33,8

Kaynak: Akgeyik,2017 ve TUİK verilerinden derlenmiştir**.**

Türkiye'de kadınların sektörlere göre istihdam oranları, küresel olarak işkollarına dağılımı ile benzerlik göstermektedir. Eğitim, sanat ve sosyal bilimler, sağlık ve refah alanları, kadınların geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak öğrenim yaşamlarında tercih ettiği temel alanlar olmaktadır. Bu durum kadınların çalışma yaşamlarında da geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak belirli sektörlerde yığılmaları sonucuna neden olmaktadır. Belirli sektörlerde kadınların çalışması, işin niteliği açısından avantajlı görüldüğünden işverenler tarafından kadın çalışanlara öncelik verilmektedir.

Tablo:12 Kadın İstihdamının işkollarına dağılımı (%)

İşkolları	Oran %
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	69
Eğitim	50
Finans ve Sigorta	47
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	46
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Bilimsel	40
Diğer Hizmetler	35
İdari ve Destek Hizmetler	34
Bilgi ve İletişim	25
İmalat	24
Toptan ve Perakende Ticaret	23
Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	22
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	21
Gayrimenkul Faaliyetleri	18
Kamu Yönetimi ve Savunma, Sosyal Güvenlik	17
Elektrik, Gaz, Buhar, Su ve Kanalizasyon	9
Ulaşım ve Depolama	8
İnşaat	4
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	3

Kaynak: TÜİK 2017

TÜİK 2017 verilerine göre, kadınların işkollarına göre istihdam oranları Tablo 12' de verilmiştir. Veriler incelendiğinde erkek egemen sektörler olarak bilinen inşaat ve madencilik sektörlerinde kadınların istihdamı %5 'lerin altında kalmaktadır. Otomotiv sektörü ve ana metal sanayi de kadın çalışanlar için işgücü açısından tercih edilmeyen alanlardandır. Kadınların yoğunlaştığı alanlarda ise, toplumsal cinsiyet süreçlerine bağlı olarak sosyalleşme aşamasında edindikleri beceri ve sorumluluklar işverenler tarafından kadınların bu işlere yatkın oldukları kabulü ile karşılanmaktadır (Toksöz, 2018). Sorumluluk bilincinin yüksek olması ve el becerileri gerektiren işlerde kadınların performanslarının erkeklere kıyasla daha yeterli olması gerekçesi, sektörel bölünmede cinsiyet temelli ayrımcılığın dayanağı olarak görülmektedir.

Deloitte Türkiye tarafından finans, otomotiv, enerji ve teknoloji sektörlerinde çalışan kadınlarla yapılan araştırmalarda, kadınlar için başarılı bulunan sektörlere ilişkin veriler geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınların yatkın olduğu kabul edilen sektörleri ön plana çıkarmaktadır. Bahsedilen sektörlerde istihdam edilen kadın çalışanlar eğitim, bankacılık ve sigortacılık, teknoloji, medya ve telekomünikasyon alanlarını kadın çalışanlar açısından daha başarılı buldukları için çalışılabilir alanlar olarak görmektedirler (https://www2.deloitte.com/tr/tr.html).

1980'li yıllardan itibaren ihracata dayalı kalkınma stratejisi izleyen Türkiye'de, hizmet sektöründe kadınlar gerek kamu kurumlarında gerekse özel sektörde belirgin olarak yer almaktadırlar. Eğitim, sağlık, lokanta ve oteller, bankacılık ve sigortacılık, toptan ve perakende ticaret kadınların formel istihdam alanlarıdır. İmalat alanında ise kadınlar çoğunlukla tekstil ve gıda sektöründe çalışmaktadırlar. Ortaöğretim düzeyinin altında eğitim profilindeki kadınların daha çok enformel sektörde ve ücretli ev işçiliği, yaşlı ve çocuk bakımını içeren alanlarda çalıştıkları bilinmektedir. Yükseköğretim düzeyi ve ortaöğretim profilinde bulunan kadınların istihdam oranları ise daha yüksektir. Ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip kadınların teknik ve mesleki öğretime dayalı kurumlardan mezun olmaları halinde, çalışma yaşamına daha çok dahil olmaktadırlar (Akgeyik,2017).

Türkiye'de kadınların çalışma yaşamında yer almaları, ev içinde geleneksel olarak üstlenmeleri gereken bakım ve temizlik gibi sorumlulukları, kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarına ilişkin tutumlarda, cinsiyet eşitliğini destekleyici dönüşümler olmaktadır. Bununla birlikte cinsiyet eşitsizliğine yönelik bazı değer ve tutumların da kadınlar aleyhine, güçlü olarak devam ettiği bilinmektedir. İpsos tarafından yayımlanan ''Türkiye'yi Anlama Kılavuzu 2018'' de, kadın emeği ve kadının işgücü piyasalarında yer almasına ilişkin değer ve tutumlara yönelik sonuçlar ortaya konmuştur. Bu sonuçlara dair veriler tablo 13' de verilmiştir.

Tablo 13: İpsos 2018 Türkiye'yi Anlama Kılavuzu'nda Katılımcıların Kadın-Erkek Eşitliğine Yönelik Tutumları (%)

Değer ve Tutumlar	**Oran %**
Erkeklerin de ev işi yapması gereklidir.	48
Türkiye'de kadın ve erkeler eşit haklara sahiptir.	60
Erkek ve kadının çocuk bakımında eşit roller üstlenmesi gerekir.	62
Erkek ve kadınlar aile bütçesine birlikte katkıda bulunmalıdır.	71
Gelecekte kariyer kadının yaşamında daha ön planda olacak.	67
Kadınlar iş yaşamında daha etkin olmalıdır.	67
Erkekler iş yaşamında kadınlardan daha başarılıdır.	39
İşsizlik fazla olduğunda işe alımda kadınlar yerine erkeklere öncelik verilmedir.	56
Kadının çalışması için kocasının rızası olmalıdır.	51
Kadının eşinden fazla maaş alması uygun değildir.	24
Kadının çalışması çocuğuna olan ilgisini azaltacaktır.	48

Kaynak: İpsos, Türkiye'yi Anlama Kılavuzu 2018 (https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiyeyi-anlama-kilavuzu-2018-yayinda)

Ülkemizde kadınların işgücü piyasalarında etkin olarak yer almalarını gerektiren etmenlerden en önemlisi öğretimdir. Öğrenim yaşamında kadınların okullaşma oranları yükseköğretim kurumlarında artış eğilimindedir. Uzun yıllara dayalı eğitim gerektiren kariyer mesleklerinde kadın çalışanlar 1990'lı yıllardan itibaren daha görünür olmaya başlamışlardır.

Bununla birlikte teknolojik gelişme ve yenileşmeye bağlı olarak kadın-erkek ayrımının tamamen ortadan kalkması gereken bazı mesleklerde ise halen geleneksel olarak erkek egemenliğine bağlı oluşmuş, kurumsallaşma ve kültürel unsurlar devam etmektedir. Bu meslek gruplarından en önemlileri mühendislik, teknisyenlik ve teknikerlik gibi erkek mesleği olarak nitelendirilen alanlardır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün sonucu olan bu durum, kadın çalışanların iş ortamı olarak bu alanları kendilerine uzak görmelerine neden olmaktadır. Hatta daha önce bahsedilen araştırma sonuçlarına göre, kadınlar eğitim ve finans sektörlerini kadın çalışanlar için daha başarılı ve uygun bulmaktadırlar. Bu sonuç aynı zamanda kadınların, kadın çalışanların yaygın olduğu iş ortamlarını kendilerine önceledikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

Öğretim dışında kadınların çalışma yaşamını belirleyen etmenlerden biri de medeni durumlarıdır. Son 10 yılın TÜİK verileri incelendiğinde bekâr ve boşanmış kadınların işgücü piyasalarına katılma oranları artarken, evli ve çocuk sahibi olan kadınların işgücü piyasalarından uzaklaştığı gözlemlenmektedir (Akgeyik, 2017). Evli ve çocuk sahibi kadınların işgücü piyasalarından uzaklaşmasında etkili olan temel unsur, kadının özel alanına ilişkin sorumluluklarını yerine getirmesi beklentisidir. İpsos Türkiye'yi Anlama Kılavuzu 2018 araştırma sonuçlarına göre, Türkiye toplumunun %51 'i kadının çalışmasının eşinin rızasına bağlı olması gerektiğini, %48'i kadının çalışmasının çocuğuna olan ilgisini azaltacağı yargısını taşımaktadır. Bu sonuç kadınların ev içi görevlerine bağlı olarak, işgücü piyasalarından yalıtlanmasına neden olmaktadır. İşgücü piyasalarında bulunduklarında ise kadınlar, ev içi sorumluluklarına ya da çifte yükten kaynaklı olarak çalışma yaşamında, dezavantajlı ve eşitsiz ortamı deneyimlemek zorunda kalırlar.

Toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde kadının çalışma yaşamına engeller koyan özel alan yükümlülükleri, çalışma yaşamında kadınların kariyer olanakları karşısında yatay ve dikey ayrışmanın nedeni olarak görülmektedir. Kadın çalışanların yükselme ve yönetici pozisyonlara yerleşmeleri önünde görünmeyen bir cam tavan metaforu ile açıklanan engellerin temelinde, kadınların çalışma yaşamına ek olarak, özel alanında var olan sorumluluklarından feragat edememesi olgusu yatmaktadır. Buna karşın özel alana ilişkin sorumluluklar, erkekler üzerinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün sonucu, bağlayıcı bir sorumluluk yüklemez.

2.2. Otomotiv Sektörü İle İlişik Öğretim Alanlarında Kadın Öğrenciler

Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan 2018 yılı Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi beceri ve bilgi gerektiren alanlarda kadınların görünürlüğüne ilişkin geleneksel olarak devam eden pozisyonda bir değişiklik olmadığı yinelenmektedir (https://www.weforum.org/).

Benzer durum ülkemiz açısından da geçerli görünmektedir. Kadınların öğrenim alanları içerisinde teknisyenlik, teknikerlik ve mühendislik türünden mesleklere eleman yetiştiren bölümler yaygın değildir. Geçmişe nazaran kadınların bahsedilen alanlarda öğrenim görme oranları artmasına rağmen, erkeklerle karşılaştırıldığında yine de oldukça alt düzeylerde olduğu istatistiklere açıkça yansımaktadır. Özellikle mühendislik alanında verdikleri eğitimin niteliği ile ön plana çıkan üniversitelerde bu oran daha da düşük olabilmektedir. Tablo 14'de 2012-2017 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mühendislik eğitimi alan kadın ve erkek öğrencilerin fakültelere göre oranları verilmiştir.

Tablo 14: İstanbul Teknik Üniversitesi Fakülteler Bazında Kadın –Erkek Öğrenci Oranları

Fakülte	Akademik Yıl	Erkek Oranı	Kadın Oranı
İnşaat Fakültesi	2012-2013	% 78	% 22
	2013-2014	% 78	% 22
	2014-2015	% 79	% 21
	2015-2016	% 79	% 21
	2016-2017	% 78	% 22
Mimarlık Fakültesi	2012-2013	% 34	% 66
	2013-2014	% 35	% 65
	2014-2015	% 35	% 65
	2015-2016	% 37	% 63
	2016-2017	% 37	% 63
Makine Fakültesi	2012-2013	% 89	% 11
	2013-2014	% 89	% 11
	2014-2015	% 90	% 10
	2015-2016	% 89	% 11
	2016-2017	% 89	% 11
Elektrik-Elektronik	2012-2013	% 89	% 11
	2013-2014	% 90	% 10
	2014-2015	% 89	% 11
	2015-2016	% 89	% 11
	2016-2017	% 88	% 12
Maden Fakültesi	2012-2013	% 72	% 28
	2013-2014	% 74	% 26
	2014-2015	% 72	% 28
	2015-2016	% 71	% 29
	2016-2017	% 68	% 32
Kimya-Metalürji Fakültesi	2012-2013	% 43	% 43
	2013-2014	% 44	% 56
	2014-2015	% 46	% 54
	2015-2016	% 49	% 51

	2016-2017	% 49	% 51
İşletme Fakültesi	2012-2013	% 59	% 41
	2013-2014	% 59	% 41
	2014-2015	% 60	% 40
	2015-2016	% 61	% 39
	2016-2017	% 63	% 37
Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri Fakültesi	2012-2013	% 94	% 6
	2013-2014	% 94	% 6
	2014-2015	% 94	% 6
	2015-2016	% 91	% 9
	2016-2017	% 92	% 8
Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi	2012-2013	% 75	% 25
	2013-2014	% 77	% 23
	2014-2015	% 77	% 23
	2015-2016	% 75	% 25
	2016-2017	% 75	% 25
Denizcilik Fakültesi	2012-2013	% 92	% 8
	2013-2014	% 90	% 10
	2014-2015	% 91	% 9
	2015-2016	% 91	% 9
	2016-2017	% 92	% 8
Tekstil Teknolojileri ve Tasarım Fakültesi	2012-2013	% 34	% 66
	2013-2014	% 33	% 67
	2014-2015	% 33	% 67
	2015-2016	% 34	% 66
	2016-2017	% 35	% 65
Bilgisayar ve Bilişim Fakültesi	2012-2013	% 86	% 14
	2013-2014	% 86	% 14
	2014-2015	% 86	% 14
	2015-2016	% 86	% 14
	2016-2017	% 85	% 15

Kaynak: http://www.kaum.itu.edu.tr/tr/

Tablo 14 de karşımıza çıkan durum otomotiv sektörüne personel yetiştirme anlamında erkek egemen bir görünümün ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Çünkü sektörde yer alan kadınların %57' si üniversitelerin mühendislik alanlarından mezundur (OSD & Delloitte, 2017). Mühendislik alanından mezun olmak, otomotiv sektöründe istihdam edilmek için önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Genel eğilim içerisinde, kadınların mühendislik alanında öğrenim görme oranının düşük olması, beraberinde sektörde daha az tercih edilmelerine neden olmaktadır. Dolayısı ile otomotiv sektörü gibi teknik ve mühendislik bilgi ve deneyiminin yoğun olması gereken alanlarda, istihdam edilebilmenin önemli koşullarından biri de kuşkusuz öğretim görülen alanlarla ilişkisidir.

Otomotiv sanayinde üretim aşamasında demir- çelik, petro-kimya, plastik, cam, tekstil ve elektronik gibi farklı sektörlerden ürünlerin sağlanması gereklidir (Pişkin, 2017:12). Bu nedenle sektörün farklı alanlarda öğrenim görmüş çalışanlara gereksinimi olmaktadır. Ayrıca araştırma geliştirme ve tasarım aşamaları da dikkate alındığında çalışanların öğrenim alanları çeşitlenmektedir.

Türkiye'de üretim, kontrol ve servis aşamasında profesyonelleri yetiştirmek için yükseköğretim lisans düzeyinde otomotiv mühendisliği, önlisans düzeyinde ise otomotiv teknolojisi alanları sektörün gereksinimlerine hitap etmektedir. Lisans düzeyinde makine mühendisliği alanı da öğretim programı ve sektörün beklediği mesleki yeterlilikler bakımından, temel mühendislik alanlarından biri olarak görülmektedir. Öte yandan ortaöğretim düzeyinde ise motorlu araçlar teknolojisi alanı da sektörün hem üretim hem de üretim sonrası aşamalarında, ihtiyaç duyulan teknisyen ve teknikerleri yetiştirmeyi hedeflemektedir. Kuşkusuz sektörün üretim süreçlerinde ilişkili olduğu yukarıda bahsedilen alanlarda lisans, önlisans, mesleki ve teknik ortaöğretim düzeyinde yetişmiş uzmanlara da ihtiyacı vardır. Ancak burada özellikle otomotiv sektörüne odaklanıldığından ilişik sektörlere dair öğretim alanlarından bahsedilmeyecektir.

2.2.1. Otomotiv Sanayi Bağlamında Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde: Motorlu Araçlar Teknolojisi Alanı

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında otomotiv sektörünün teknik ara elaman ihtiyacını karşılayacak öncelikli program, motorlu araçlar teknolojisi alanıdır. İlgili alanın amacı öğretim programlarında şu şekilde belirtilmiştir. *''Motorlu Araçlar Teknolojisi alanında; Motorlu Araçlar Teknolojisi uygulamalarında yer alan meslek elemanlarını sektörün ihtiyaçları, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda gerekli olan meslekî yeterlikleri kazanmış, nitelikli kişiler olarak yetiştirmek amaçlanmaktadır.''* (http://metefankara.meb.gov.tr/) Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında motorlu araçlar teknolojisi alanının altında bulunan, otomotiv elektromekanik, otomotiv gövde, otomotiv boya ve iş makineleri dallarının eğitimi verilmektedir (http://www.megep.meb.gov.tr). Alanın altında bulunan bu dallarda mesleki yeterlilik kazanan mezunlar çoğunlukla motorlu araçların bakım ve onarımı ile ilgili işletmelerde istihdam olanakları bulmaktadırlar.

Lisans ve önlisans bölümlerinde özellikle teknik ve mühendislik alanlarında kadın öğrencilerin, geleneksel cinsiyet rolleri kapsamında kendilerine yer bulmakta zorlandıkları ve söz konusu alanları tercih etme konusunda daha çekinik davrandıkları bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında kız öğrencilerin tercih ettiği ve yerleştiği alanlar da etkilenmektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında da öğrenciler kız ve erkek öğrenciler için toplumsal kalıplar çerçevesinde oluşan alanlara yönelmektedirler. Bu yönelmede teknik alanlarda öğretim gören kız öğrencilerle, erkek öğrenciler arasındaki cinsiyet eşitsizliği uçurumu yükseköğretim programları ile karşılaştırıldığında daha belirgindir.

Öncelikli neden ise, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında kız öğrencilerin öğretim görmesine yönelik oluşmuş kalıpyargıların belirleyiciliğidir. Mesleki ve teknik eğitim kurumları kız öğrenciler için uygun kurumlar olarak görülmez, bu kurumlar daha çok erkek öğrenciler için uygun olarak kabul edilir.

Kız öğrencilerle, mesleki eğitim veren kurumlar bir arada düşünüldüğünde; çocuk gelişimi, hemşirelik ve çeşitli sağlık alanları, güzellik ve saç bakımı, giyim ve üretim teknolojisi gibi alanlar akla gelmektedir.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve Çelikel Vakfı tarafından, 2015 yılında Ümraniye ile Şişli Teknik ve Endüstri Meslek Liseleri'nde kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet deneyimlerine yönelik yapılan çalışmada, benzer bulgular ortaya çıkmıştır. Kız öğrencilerin mesleki ve teknik eğitim kurumlarını, erkek öğrencilere uygun kurumlar olarak görmesi, bu kurumlarda okudukları için okul dışındaki çevrelerinden yadırgayıcı tepkiler aldıklarını ve öğretim ortamında meslek öğretmenlerinin, işletmelerde beceri eğitiminde ise usta veya işverenin kendilerine ve erkek öğrencilere yaklaşımı konusunda farklılıkları gözlemlediklerini belirtmişlerdir (ERG, 2015).

Bu farklılıkların başında, işin niteliği ile cinsiyet arasında kurulan bağ bulunmaktadır. Öğrencilerin staj için bulundukları işyerlerinde, aynı alanda öğrenim görmüş olmalarına rağmen kız ve erkek stajyerlere farklı sorumluluklar verilebildiği kız öğrencilerin anlatılarına yansımıştır. Örneğin kas gücü gerektiren ve yağ, kir, pas yoğunluklu işlere erkek stajyerlerin yönlendirildiği, kahve, çay hazırlanıp ikram edilmesi, bulaşık ve temizlik gibi işlerin de kız stajyerlere yüklendiği belirtilmiştir.

Mesleki ve teknik eğitimde, atölye ve laboratuvar derslerinin uygulanmasında gerçekleşen cinsiyete dayalı iş bölümü ayırımı, dayanağını işin niteliği anlayışında bulmaktadır. Erkeklerin kas gücü ve vücut yapıları gereği ağır işleri yapmaya daha yatkın olduğu, kadınların ise bu özelliklere sahip olmadığı kavrayışı ile zaten doğal olarak yatkın oldukları düşünülen, el becerisi ve ev işi deneyimi gerektiren işlerden sorumlu oldukları görülmüştür. Okulların yapılandırılmış ortamlar olması nedeniyle söz konusu ayrımın, işgücü piyasalarına nazaran daha kontrollü gözlemlendiği deneyimlenmektedir.

Kız ve erkek öğrencilerin meslek liselerindeki konumlarına ilişkin meslek öğretmenleri ile yapılan çalışmada, kız öğrencilerin deneyimlerini destekleyen ifadeler meslek öğretmenleri tarafından da dile getirilmiştir. Teknik alanlarda öğrenim gören öğrenciler arasındaki ayrıma ilişkin, meslek öğretmenlerinin tutumları şöyle özetlenebilir. İşin niteliği açısından teknik alanlarda kas gücü gerekli olduğundan, bu alanlarda erkek öğrencilerin öğrenim görmesi daha yerinde görülmektedir. Kız öğrencilerin daha narin olması nedeniyle yağ, kir ve pas içeren işlerde bulunması onları zorlayabilecektir (Filiz ve Gözelyurt, 2017). Çalışma ortamı ve çalışma saatleri de erkek öğrenciler için daha avantajlı görülmektedir. Diğer taraftan meslek öğretmenleri kız öğrencileri titizlik, işindeki disiplin ve sorumluluk alma hassasiyetleri bakımından daha gelişkin gördüklerinden, teorik işler ve yöneticilik gibi alanlarda daha başarılı olacaklarını belirtmektedirler. Buna karşın uygulamalı işleri, erkek öğrenciler açışından daha başarılı olunacak meslekler olarak görmektedirler.

Geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları sonucu kazanılan birçok tutum, kadın ve erkek rollerine ilişkin değer yargılarının biçimlenmesine neden olur. Böylece, kimlerin hangi alanda öğrenim görüp, göremeyeceği ya da hangi sektörde çalışıp, çalışamayacağı gibi unsurlar üzerinde belirleyicidir. Toplumsal cinsiyet dolayımında oluşan kalıpyargılar, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında kız ve erkek öğrencilerin yöneleceği alanlarda da kendini göstermektedir. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarından mezun olan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarını incelediğimizde, toplumsal cinsiyete dayalı geleneksel kalıpyargıların etkisini daha açık görebiliriz.

Kız öğrencilerin mezuniyet oranı dikkate alındığında %1'in altında kaldığı programlar; metalürji teknolojisi, motorlu araçlar teknolojisi, tesisat teknolojisi ve iklimlendirme alanlarıdır. Erkek öğrencilerin %1'in altında olduğu tek alan ise çocuk gelişimi ve eğitimi olarak ortaya çıkmaktadır. Mezun verileri ve hali hazırda mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin, cinsiyete göre alan bazındaki dağılımları, öğrencilerin alanlarını seçmede bir ölçüt olabilmektedir.

Çünkü alanlara göre öğrencilerin, cinsiyet temelinde yığılmaları okullar için öğrencilerin yönelmesinde bir uygulama örneği oluşturabilmektedir. Bir mesleki ve teknik eğitim kurumunda öğrenim gören öğrenci, alan seçimi dönemi geldiğinde okuldaki mevcut cinsiyet dağılımına göre, ‘’bu alan kızlar için’’ ya da ‘’bu alan erkekler için’’ biçiminde tutumlar edinerek mesleğe yönelebilmektedir.

Tablo 15: Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarından Mezunların Cinsiyet Dağılımı

Öğretim Alanı	Kadın %	Erkek %	Öğretim Alanı	Kadın %	Erkek %
Adalet	54,91	45,09	Kimya Teknolojisi	59,18	40,82
Aile ve Tüketici Hizmetleri	96,94	3,06	Konaklama ve Seyahat	44,63	55,37
Ayakkabı ve Saraciye Tek.	44,67	55,33	Kuyumculuk Teknolojisi	45,87	54,13
Bilişim Teknolojileri	38,89	61,11	Laboratuvar Hizmetleri	70,29	29,71
Biyomedikal Cihaz Tek.	33,93	66,07	Makine Teknolojisi	4,68	95,32
Büro Yönetimi	73,80	26,20	Matbaa Teknolojisi	30,13	69,87
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	99,19	0,81	Metalürji Teknolojisi	0,16	99,84
Denizcilik	6,59	93,41	Mobilya ve İç Mekân Ta.	3,47	96,53
Eğlence Hizmetleri	49,47	50,53	Moturlu Araçlar Tek.	0,88	99,12
El Sanatları Teknolojisi	98,83	1.17	Muhasebe ve Finasnman	51,91	48,09
Elektrik-Eloktronik Tek.	2,85	97,15	Müzik Aletleri Yapımı	24,07	75,93
Endüstriyel Otomasyon Tek.	4,86	95,14	Pazarlama ve Parakende	39,18	60,82
Gazetecilik	64,13	35,87	Plastik Teknolojisi	10,25	89,75
Gemi Yapımı	4,18	95,82	Radyo-Televizyon	63,62	36,38
Gıda Teknolojisi	74,75	25,25	Raylı Sistemler Tek.	6,06	93,94
Moda Tasarım Teknolojileri	92,66	7,34	Sanat ve Tasarım	86,52	13,48
Grafik ve Fotoğraf	91,51	8,49	Seramik ve Cam Tek.	63,45	36,55
Güzellik ve Saç Bakım Hiz.	94,33	5,67	Tarım	8,77	91,23
Halkla İlişkiler ve Org.	87,49	12,51	Tekstil Teknolojisi	56,56	43,44
Harita-Tapu-Kadastro	27,62	72,38	Tessisat Teknolojisi	0,66	99,34
Hasta ve Yaşlı Hizmetleri	95,88	4,12	Uçak Bakım	3,24	96,76
İnşaat Teknolojisi	27,94	72,06	Ulaştırma Hizmetleri	44,79	55,21
İtfaiyecilik ve Yangın Güv.	16,06	83,94	Yiyecek İçecek Hizmet.	61,54	38,46

Kaynak: Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Görünümü Raporu, 2018, MEB.

Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Görünümü Raporu, 2018 de yer alan verileri dikkate aldığımızda, motorlu araçlar teknolojisi alanından mezun olan kız öğrencilerin oranı %0,88 iken, erkek öğrencilerin oranı %99,12' dir. Bu durum, ilgili alan açısından cinsiyet eşitsizliği sorununu daha belirgin olarak, görünür kılmaktadır. Türkiye'de toplam 430 mesleki ve teknik ortaöğretim kurumunda, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğretim yapılmaktadır.

Hâlihazırda kadın çalışanların otomotiv sektöründe istihdamının artışı ve bu artışa ilişkin sektörün destekleyici talebi, hem kadın çalışanlar hem de sektörün geleceği açısından dönüşüme neden olacağı beklentisi oluşturmaktadır. Otomotiv sektörüne kaynaklık eden, sektöre mühendis ve ara eleman yetiştiren, öğretim programlarındaki kadın dağılımına, sektörün kadın çalışanlara olan ihtiyacı ve vizyonundan dolayı odaklanmak gerekmektedir.

Bu bağlamda mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının motorlu araçlar teknolojisi alanı önem arz etmektedir. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında ki kız öğrencilerce deneyimlenen ve sayısal verilerle de karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği durumu, kendisini otomotiv sektöründe güçlü bir şekilde göstermektedir. Öğrenim boyutundan, istihdam aşamasına kadar otomotiv sektörü ve sektörle ilişkili öğretim alanları, kadınlar aleyhine olan bir yapıya sahip görünmektedir. Böylesi bir tablonun karşımıza çıktığı durumda, otomotiv sanayi temsilcilerinin üretim hedefleri ve yetenek krizini çözmeye yardımcı olacağı gerekçesi ile yöneldiği kadın çalışan sayısını arttırma hedefi nasıl dengelenebilecektir?

Kuşkusuz toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak açısından işe öğretim kurumlarında cinsiyet dengesini oluşturmayla başlamak, sektörün uzun vadeli amaçlarına hizmet edecektir. Örneğin, Koç Holding'in yürüttüğü ''Ülkem İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Destekliyorum'' projesi içerisinde yer alan; Ford Otosan, Millî Eğitim Bakanlığı ve Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği tarafından sanayiye daha fazla kadın mühendis kazandırmak için 2015 yılından beri ortaklaşa devam ettirilen ''Bal Arıları Mühendis Oluyor'' projesi, bu kapsamda dikkat çekici bir çalışmadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında oluşan, öğretim alanı ve meslek seçimi veya istihdam edilme ölçütlerinin, cinsiyete dayalı iş bölümü paralelinde oluşması, evrensel bir görünüm sergilemekle birlikte, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kendisini daha açık olarak ortaya çıkarır. Geleneksel yargılara bağlı olarak yerleşik bir hal alan değer ve tutumlar, bireylerin seçimleri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Böylece kız çocukları ve kadınlar ilgi ve yetenekleri dışında farklı alanlarda ve koşullarda kendilerine yön vermek zorunda kalmaktadırlar. Eğitim ve öğretimden beklenen, insanın sahip olduğu olanakları gerçekleştirerek daha iyi hale getirmek olan amaç, cinsiyet farklılıkları söz konusu olduğunda kendini gerçekleştirebilmek bakımından önünde birçok engel bulmaktadır.

Otomotiv sektöründe istihdam edilen kadın çalışanlar ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının motorlu araçlar teknolojisi alanlarında, öğrenim gören kız öğrencilerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ne ölçüde benimsedikleri ya da içselleştirdikleri yapılacak araştırmanın amacını oluşturduğundan, söz konusu engellere ilişkin bulgular da ortaya konulabilecektir. Hem kadın çalışanların hem de öğrencilerin, toplumsal cinsiyet kalıpları bakımından kendilerine aykırı olarak kabul edilen bir alanda olmaktan kaynaklı nasıl deneyimler yaşadıkları ve toplumsal cinsiyet temelli kalıpyargılara ilişkin tutumlarının neler olduğunu bilmek, bahsedilen eşitsizlikleri kavrayabilmek için bizlere yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, BULGULARI VE ANALİZİ

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınların otomobil kullanmaları ve otomotiv sanayi gibi benzer teknik alanlarda istihdam edilmeleri sıra dışı olarak değerlendirilmeye yaygın olarak devam etmektedir. Kadınların toplumsal rollerine ilişkin birçok önemli değişim olmasına karşın, belirli meslekler ve uğraşlar halen erkeklik rolleri üzerinden tanımlanmaktadır. Günümüzde kadın taksi şoförü, kadın otobüs şoförü, kadın otomotiv tamircisi, kadın uçak bakım teknisyeni, kadın makinist gibi haberleri sıklıkla yazılı ve görsel basında izlemekteyiz. Haber dilinin kuruluşu, ilgili alanlarda kadın profesyonellerin görünürlülüğüne dair haberleri okuyanlar ve izleyenler açısından, sıra dışı bir durum izlenimi oluşturacak biçimde aktarılmaktadır.

Otomotiv sanayinde güçlenen kadın çalışan olgusu ve sektörün kadın çalışan talebi, beraberinde kadın çalışanların istihdamını desteklemektedir. Araştırmada kadın çalışanların otomotiv sanayi içerisindeki durumları; toplumsal cinsiyet rolleri, değer ve tutumları bakımından biçimlenen pozisyonlarıyla birlikte, kendilerinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı iş bölümü sonucunda inşa edilen, özel alanlarına ilişkin değer ve tutumları arasındaki ilişkiyi açıklamak amaçlanmıştır. Egemen olan toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların bu sektörde yer almasını, kadınlık rolleri ile örtüştürmemektedir. Otomotiv sanayi hem istihdam açısından hem de profesyonellik bağlamında, erkek toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilen bir çalışma alanındır. Benzer durum, daha önce bahsedildiği gibi teknik konulara ilişkin öğrenim alanları açısından da geçerlidir.

Mesleki ve teknik öğretim kurumlarında, yaygın kullanılışı ile meslek liselerinde öğrenim gören kız öğrencilerin, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında oluşan mesleki ya da alan bazındaki yığılmaları da bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Çalışmanın merkezinde olan otomotiv sanayi örneği, öğrenim yaşamında mesleki ve teknik eğitim kurumlarında özellikle motorlu araç teknolojileri alanında öğrenim gören kız öğrenciler, çalışmanın öğrenim yaşamındaki odağını oluşturmaktadır. Motorlu araç teknolojileri alanında öğrenim gören kız öğrencilerin oranlarının %1' in altında kalmasının temel belirleyeni, ilgili alanın erkek işi olarak değerlendirmesinde temelini bulmaktadır. Mesleki ve teknik eğitim kurumları, bu okullarda öğrenim gören kız öğrenciler tarafından, erkek egemen bir atmosfere sahip olarak nitelenmektedir (ERG,2015).

Yapılan araştırma otomotiv sanayinde çalışan kadınlarla, yine mesleki ve teknik eğitim kurumlarının motorlu araçlar teknolojileri alanında öğrenim gören kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet, değer ve tutumlarının, çalışma ve öğrenim yaşamlarına yönelik deneyimlerinde nasıl sonuçlar ortaya çıkardığını anlamak için tasarlanmıştır. Otomotiv sanayinde kadınların, erkek egemen bir sektörde çalışması ve motorlu araç teknolojileri alanında öğrenim gören kız öğrencilerin de erkek egemen bir öğrenim alanında eğitim görmelerini nasıl deneyimledikleri ve anlamlandırdıklarını betimlemek amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında otomotiv sanayinde çalışan 20 kadınla, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören 20 kız öğrenciyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde gerek alanyazından derlenen bulgular gerekse pilot görüşmelerle ortaya çıkan anlatılardan yola çıkarak, otomotiv sektöründe çalışan kadınlar ve motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrenciler için araştırma soruları hazırlanmıştır. Sorular iki grup şeklinde tasarlanmıştır. Birinci grupta çalışanlara ve öğrencilere alanları ve sektörlerine ilişkin toplumsal cinsiyet kalıpları ile ilişkili sorular yöneltilmiştir. Araştırma sorularının ikinci grubunu ise çalışanların ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınlık ve erkeklik bağlamında sahip oldukları değer ve tutumları anlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. İkinci grup sorular, her iki gruptan katılımcılarında özel alanlarına ilişkin olarak benimsedikleri, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uzaklıklarını ya da yakınlıklarını anlaşılır kılmak üzerine kurulmuştur.

Böylece çalışma ve öğrenim yaşamında erkek egemen olarak nitelenen sektör ve mesleki alanlarda var olmaya çalışan kadınların, geleneksel olarak benimsenmiş toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında kendi deneyimlerini nasıl ifade ettikleri ve yine geleneksel olarak kabullenilmiş söz konusu kalıpların neresinde durduklarını, onların anlatıları üzerinden çözümlemek hedeflenmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma ve öğrenim yaşamında kadınların öznel deneyimleri ve bu deneyimlere ilişkin anlatıların ortaya çıkarılabilmesi için araştırma nitel yönteme dayalı olarak tasarlanmıştır. Feminist teoriler tarafından kadın çalışmaları alanında ve kadın dünyasının araştırma konusu olduğu çalışmalarda, yöntem olarak nicel araştırma desenleri oluşturmanın, kadın dünyasına ilişkin önemli ayrıntıların kaçırılma olasılığını gün yüzüne çıkardığı sıklıkla ifade edilerek, eleştirilmiştir. Özellikle pozitivist anlayışın bilgi üretme tarzına yönelik eleştirilerden yola çıkan feminist yöntembilim, kadın çalışmaları alanına veya kadın dünyasına ilişkin sorunlara yaklaşmada, nicel yöntemlerle kadın deneyimlerine yönelik veriler elde edip, bunları analiz etme durumunda araştırmanın amacına ulaşamayacağı kanaatini taşımaktadır (Kümbetoğlu, 2017). Feminist yöntembilimcilerce bu duruma gerekçe olarak kadının toplumsal, ekonomik ve tarihsel durumundan kaynaklı konumu gösterilmektedir. Çünkü kadın, tarihin tüm dönemlerinde ve evrensel olarak neredeyse tüm toplumlarda erkeğin gölgesinde ve onun çizdiği çerçevede varlık göstermek durumunda bırakılmıştır (Glesne,2015:15-16).

Araştırmanın nitel araştırma paradigmasından hareket etmesinin bir diğer gerekçesi de nitel araştırma tasarımının yapısından kaynaklanmaktadır. İlkin nitel araştırmalar bir varsayım ya da hipotezi doğrulamak ve gerekçelendirmek üzerine kurulmamaktadır.

Nitel araştırma süreci tamamlandıktan sonra ortaya hipotez veya hipotezler çıkarılabilir, böylece nitel araştırmanın çıktıları yeni bir araştırmanın gerekçesi de olabilir. Sosyal gerçekliği kavramada pozitivist gelenekten hareket eden nicel araştırma yaklaşımının aksine, nitel araştırma temelinde yorumsamacı ya da yorumlayıcı yaklaşımı barındırır. Buna göre, nitel araştırma toplumsal olanın betimlenmesinde insanların, grup üyelerinin, öznel deneyimlerinden hareketle ifade ve anlatılarını kaynak olarak gören bir araştırma özelliğine sahiptir. Araştırmaya konu olan değer, tutum, davranış, yapı ve toplumsal süreçlerin bireylerce nasıl kavrandığını ortaya koyarak, nasıl yeniden inşa edildiğinin açığa çıkma olanağı oluşturulur (Kümbetoğlu,2017:38).

Bu bağlamda otomotiv sanayinde çalışan kadınlarla, otomotiv sanayi ile ilişik bir öğretim alanı olan motorlu araçlar teknolojisi bölümünde öğrenim gören kız öğrencilerin araştırmanın örneklemini oluşturması nedeniyle, araştırma yöntemi olarak nitel tasarım kurgulamak hem feminist yöntembilim iddiaları hem de nitel araştırmanın temel yapısı açısından yerinde olacaktır. Erkeklerin egemen olduğu bir sektör ile öğrenim alanında, varlık göstermeyi kadınların nasıl deneyimlediği ve nasıl yeniden kurduğunu açıklamak için nitel yönteme dayalı veri toplama araçları kullanmak, çalışmanın doğası ile uyumluluk sağlayacaktır.

3.1.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, otomotiv sanayinde çalışan kadınlar ile otomotiv sanayine belirli oranda kaynaklık eden mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının motorlu araç teknolojileri alanında öğrenim gören kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu nedenle rastlantısal olmayan örneklem seçimiyle, görüşülecek kişilerin belirlenmesi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma tasarımı niteliksel yönelimli olduğundan, örneklem seçimi de nicel araştırma tasarımından farklılaşmaktadır. Nitel çalışmalarda değişkenler arasındaki ilişkinin incelenip neden-sonuç bağlantılarına odaklanılması hedeflenmediğinden rastlantısal olmayan örneklem seçimi araştırmanın amacına uygun bulunmuştur (Kümbetoğlu,2017:97).

Araştırma sorularının pilot görüşmeler sonucunda belirlenmesinden sonra, otomotiv sanayinde kadın çalışanlarla görüşmelere başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değer ve tutumlarla birlikte, sektörde kadın olma deneyimine odaklanıldığından görüşülen kişilerin demografik özelliklerinde çeşitlilik sağlanması amaçlanmıştır. Görüşülen kişiler arasında evli-bekar dengesine dikkat edilmesinin yanında, yaş, çalışma deneyimi gibi etkenler de örneklem belirlenirken göz önüne alınmıştır. Görüşmelere alınan cevaplarda tekrara düşülene ve aktarılan deneyim ve tutumlara yönelik yeni anlatılara ulaşılamayıncaya kadar devam edilmiştir. 21 çalışan kadınla görüşme tamamlandıktan sonra, çalışmalar sonlandırılmış ve transkripsiyon işlemine geçilmiştir. Görüşmelerden bir tanesi, görüşülen kişinin görüşme sırasında yeterince samimi olmadığı ve birbiri ile tutarsız anlatıları metinde fazlaca barındırdığı için analiz sürecine alınmamış ve çıkarılmıştır. Araştırmanın en önemli sınırlılığı, otomotiv sanayinin sadece satış sonrası teknik hizmetler alanında çalışan kadınları kapsamasıdır.

Aynı süreç mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının motorlu araçlar teknolojileri alanında öğrenim gören öğrenci görüşmelerinde de uygulanmıştır. Öğrencilerin seçiminde 10., 11. ve 12. sınıflardan 20 kız öğrenci ile görüşüldükten sonra görüşmeler tamamlanarak notlar üzerinden analiz için kodlama işlemine geçilmiştir.

3.1.2. Veri Toplama Teknikleri ve Veri Analizi

Veri oluşturma süreci; görüşme formu kullanılarak, yapılandırılmış açık uçlu araştırma sorularından oluşan veri toplama araçlarıyla, derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde kadın çalışanlara demografik sorular dışında otomotiv sektörü ve çalışma deneyimi grubunda beş soru, iş ve özel hayat dengesi grubunda üç soru yöneltilmiştir. Öğrencilere ise yine demografik sorular grubuna ek olarak, alan deneyimi grubunda dört soru ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıplar grubunda da dört soru yöneltilmiştir.

Çalışan kadın görüşmelerinde görüşmeler ses kayıt cihazına alınırken, kız öğrencilerle görüşülürken Millî Eğitim Bakanlığı mevzuatı ses kaydı almaya olanak vermediğinden, görüşmeler not tutularak kaydedilmiştir.

Görüşmeler sonrasında ses kayıtları transkripsiyonla metne çevrilmiştir. Metinler tekrar tekrar okunarak anlatılar içerisinden ortak temalar bulunarak, kategoriler belirlenmiştir. Metinler, tematik analize tabi tutularak kodlanmış ve birbirleriyle ilişkili görülen anlatıların ilişkilendirilmesine ve zaman zamanda karşılaştırılmalar yapılarak analiz için veriler işlenmiştir. Kategorik olarak ortaya çıkan bilgiler görüşülen kişilerin anlatıları ile desteklenerek raporlaştırılmıştır.

Nitel veri analizinde farklı farklı yaklaşımlar olsa da bazen analiz aşamasında söz konusu bu yöntemler birbirine eklektik olarak da kullanılabilir. Nitel verinin analizinde kodlama, sınıflama, kategorilere ayırma, söylem analizi gibi ayrı ayrı tanımlanacak yöntemler analizlerde bir arada bulunabilir. Bu bakımdan nitel analiz yapmanın tek bir yolundan söz edilemez (Maxwell,2018:105). Anlatılar üzerinden keşfedilen ve açığa çıkan bir aktarım, analiz içerisinde ilişkilendirilebilecek veya başka temalarla bağlantılandırılabilecek bir olanak sunduğunda, nitel analizin imkanları bir arada kullanılabilir. Çünkü amaç görüşmeler üzerinden bilgisel temelle, yeni ilişkilendirmeler kurarak, araştırma alanını anlaşılır kılmaktır.

3.2. Sektörel Duruma İlişkin Kadın Deneyimleri

Farklı otomotiv markalarında ve İstanbul'un farklı ilçelerinde yer alan ana bayi / yetkili bayi, ana servis / yetkili servislerde çalışan 20 kadın çalışanla görüşülmüş ve görüşme kayıtları analize esas veri olarak alınmıştır. Gözlemler ve görüşmeler için İstanbul'da yer alan oto sanayiler tercih edilmiştir. Görüşülen 20 kadın çalışana ilişkin Tablo 16' da özet bilgiler verilmiştir. Analize ilişkin tezin bölümleri içerisinde, görüşülen kadınların anlatı metinlerine yer verilmiştir. Bu anlatılara ek olarak, alt başlıklara ve kodlara göre, ekler bölümünde görüşmeye katılan kadınların ilgili başka anlatılarına da yer verilmiştir.

Tablo 16: Araştırmada analize esas görüşülen kadın çalışanlara ilişkin özet bilgiler

Görüşmeci	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Birim	İş Deneyimi	Hane Büyüklüğü
Görüşülen 1	50	İlkokul	Bekar	MİS*	16	2
Görüşülen 2	44	Lise	Bekar	Garanti Sor.	17	4
Görüşülen 3	40	Lisans	Bekar	Müdür	17	3
Görüşülen 4	29	Lisans	Bekar	Danışmanı	8	4
Görüşülen 5	43	Lisans	Evli	MİS	17	3
Görüşülen 6	27	Lisans	Evli	Muhasebe	5	2
Görüşülen 7	41	Lise	Evli	Resepsiyon	3	3
Görüşülen 8	33	Önlisans	Bekar	Danışman	14	4
Görüşülen 9	20	MAT	Bekar	MİS	2	5
Görüşülen 10	19	MAT	Bekar	Muhasebe	1	5
Görüşülen 11	28	Lisans	Evli	MİS	3	3
Görüşülen 12	36	Lisans	Evli	Süpervizör	19	3
Görüşülen 13	30	Lisans	Evli	Resepsiyon	8	2
Görüşülen 14	45	Önlisans	Evli	MİS	14	3
Görüşülen 15	33	Lisans	Evli	Sekreter	1	2
Görüşülen 16	25	Önlisans	Evli	Hasar Dan.	4	2
Görüşülen 17	24	Lisans	Bekar	MİS	1	6
Görüşülen 18	21	Önlisans	Bekar	Hasar Dan.	1	4
Görüşülen 19	24	MAT	Bekar	Danışman	8	5
Görüşülen 20	22	MAT	Bekar	Danışman	5	5

Otomotivin satış sonrası teknik hizmeti işlerinde görev alan kadın çalışanlar açısından öncelikli olarak karşımıza çıkan tablo, kadınların çalıştıkları birimlere yönelik olarak gerçekleşen ayrışmadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında oluşan toplumsal iş bölümü, otomotiv sanayinde kadınların yatay ayrışmaya maruz kaldıklarını göstermektedir.

Kadınların teknik servislerde daha çok MİS (Müşteri İlişkileri Sorumlusu), Danışman, Resepsiyon, Finansal İşler, Garanti veya Hasar Sorumlusu türünden alanlarda istihdam edildikleri, buna karşın kadın çalışanların doğrudan aracın bakım ve tamirine ilişkin işleri icra eden mekanikçi, teknisyen, tekniker ya da usta olarak adlandırılan pozisyonlarda istihdam edilmedikleri görülmüştür.

"Yok, karşılaşmadım, mekanik kısımda karşılaşmadım. Televizyonda gördüm haberlerde ama bu sektörde kendim bizzat, göz göze görmedim. Ha bazı kadınların doğal yapısından daha biraz daha erkeksi oluyo, o kadınlar için uygun. Hani güç, kuvvet, fiziksel dediğiniz gibi ama hani genele vurduğunuzda, kadınların bire bir içerde mekanik anlamında çalışabileceğini düşünmüyorum. Ama masa başında, otomotiv sektöründe masa başında kadınlar daha uygun. Çünkü daha farklı, yani daha böyle ince şey düşünüyor, ne derler ona? Ayrıntılı bakarlar, ona erkek genel bakıyor ya o anlamda diyorum yani. Muhasebe olsun, bu kısım olsun, müşteri ilişkileri olsun, bi erkeğin müşterilerle hani daha kibar, nazik konuşması uygun olmuyor. Mesela müşteri ilişkileri dediğinde bi bayanın olması daha uygun." 25 yaşında, evli, 4 yıldır sektörde, ön lisans mezunu.

Kadın çalışanlar açısından çalışma ortamları; erkek işi olarak bilinen mekanik faaliyetlerin yürütüldüğü atölyelerle, kendilerinin çalıştıkları ofislerden oluşmaktadır. Kadınlar erkeklerin çalıştığı atölyelerden söz ederken, bu çalışma ortamlarını *"içerisi"* olarak nitelemektedirler. Bu bağlamda kendileri "içeride" olmayanlardır ya da dışarda kalanlardır. Erkeklere has olarak görülen işlerin yürütüldüğü atölyeleri, içerisi olarak adlandırmalarının altında sektörlerine yönelik asıl faaliyetin bu alanlarda yürütüldüğü kabulü de yatmaktadır.

"Şimdi şöyle söyliyeyim, içerdeki bir erkek çalışanla benim performansımı bir tutmuyorlar. İçerdeki ustanın sürekli üretmesi gerekiyor, sürekli çalışması gerekiyor ama benim birimimde bu durum farklı oluyor. Mesela diyorum ya dörtten sonra benim bir işim olmuyor. Ben ne yapıyorum mesela diğer arkadaşlarıma yardımcı oluyorum ve bu durumda hiç kimse bana sen neden bunu yapmıyorsun demiyor, öyle bi imkânımız var yani. İzin alma, konuşma olsun, hastalık olsun bayanlara daha çok öncelik veriyorlar bu konuda yani burası veriyor, diğerlerini bilmiyorum."

Servis müdürleri ve işverenler mekanik alanda kadınların çalışamayacağını belirtmektedirler, aynı kanıya sektörde çalışan kadınlar da sahiptir. Her iki grupta bu işi kadınların yapamayacağına dayanak olarak, atölyede yapılan mekanik işlerin fiziksel güç gerektirdiği kanısına dayandırmaktadır. Kadınların fiziksel güç bakımından erkelerden daha yetersiz olarak görülmesi aracın lastiğini söküp, takamayacağı, aracın motorunu indiremeyeceği, liftin altına giremeyeceği ve aküyü söküp, taşıyamayacağı gerekçelerine dayanmaktadır. Öte yandan, çalışma ortamının hem yöneticiler ve işverenler tarafından hem de sektörde çalışan kadınlar bakımından, kadınlar için uygun olmadığı anlayışı da yatay ayrışmanın temelini oluşturmaktadır. Atölyenin, içerisinin erkek egemen olarak görülmesi, kadınların çalışması açısından uygun olarak değerlendirilmemesinin temel nedenidir. Kadınların daha narin ve nazik olarak tanımlanması da, atölyelerde çalışamayacağın bir göstergesi olarak ileri sürülmektedir.

"Atölye güç işi ama. Şimdi şöyle söyliyeyim size, atölye şefi mesela, o pek arabalarla şey yapmıyor bakımlarını yapmıyor, arıza olduğu durumlarda yardımcı oluyo ama orda mesela müşteriyle o benim gibi mesela. Örnek veriyorum müşteriyle konuşuyor, onun işini ben yapabiliyorum. Ama tutupta, usta var mesela lifti kaldırıyor, aracın altına giriyor bunu bi bayan yapamaz. Çünkü neden, güç gerektiriyor, gücün olduğu yerde bayan olmamalı." 24 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, lisans mezunu

Mekanik atölyeleri, erkeklerin hâkim olduğu çalışma alanı olmasından dolayı küfürlü ortamlar olarak kabul edilir ve böylesine ortamlarda da kadınların yer alması doğru karşılanmamaktadır. Aynı zamanda mekanik atölyesinde çalışan ustalar gün boyunca yağ, kir ve pas içinde çalıştıklarından iş kıyafetlerini giyebilecekleri soyunma odalarına ve banyoya ihtiyaç duymaktadırlar. Söz konusu olanaklar da yalnızca erkeler dikkate alınarak oluşturulduğundan, yine atölyelerde kadınların istihdam edilmeleri mümkün olamamaktadır.

Kadınların otomotiv sanayinde belirli pozisyonlara yığılmalarının gerekçesi, doğacı görüş kapsamında biçimlenen, fiziksel güç ayrılığı ve mesleğin erkek egemen bir yapıya sahip ortamları yaratmasıdır. Böylece otomotivin satış sonrası teknik servis kısmında, çalışan kadınların Tablo 16' da verilen pozisyonlarda istihdam edilmeleri sonucu açıklanabilmektedir.

Kadınların fiziksel özellikleri, iletişim becerileri, ikna kabiliyetleri gibi erkelerden daha yeterli oldukları düşünüldükleri pozisyonlarda, yine kadın çalışanlar tercih edilmektedirler. Bu pozisyonlarda erkeklerin istihdam edilmemeleri söz konusu işlerin kadın işi olarak görülmesinde yatmaktadır.

Hem servis müdürleri ve işverenler hem de sektörde çalışan kadınlar tarafından müşteri ilişkileri sorumlusu, danışman, resepsiyon görevlisi ve muhasebeci gibi birimlerde kadınların iletişim ve ikna gibi yeteneklerinden dolayı daha yeterli olmaları anlayışı ortak olarak paylaşılmaktadır. Görüşülen kadınlarda, bahsedilen yeterlilikler açısından kendilerini erkeklerden daha başarılı olarak değerlendirmektedirler.

"Ama araçla ilgili bi şey olduğu zaman araç her zaman öncelikli ve ben bay arkadaşları biz bayanların daha iyi ikna edebildiğine inanıyorum. Çünkü bunun en son örneğini daha sabah yaşadık. Yani orda bi dayanılmaz bir nokta oluyor, aslında bayanın sektörde olması. Hani burda kavga kıyamet danışman arkadaşlarla sıkıntı yaşayan müşterilerimizi, merhaba ben yardımcı olabilir miyim dediğim zaman, biz konuştuğumuz zaman bi şekilde ikna edebiliyoruz bay arkadaşları. Hani sen tonu mudur, davranış mıdır, iletişim midir, artık ona siz ne diyorsanız. Yani bayanların ben bir sıfır önde olduğuna inanıyorum. Daha avantajlı olduğuna inanıyorum, evet." 43 yaşında, evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

Sektörde kadınların karşı karşıya kaldıkları bir diğer durum ise dikey ayrışmadır. Dikey ayrışma kadınların çalışma ortamlarında erkeklerle kıyaslandığında yönetici pozisyonlara yükselme ve kariyer olanakları açısından dezavantajlı durumlarıdır. Otomotiv sanayinde dikey ayrışma, otomobilin satış sonrası teknik hizmet işlerini kapsayan servislerde, kadınların kariyer olanakları bakımından erkeklere kıyasla daha az terfi alması, görüşülen kadın çalışanlar tarafından iki ana nedene bağlanmaktadır. İlkin kadınların hane içi veya özel alana ilişkin sorumluluklarının, onların yöneticilik görevini yürütmede engel oluşturacağı ve işine odaklanmada başarısızlık yaratabileceği kavrayışı ile ilişkilidir. Ev içi işler, çocuk sorumlulukları, bakım, temizlik gibi iş dışı görevler, çocuk sahibi olma olasılığına bağlı olarak daha fazla izne ihtiyaç duyma ve sağlık sorunu yaşama gibi etkenler, kadın çalışanların yükselme olanaklarından hariç tutulmasının gerekçeleri olarak belirtilmektedir.

Kadınların çifte vardiyalarının otomotiv sanayinde kariyer bakımından bir engel oluşturduğu, görüşülen kadınların anlatılarından ortaya çıkmaktadır.

"Yani, biraz biraz, şöyle, üst pozisyonlara gelmek için biraz, mesela örnek veriyorum siz bir değerlendirme yapacaksınız, siz ailenizde erkek ağırlıklı bi şekilde büyümüşseniz. Ya da bayan sizin kategorinizde biraz daha narinse, ne yapıyorsunuz iki aday var, erkeği değerlendiriyorsunuz. Hani şunu düşünüyorsunuz ki bu bizim sektörde var. Hani bayan evlenecek, çocuğu olacak şöyle böyle hani onu her türlü, her sahada kullanamayabiliriz, onun için biz bi erkek arkadaşa öncelik verelim, şeklinde tabii bir düşünce var, yok değil. Ama bizim... grubunda bayanlara biraz daha öncelik veriyoruz şeklinde bir olgu dolaşıyor şu anda. Küçük küçük örneklerini görüyoruz, her ne kadar istediğimiz gibi olmasa da. Ama hani bayanın daha da ön plana çıkarılması gerektiğine inanıyorum. Sektörün geneli açısından erkekler önde.

Hani bir üst versiyona geçeceği zaman erkek, diyo ki hani ...'nin şimdi çocuğu var, şunu var, bunu var. Ama öyle değil, ... şimdi 15- 20 yıldır bu sektörde çalışmışsa belli ki eşinden de çocuğundan da feragat etmiştir. Hani edemiyosa zaten bu kadar yıl devam edemez bi bayan. İnanın devam edemez." 43 yaşında, evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

İkinci olarak kadınların dikey ayrışmaya maruz kalmasının altında, çalışan kadınlar tarafından terfi süreçlerinde ve karar verme mekanizmalarında erkeklerin yer alması ileri sürülmüştür. Yöneticilerin seçimi ve terfi ettirilmesinde, karar verici konumda erkelerin ağırlıklı olması, kadın çalışanların terfilerinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Erkek yöneticilerle, erkek çalışanların iş dışı zamanlarda da birlikte vakit geçirmesi ve değişik etkinliklere katılması, aralarındaki bağı ve iletişimi güçlendirdiğinden, erkek yöneticiler erkek çalışanları çalışmak ve iletişim kurmak açısından daha yakın değerlendirip, yükselme olanakları bakımından onları avantajlı konuma taşımaktadır. Böylece erkek çalışanlarla, kadın çalışanlar arasında yönetici pozisyonlarına taşınmada etkili olan iş dışı etkinlikler ve iletişim fırsatları, erkek çalışanlar lehine olduğundan kadın çalışanlar için cam tavan etkisi yaratmaktadır.

"Tabii ki her zaman için yönetim kadrosunda erkeklerin daha avantajı var. O da çalışma saatleri ve daha aktif olarak bu sürecin içerisinde yer almaları. Yani iletişim olarak erkek erkeğe daha fazla yatkınlık var. Kadınlar biraz daha geri planda kalıyor ondan dolayı." 33 yaşında, Bekar, 14 yıldır sektörde, Önlisans mezunu.

Otomotiv sanayinin içerisinde satış sonrası teknik servis hizmetlerini kapsayan işlerin yürütüldüğü iş kolunda, kadınların birimlere ve pozisyonlara göre dağılmalarının altına toplumsal cinsiyet rolleri ve tutumlarının etkili olduğu görülüyor. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değer ve tutumlar beraberinde, kadın çalışanların istihdamında yatay ve dikey ayrışma olgularını onların karşısına çıkarmaktadır. Hane içi işlere ilişkin sorumluluklar ve erkek çalışanların bu sorumluluklardan daha az etkilenmesi neticesinde çifte vardiya, kadınlar aleyhine özelikle kariyer olanakları söz konusu olduğunda bir cam tavan etkisi oluşturmaktadır.

Dikey ayrışma bakımından kadınlar aleyhine olan ikinci etken ise kültürel olarak erkek çalışanlar arasında kurulan ilişki biçimiyle, erkek ve kadınlar arasında kurulan ilişki biçimlerinin farklılığıdır. Erkek yöneticiler erkek çalışanlarla geç saatlere kadar çalışabilirler, ek görev ve sorumluluk verme konusunda kendilerini daha rahat hissederler ve iş dışı konularda da ortak etkinliklerde yer alabilirler. Söz konusu bu ilişki kurma farklılıkları erkek yöneticilerin çalışan ya da yönetici olarak bir başka erkeği yanlarında bulundurma konusunda etkili olur.

3.2.1. Dinamik, Haraketli ve İlgi Çekici

Sektörde çalışan kadınlar otomotiv sanayini dinamik ve hareketli olarak tanımlıyorlar ve bu yönüyle de ilgi çekici bulduklarını anlatılarında dile getiriyorlar. Otomotiv sektörünün gelişen, güçlü ve sürdürülebilir bir sanayi olması yanında, kadınlara iş imkânı dışında kendini geliştirme ve kariyer olanakları sunmasını da önemsiyorlar. Otomotiv sektöründe çalışma konusunda görüşülen kadınlar, otomotive öteden beri olan ilgilerinin de bu sektör içinde yer almalarında, etkili olduğunu ifade ediyorlar. Aynı zamanda sektör içinde bulunmasında piyasa koşullarına bağlı durumlarında etkili olduğunu belirten anlatılar da söz konusu. İşsizlik nedeni ile sektör değiştirme veya otomotiv sektöründe çalışmaya başlamada zorunlu koşulların oluştuğu durumlar da mevcut.

"Biraz istemekle alakalı öyle düşünüyorum. Aslında mecburiyetten başladığım bir işti. Sonra çok renkli geldi bana, çok dinamik oluyorsunuz. Yani, vasat karakterlerin yapabileceği bi sektör değil. Ha muhasebe tarafında çalışabilirsiniz, evet veri girişleri vesaire ama muhasebe harici her bölüm, bir sahne ben tiyatro sahnesine benzetiyorum. İstiyorsanız rolünüzü çok güzel oynayabiliyorsunuz." 43 yaşında, Evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

Otomotiv sektöründe var olma deneyimini, görüşülen kadınlardan bazıları güçlülük ve güçlenme kavramları ile ilişkilendirerek açıkladılar. Erkek egemen bir çalışma alanını içerisinde bulunmayı ve toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkeklere ait olduğu kabul edilen bir sektörün içinde birçok önyargı, dışlanma ve hor görülme tecrübesine rağmen bulunmanın, kendileri açısından güçlülük göstergesi olduğuna anlatılarında yer verdiler. Otomotiv sektöründe hangi pozisyonda çalışıyor olursa olsun, bir kadın için öncelikli olarak karşılaştığı yaşantı, cinsiyetine yapılan göndermedir. Çoğunlukla müşterilerce açık ya da kapalı, sözel veya beden diliyle sektör içerisinde bir meslek icra ediyor olmanın, yadırganan bir durum olduğu mesajı verilmektedir. Ancak hizmet, eğitim, sağlık, medya sektörlerinde çalışan kadınlar iş ilişkisi kurdukları kişilerden böylesine sıra dışı tepkiler pek almamaktadırlar. Bu nedenlere bağlı olarak, otomotiv sanayinde çalışan kadınların, kendilerini güçlü hissettiren erkek egemen bir sektör içinde bulunmaları, sektörlerini dinamik, hareketli ve ilgi çekici olarak tanımlamalarının gerekçesini oluşturabilir.

"Ya böyle, her gelen araçta bi merak uyanıyor. Mesela geçen gün bi ampul değişimi çok ilgimi çekti. Kaç tane yeri var, kaç tane tırnağı var, yani yapamayacağımı biliyorum ama bi ilgi uyandırıyor. Çünkü neden; kadınlar arabalarla o kadar içli dışlı değil. Erkekler bi arabanın her şeyini biliyor, jantının adet şeyini biliyor, akünün kaç desibel filan olmasını biliyo ama bayanlar arabalar konusunda o kadar çok bilgili değil. Doğal alarak, bilmedikleri için her gelen arabadaki küçücük bi ayrıntı onların ilgisini çekiyor. Hani erkek otomotiv sektöründen daha kolay kopabilir, çünkü zaten arabalarda her konuda bilgileri… Yani küçüklükten başlıyor bu iş. Zamanla da hani kopabilecekleri bi noktaya gelebiliyor ama bayanda öyle bi şey değil. Bayan zaten çocukluktan itibaren hani onları bebekle oynatmaya gösteriyorlar, hani yetişme düzeni öyle. Büyünce ne oluyor, arabalara biraz daha ilgisi oluyor, çünkü çok içli dışlı değil. Kolay kolay bi bayan araba, otomotiv sektörüne girdikten sonra kopamıyor. Hani biraz hep tam tamına öğrenemediği için bi büyüsü kalıyor insanda benim fikrim. Şimdi otomotiv sektörüne bir kere alışınca kolay kolay kopamıyor insan." 25 yaşında, Evli, 4 yıldır sektörde, ön lisans mezunu.

Sektörde çalışan kadınlar özellikle sektörün kalıcılığı üzerinden ve sektörün vaat ettiği imkanlar açısından memnuniyet duyuyorlar. Sıklıkla anlatılarında otomobiller uçmadığı sürece bu sektör var olmaya devam edecek ifadesini dile getiriyorlar. Sektörde yer alma nedenleri değişse de zamanla sektöre olan bağlılıklarının güçlendiğini ve otomotiv sektöründe çalışmaya devam edeceklerini vurguluyorlar. Kadın çalışanların sektöre ilişkin memnuniyetlerinde, çalıştıkları şirketin yapısına yönelik farklılıklar da önem taşıyor. Görüşmeler sırasında kurumsal şirketler bünyesinde çalışan kadınlarla, patron şirketi olarak adlandırdıkları yetkili bayilerde çalışan kadınların özlük ve mali haklarına dair deneyimledikleri ayrımın, memnuniyet düzeylerini etkilediği görülmektedir.

3.2.2. Argo İfadeler

Sektörde yer alan kadınlar işgücü piyasası açısından var olan memnuniyetleri yanında, sektör içinde erkek egemen yapıdan kaynaklı, bazı sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Sektöre ilişkin olumsuz özellik olarak dile getirdikleri en temel ortak etmen kaba ve küfürlü diyaloglara maruz kalmalarıdır. Özellikle teknik işlerin yürütüldüğü atölyelerde bu durumla daha çok karşılaştıklarını belirtmektedirler. Öte yandan erkek müşterilerin kadın çalışanlara karşı yaklaşımlarında, mahrem mesafeyi ihlal etmeleri ve bazı anlatılarda taciz olarak tanımlanan davranışlarda bulundukları da görülmektedir.

"Olumsuz yanları bir bayan olarak tabi ki ufak tefek tacizlerimiz oluyo, olmuyo değil, yani bunun şeyi yok, ama onları artık şey yapmıyoruz. Yani omzuna vurup hadi güle güle diyebiliyoruz, yani o şekilde tolare edebiliyoruz o tür şeyleri yani." 50 yaşında, bekar, 16 yıldır sektörde, ilkokul mezunu.

"Olumsuzlar tabii ki elbette, farklı yönlerde de oluyor. Ama hani onları bi şekilde bertaraf ediyoruz. Burada küçük çekirdek bi aile olduğumuz için o şekilde şeyleri bertaraf etmeye çalışıyoruz." 44 yaşında, Bekar, 17 yıldır sektörde, lise mezunu.

Küfürlü konuşmaların atölyelerde rahatlıkla kullanılmasından rahatsız olan kadın çalışanlar, kendilerinin bu ortamlarda bulunmasıyla birlikte erkek çalışanların küfürlü konuşmalarda bulunma davranışlarında azalmalar olduğunu gözlemlemektedirler.

Sektörde çalışan kadınların, erkek egemen bir ortamda bu türden konuşmaların yaygın olması durumunu olağan gördükleri de anlaşılmaktadır.

"*Şu tarz şeylerle karşılaşıyorsunuz, tabi bu iş sahasında olmasa bile işte mesai saatleri dışında, iş arkadaşlarınızla aynı ortama girdiğiniz zaman işte küfürlü konuşmalar oluyor, tamam hani bi bayan olarak yeri geldiğinde siz de belki argo konuşabiliyorsunuz ama başka bi erkek tarafından kulağınıza geldiğinde bi itici oluyor. Yani rahatsız oluyorsunuz, bu tarz sıkıntılar oluyor. Onun dışında hani o da bi hop, yani bayan var dedikleri zaman insanlar kendilerini genel olarak toparladığı için çok da…. bi anlık bi dalgınlık o da olabiliyo. Artık günümüzde maalesef bazı şeyler bağlaç olarak kullanılıyor, hani küfürden çıkmış. Onun dışında bi şikâyet yaşamadım hiç, problem yaşamadım yani*" 33 yaşında, Evli, 1 yıldır sektörde lisans mezunu.

Kadın çalışanların bulunduğu ortamlarda erkek çalışanların argo sözler ve küfürlü ifadeler kullanma davranışlarında daha dikkatli oldukları ve zamanla bu davranışlarına son verdikleri, anlatılar içerisinde sıklıkla tekrar etmektedir. Dolayısıyla erkek egemen kültürün kendine has kodları, toplumsal cinsiyet rollerini belirleyebilmektedir. Öfkelendiğinde ya da engellendiğinde küfür etmek erkeğe ait bir cinsiyet rolü olarak değerlendirilmektedir. Kadınların bu tür davranışlar sergilemesi ise ayıp ya da norm dışı olarak kabul edilmektedir. Kadınların bulunduğu ortamlarda erkeklerin bu tür konularda daha dikkatli davranmaları da temelini kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rollerin ayrımında bulmaktadır.

"Var, tabii ki var, tabii ki erkek olsan daha farklı tepkiler verebiliyorlar. Şimdi yönettiğim kişilere bakarsak, yeri geliyor tabii tansiyonun yükseldiği zamanlar oluyor. Bi erkek bunu yapsa, erkek bire bir bi erkek yönetici ile çalıştığı için daha farklı tepkiler verebiliyor. Ama kadın bi yönetici olduğum için ben, eliyorlar, cümleleri de eliyorlar, tepkiyi de eliyorlar, bence avantaj, kadın olmak."

"Tabii, erkekte, erkek süpervayzırların yaşadığı şeyler daha vahim sonuçlanabiliyor. Kavgalar, fiziksel şeyler ya da kullanılan kelimeler, ama kadın olduğun için her zaman bir adım geride duruyor o. Hem saygıdan hem Türk toplumunda benim de hani ailem var, benim de eşim var, benim de kardeşim var mantığıyla yaklaştıkları için bence ben avantaj olarak görüyorum." 36 yaşında, Evli, 19 yıldır sektörde, lisans mezunu

3.2.3. Yatay Ayrışmanın Psikolojik Boyutu

Kadınların otomotiv sanayi içerisinde özellikle teknik servislerde çalışırken karşılaştıkları en yaygın tavır, yok sayılmak ve dışlanmak olarak ifade edilmiştir. Otomobil kullanmak erkek işidir, otomobili tamir etmek ve onun teknik aksamından anlamak da bir erkek becerisidir kavrayışı, cinsiyet kalıpları bağlamında otomobille erkeklik arasında kurulan ilişkinin ürünüdür. Toplumsal cinsiyet rolleri, bu dolayımda inşa edildiği için otomobille kadının ilişkilendirildiği bir meslek veya uğraş, geleneksel cinsiyet rolleri dikkate alındığında yadırganacak bir olgu olarak deneyimlenmektedir.

Yerleşik hale gelmiş tüm bu tutum ve değerlerin sonucunda teknik servislerde çalışan kadınlar, hizmet verdikleri kişilerle profesyonel işleri gereği iletişim kurarken, küçümsendikleri, hor görüldükleri, yok sayıldıkları ve kendileri yerine bir erkek çalışanla muhatap olmak için çabalayan müşterilerle boğuştuklarını dile getirmektedirler. Karşılaştıkları bu ve benzeri muameleler kadın çalışanları öfkelendirmekte, üzmekte ve zaman zamanda hizmet almak için orda bulunanlarla gerilim yaşamalarına neden olmaktadır. Otomotiv sektöründe çalışan bir kadın olmanın, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı ayrımcılıktan doğan duygusal emekle ilişkili örseleyici bir tarafı da söz konusudur.

"Fakat şimdi erkekler, erkek egemen bi şey olduğu için müşteriler girdiğinde, ilk önce bi erkek arıyor. Biz karşılıyoruz, karşılandığında gözü bi erkek arıyor. Böyle bi gözü usta çalışsa bile ona yönleniyor. O yönden ben çok şikâyetçiyim. Direkt gözü buyrun, ben yardımcı olayım dedikten sonra şey yapıyor. Onun dışında evet, erkek egemen… böyle." 44 yaşında, Bekar, 17 yıldır sektörde, lise mezunu.

"Yani kadınların bu sektörde çalışması bana göre olağan tabii ama çalıştığımız sektördeki erkeklerin bakış açısı çok kabul etmiyorlar gibi. Sanki bu sektörde bayan çalışamaz gibi görüyorlar. Hani, ne işi var acaba bunun burda, otursun evde ya da öyle bi şey var, bakış açısı var. Gelen müşterilerde de ben bunu hissediyorum, özellikle burda …. bunu biraz daha gösteriyor marka olarak.

Çünkü buranın müşteri kapasitesi biraz daha alt ve orta yani serbest meslek, bunların büyük ihtimalle eşleri de ev hanımı diye düşündüğüm için. Çalışan bayanı daha çok otomotiv sektöründe öylesine gelmiş gibi hani para kazanma, iş hayatına girmez, yapamaz gibi." 45 yaşında, Evli, 14 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

"Geçenlerde taksici bir müşterimiz geldi, baya sert bi tavırla servise girdi. Bakım için gelmiş iki arkadaş da doluydu, müşteriyi direkt ben karşıladım. Hoş geldiniz dedim, yüzüme bakmadı, sonrasında birilerini arayışa geçti. Buyrun ben yardımcı olayım diyorum müşteriye döndü baktı, burda Hakan varmış dedi, ben onu arıyorum dedi, senle bir işim yok dedi direkt bana. Ama bu tür problemlerle de karşılaşıyoruz açıkçası, çok sık olmuyor. Ben buraya ilk başladığımda haliyle açık bi bayanız ve sanayi bölgesinde çalışıyoruz, çok fazla dikkatleri üzerimize çekebiliyoruz." 22 yaşında, bekar, 5 yıldır sektörde, Lise Mat.

Özellikle erkek müşteriler teknik servislere geldiklerinde, otomotive dair onlara danışmanlık yapacak ya da onların otomobile ilişkin şikâyetlerini dinleyecek kişilerin erkek olmasını bekliyor. Kadın danışmanlar ya da diğer uzmanlarla karşılaştıklarında kendilerine verilecek hizmetin yetersiz ya da profesyonel olmayacağı kanısı bu duruma neden olmaktadır. Bir erkek işi olarak görülen otomotiv sanayinde, kadın çalışanların başarılı olamayacağı, yetersiz kalacağı düşüncesi temelini cinsiyetle uzmanlık alanın eşleştirilmesinde buluyor. Cinsiyetlerin mesleklerle ilişkilendirilmesi ve cinsiyetlere göre bir mesleğin icrasında, başarı ya da başarısızlık nitelemesi yapılmasına dayanak olan unsur da geleneksel cinsiyet rollerinde somutlaşmaktadır.

Özellikle erkek mesleği olarak bilinen işlerde, çalışan kadınların sıklıkla karşılaştıkları profesyonelliklerinden kuşku duyulması, güvenilmez görülmesi gibi nedenlerle küçük görülme, sözel şiddete maruz kalma türünden tutum ve davranışlarla karşı karşıya kaldıkları, sektörde çalışan kadınların anlatılarında ifade edilmektedir. Görüşülen kadınlar söz konusu tavırların kendilerini yetersiz hissetmelerine ve buna bağlı olarak öfkelenmelerine neden olduğunu dile getirmektedirler.

3.2.4. Ayrımcılık Deneyimlenmiyor

Kadınların işgücü piyasalarında sıklıkla karşı karşıya kaldığı yatay ayrışma, dikey ayrışma, ücret eşitsizliği, esnek çalışma, performans ve değerlendirme ölçütlerine yönelik ayrımcılık gibi durumlardan birinci bölümde söz edilmişti. Literatürde kadınların çalışma yaşamlarında yüz yüze geldikleri bu durumlar araştırmaya konu olan otomotiv sanayinin teknik servis işlerinde çalışan kadınlar tarafından deneyimlenmemektedir. Otomotiv sanayinde kadın çalışanlar çalışma koşulları, ücret, performans ölçütleri, kariyer ve yükselme olanakları bakımından sektörlerinde bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmektedirler. Hatta otomotiv alanında önemli sermaye sahibi grupların şirketlerinde, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için bazı çalışmalar yürüttüğü de ifade edilmiştir.

Otomotiv sanayi birçok önemli sektörle entegre çalıştığı için büyük ekonomik hacme ve güçlü kurumsal yapıya sahiptir. Bu özelliğinden dolayı da gıda, tekstil ve turizm sektörlerinde olduğu gibi kayıt dışı ve esnek istihdam tiplerini barındırmamaktadır (Kümbetoğlu, User, Akpınar, 2012). Ücret politikaları ve diğer özlük hakları bakımından kadınlara ve erkeklere eşit olanakları sunduğu, görüşülen kadınların anlatılarına yansımaktadır. Ancak bununla birlikte kariyer ve yükselme bakımından kadın çalışanlar birincil ölçütün performans ve liyakat olduğunu dile getirseler de genel olarak erkeklerin yönetici olarak yükselmelerinin daha kolay olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışan kadınların, çalıştıkları şirketlerin yapısına göre yaptıkları ayrım, ayrımcılık deneyimi bakımından farklar yaratmaktadır. Hem kurumsal şirket veya ana bayii hem de patron şirketi ya da yetkili bayilerde çalışanlar açısından belirgin bir ayrımcı uygulama deneyimi ifade edilmemiş olsa da kurumsal şirketlere bağlı ana bayilerde çalışanlar, çalışma koşulları, özlük ve mali haklar bakımından daha memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

"Erkeklerden bir farkımız yok, aynı çalışma şartlarına hemen hemen aynı maaşlara, aynı beklentilere sahibiz. Bir farklılık söz konusu değil. Yani, ama şu var pozitif ayrımcılık var bizim şirketimizde. Biz bazı değer yargıları konusunda, şirket kadınlara daha hassas davranabiliyor. Yani, işte evlilik izinleriniz, efendime söyleyeyim doğum izinleriniz, hamilelik sürecinde geçirdiğiniz şeylerde şirket kesinlikle pozitif ayrımcılık yapıyor. Dolaysıyla, genelde bizim lehimizedir her şey öyle söyleyebilirim." 40 yaşında, bekar, 17 yıldır sektörde lisans mezunu.

"Ya ben onu görmedim, ben o ayrımı görmedim, çünkü bayiden geldim buraya, patron şirketinden geldim. Burası kurumsal bir şirket, her iki yerde de öyle bi ayrım görmedim. Yok, hayır, görmedim." 43 yaşında, Evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

"Bence sunuyor hiç ayırt etmiyor. O konuda erkeğe neyse aynı şartları veriyor, sağlıyor. Hiç hissetmedim." 45 yaşında, Evli, 14 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

Çalışılan şirketin sahip olduğu kurumsal şirket veya patron şirketi gibi yapısal farkların sağladığı olanaklar veya yoksun kalınılan hususlar, bir tarafa bırakıldığında kadın çalışanların ayrımcı uygulamalar deneyimlemediği görülmektedir. Sektöre ilişkin en önemli sorun özelikle evli çalışan kadınlar tarafından dile getirilen, cumartesi günleri saat 14:00' a kadar yapılan çalışmadır. Hafta sonları yapılan bu yarım gün çalışmayı eşitsiz bir uygulama olarak düşünmektedirler. Evli çalışanların hafta sonu çalışma konusundaki rahatsızlıklarının nedeni, hane içi sorumlulukları ile iş yaşamı arasındaki dengeyi kurmakta zorlanmalarıdır. Kurumsal firmalarda son üç yıldır nöbetleşe hafta sonu çalışması olsa da, kadın çalışanlar bu durumundan hoşnut değillerdir.

"Şöyle söyliyeyim, çocuklu olsam gerçekten bir ya da iki çocuk ve yoğun bir ev hayatım olsa otomotiv sektöründe çalışmam. Çünkü hafta sonu, cumartesi günleri maalesef çalışma durumu var, yani otomotiv sektöründe her cumartesi çalışılıyor. Çocuklu olsam otomotiv sektöründe çalışmam. İhtiyacım yoksa çocuğum varken hafta sonu çalışmak istemem." 25 yaşında, Evli, 4 yıldır sektörde, ön lisans mezunu.

"Yoğun, şöyle yoğun cumartesi, yani bi pazar günü tatilimiz var. Dış bayilerdeki pazar günü çalışan nöbetçi ekip arkadaşlarımız da var. Yani haftanın bir günü kendinize vakit ayırabiliyorsunuz. Hani, yeni bi iki senedir bir dönüşüm oldu. Bir hafta geliyoruz, bir hafta gelmiyoruz gibi, biraz tatil hani haftalık tatili sıkıntılı. Bi cumartesi de çalışılmıyor, olabilirdi. Hoş bi iki üç senedir nöbetli çalışılıyoruz, bu biraz daha iyileştirme oldu bizim için." 43 yaşında, Evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

3.3. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Sektördeki Kadınlar

Otomotiv sanayinin teknik servis alanında çalışan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, yöneltilen ikinci grup sorular katılımcıların toplumsal cinsiyet karşısında sahip oldukları değer, tutum ve deneyimleri anlamaya yöneliktir. Bu bağlamda kadın ve erkek rolleri, hane içi görev ve sorumluluklar, cinsiyet rolleri kapsamında kadınlardan ve erkeklerden beklenilen davranışlar üzerine odaklanılmıştır. Sorular, çalışan kadınların iş dışı çifte yük olarak nitelendirilen hane içi görevlerine yönelik düşünceleri ve bu hususta erkelerin konumları ya da eşlerinin görev ve sorumluluklarına dair beklentilerin neler olduğu açıklamaya çalışmıştır.

Kadın çalışanlar gözlem ve deneyimlerinde, kültürel yapımızda kadınların daha çok geleneksel gerekçelerde temelini bulan yaklaşımlardan dolayı, korumacı bir tavırla kendilerine yaklaşıldığını tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir. Bazı sorumlulukların verilmemesi, fiziksel yeterlilik gerektiren görevlerden hariç tutulmaları, geç saate kadar çalışılması gerekiliyorsa, bunun daha çok erkek çalışanlardan talep edilmesi, erkek egemen kültürün getirileri olan bazı nahoş durumlarda, erkeklerin kadınların bulunduğu çevrelerde kendilerini sınırlandırmaları ve kültürel olarak oluşmuş ana, bacı, abla türünden eşleştirme ve duygudaşlıkla erkeklerin tavır ve davranışlarını biçimlendirdiklerini dile getirmişlerdir.

"Ama şey çalışma koşulları derken yok, zorlanmıyorsunuz ama ne de olsa biz bi Türk insanı olarak, bi bayan ne kadar motorcuda olsa ya da farklı bi iş yapsa hep daha bir korunur, bi şey yapılır yani öyle şeyine dalınmaz, yani direkt girilmez her şeyin içine öyle söyleyeyim ben size." 50 yaşında, bekar, 16 yıldır sektörde, ilkokul mezunu.

Hem saygıdan, hem Türk toplumunda benim de hani ailem var, benim de eşim var benim de kardeşim var mantığıyla yaklaştıkları için bence ben avantaj olarak görüyorum." 36 yaşında, Evli, 19 yıldır sektörde, lisans mezunu

Kadın çalışanlarla yapılan görüşmelerde toplumsal cinsiyet olgusuna temel oluşturan iki önemli görüşün izlerine de rastlanmıştır. Bunlardan ilki daha önce doğacı görüş kapsamında açıklanan kadınlar ve erkekler arasında biyolojik farklılıklardan kaynaklı bazı ayrımların, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayanak olduğu şeklinde olanıdır. Görüşülenler fiziksel olarak, kadınların erkeklerden daha yetersiz olmasını, kadınların kas gücü bakımından erkeklerden daha güçsüz olmasına bağlamaktadır. Öte yandan kadın ve erkek cinsiyet rollerinin oluşmasında toplumsal inşacı görüşün dile getirdiği, sosyalleşme sürecinde kadınlık ve erkeklik rollerinin kazanıldığına dair düşüncelere de anlatılarında yer vermişlerdir.

"Doğasında var, ondan olabilir mi? Sanki anne karnından temizlik, bulaşık yıkayarak çıkıyoruz gibi. Ya belki de, herhalde toplumsal düşüncemizden kaynaklı. Hani küçüklükten yetiştiriliyoruz ya, bunu kadın yapar, bunu erkek yapar, temizliği kadın yapar, eve ekmek parası erkek getirir, düşüncesi hep var ya belki ondan. Bi erkeğin geçip de böyle bi temizlik, ev işi yapabileceğini güvene… düşünemiyorum." 25 yaşında, Evli, 4 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

Fiziksel olarak kadınların erkeklerden daha güçsüz olarak değerlendirilmesi, beraberinde daha önceki anlatılarda da vurgulandığı gibi kadın çalışanlar için, kadınların erkeklere göre daha narin ve duygusal olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor. Bu farklılıklar dışında kadın çalışanlar, kadınları erkek çalışanlarla kıyasladıklarında daha disiplinli, hırslı, ikna becerisi yüksek ve sonuç alma becerisi bakımından daha yeterli olarak görüyorlar.

Toplumsal cinsiyet rolleri konusunda yerleşik hale gelmiş ayrımlar otomotiv sanayinde çalışan kadınlar tarafından da dile getiriliyor. Temel olarak erkeklerin ve kadınların belirli görevleri olduğunu kabul etmekle birlikte, bu kabulü geleneksel ayrımdan farklı şekilde yorumlamaktadırlar. Dünyanın değişmesine bağlı olarak aile kurumunda gerçekleşen yapısal farklılıklar ve aile üyelerinin rollerinin değişip çeşitlenmesine neden olan sosyal ve ekonomik değişikliklerin etkisini de kadın çalışanlar dile getirmektedir.

Artık evin reisi erkek değildir, çünkü ekonomik gerçekler tek kişinin geliri ile ailenin geçimini sağlayıp, çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda kadın çalışanlar için erkeğin evin geçimini sağlama sorumluluğu da artık tek başına onun sırtında değildir.

Katılımcılar, kadının çalışma dünyasına girmesi ile erkeğin evin reisi, karar vericisi olma rolünü ortadan kaldırdığını, bu sonucun kadına da ev geçiminde yeni sorumluluklar yükleyerek, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin dönüşmesini sağladığını düşünmektedirler. Kadının evin geçimini sağlamada aldığı yeni sorumluluk, aynı zamanda erkeğin hane içi işlere katılma gerekliliğinin yolunu açmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi sektörde çalışan kadınların geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin değer ve tutumlara sahip olmalarının yanında, erkeklerden hane içi işlerde görev ve sorumluluk almasını da yüksek sesle talep etmektedirler. Böylece kadın- erkek ilişki biçiminde sektörde çalışan kadınlar, görev ve sorumluluklar bakımından daha rasyonel olarak kurulmuş ve birbirinden keskin, sert çizgilerle ayrılmış toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurulu ilişki biçimini, zamanın ruhu ile uyumlu bulmayan bir kavrayış geliştirmektedirler. Bu kavrayış hem toplumsal normlarla barışık kalmayı sağlamakta hem de günün gerektirdiği pratik ihtiyaçlara yanıt verecek yapıda bir özelliğe sahiptir.

3.3.1. Detaycı, İknacı ve Çözümcü

Sektörde çalışan kadınlar açısından, kadınların sahip olduğu bazı kişisel özellikler erkeklere karşılaştırıldığında, çalışma yaşamında onlara bazı avantajlar sağlamaktadır. Erkelere oranlara kadınlar ikna becerileri açısından yeterli, detaylar ve ayrıntılara karşı duyarlı ve farkındalıkları yüksek oldukları için iş hayatında başarı sağladıklarını anlatılarında dile getirmişlerdir. Bu özelliklere ek olarak, kadın çalışanlar kendilerini erkeklerden farklı biçimde daha sorumluluk sahibi, çözümcü ve bir işi başlatıp, takip etme ve nihayetinde sonlandırmada daha istekli olarak değerlendirmektedirler.

Kadın çalışanların kendilerini tanımladıkları bu özellikleri, bir yönüyle insan kaynakları departmanları ve yöneticilerce de paylaşılmaktadır. Otomotiv sanayinin teknik servis alanlarında çalışan kadınların sahip olduğu bu özellikleri dolayısıyla, kadın çalışanları Tablo 16' da belirtilen söz konusu birimlerde istihdam etmeye özen göstermektedirler. Çünkü bu birimler hizmet alan kişilerce doğrudan iletişimi gerektiren, çatışmalı durumların çözülmesini kapsayan ve sonucunda da müşteri memnuniyeti ile doğrudan ilişkili birimlerdir.

*"…tabii kadın anlamaz diye düşünür, kadın bilmez diye düşünür ama bence kadın bu konuda kendini geliştiren, inanılmaz hırslı, takipçi, görevi aldığı zaman çok da iyi sonlandıran ve bu sektörde yerini çok da belirlemiş, başarıya imza atmış kadınlar var. Yani bir müşteri ile görüşürken de bu bi avantaj, müşteri çok donanımlı bir şekilde geliyor, ürünü çok iyi biliyor, kuaförü çok iyi biliyor ya da aracı satın alacak, aracın bütün özelliklerini zaten çok iyi biliyor, sizden sadece parasını ödeyip, gelip aracı alacak. Ama hani o şeyi, bilmişliği çok gösteremiyor bence. Bir erkekle daha güzel çatışabilir, ama kadınla o kadar diyaloğa girmiyorlar. İkna kabiliyetinde de aynı şey geçerli, daha ikna edebiliyoruz evet."*36 yaşında, Evli, 19 yıldır sektörde, lisans mezunu

Mekanik işlerde erkeklerin fiziksel güçleri gereği daha yatkın olması kanısında olduğu gibi, kadın çalışanlar da müşteri ilişkileri ve danışmanlık konularında kadınların daha yatkın olduklarını düşünmekteler. Buna karşın ikna ve iletişim becerisi konusunda yeterlilik düzeyinin kadın olmakla ilgili değil, aracı tanımak, teknik bilgi sahibi olmak gibi mesleki profesyonellik özelliklerinin ikna beceresinde daha belirleyici olduğunu düşünen kadın çalışanlara ait anlatılar da bulunmaktadır.

"Olmuyor ya, donanımlı insan arıyorlar aslında. Tamam, ben belirli, otomotiv okumadığım için araçla ilgili aslında hiçbir şey bilmiyor gibi bişeyim. Ben…eğitim aldım ama bi tutupta burda bi ustalar kadar bilmiyorum. Araç sağa çekiyor, deyince ne demek olduğunu mesela bilmiyom ama bi kampanyayı satabiliyorum. Arıza olduğu zaman erkek, donanımlı kişi istiyor erkek ya da bayan olarak değil de donanım istiyor müşteriler öyle söyliyeyim." 24 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, lisans mezunu

Sektörün görünür yüzü olan ve hizmet alanlarla doğrudan iletişim kuran çalışanların kadınlar içerisinden seçilmesinin nedeni, müşteri memnuniyetini sağlayan olanakları oluşturmasındandır.

Kadın çalışanların müşterilerle iletişim, ikna ve çözüm üretme becerilerinin yeterliliğinden dolayı tercih edilmesi toplumsal cinsiyet rolleri ile de uyumlu görülmektedir.

Ancak konu otomotiv sektörü olduğunda, alanın müşteriler tarafından erkeklikle ilişkilendirilmesi ve kadın çalışanların otomotivi bilmeyeceği yargısı ile dikkate alınmadığı, kuşkulu yaklaşıldığı durumu da bir çelişki oluşturmaktadır. Kadın çalışanlar anlatılarında söz konusu önyargıya sahip olanların daha çok, yaşça büyük ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan müşteriler olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu çelişki olarak nitelen durum da bu yönüyle sorgulanabilir.

3.3.2.Sorumluluk Değil, Yardım

Kadın ve erkek cinsiyet rollerine ilişkin bir diğer fark, özel alan ve kamusal alan ayrımında kendisini göstermektedir. Kadınların hane içi işlere temizlik, bakım, yemek hazırlama erkeklerin ise evin geçimini sağlama üzerine kurulu iş yaşamına ilişkin görevleri, geleneksel ve bir o kadar da evrensel bir görünüm sergilemektedir. Bu duruma neden olan en önemli unsur, kadınların doğurganlık özelliğine bağlıdır. Doğuma paralel olarak kadınlar, daha çok hane içi işlerle meşgul olmak durumunda kalmakta ve bakım sorumluluğu nedeniyle kamusal alandan yalıtlanmaktadır. Özellikle çalışan kadınlar için hane içi sorumluluklar çifte vardiyaya neden olarak, bahsedilen bu görevlerin yerine getirilmesini bekleyen toplumsal bir iş bölümü etrafında belirlenir.

Çalışan kadınlarla yapılan görüşmelerde, hane içi görevlere ilişkin olarak erkeklerden beklenilen genellikle yardım düzeyinde kalmaktadır. Kadınlar hane içi işlerin planlanması, yürütülmesi, gerçekleştirilmesi gibi konularda kendilerini sorumlu olarak görmektedir. Bu sorumluluklarına bağlı görevlerini yerine getirirken de erkeklerin işin ucundan tutması, yardımcı olması, eşine kolaylık sağlamasını beklemektedirler.

Görüşülen kadınların hane içi sorumluluklara ilişkin işleri, yalnızca kendilerine yardımla sınırlı olarak erkelerden beklemeleri ve bu işlerde erkeleri doğrudan sorumlu olarak görmemelerinde, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini izlemek mümkündür.

Masayı toplarken eşine yardım eden bir erkek, çamaşırları asarken hane içi iş bölümünde sorumluluk alan bir erkek için bu işler uygunken, kadın çalışanlar erkekler için toz alma, cam silme gibi işleri abartılı bulmaktadır. Bu anlayışın altında da aslında kadının yapacağı işler, erkeğin yapacağı işler kavrayışına dayalı sınırların güçlü etkisinin izleri görülmektedir. Bir grup ev işleri erkeler tarafından yapılabilir, ancak bazı grup ev işleri erkeler tarafından yapılmasa da olur anlayışının, erkeklik algısına ya da görünümüne halel getireceği düşüncesi egemendir.

"Yani şöyle söyleyeyim, eee tabii ki erkeğin yapacağı iş var. Ben tamam feminist bi kadın olabilirim, kendimi her zaman öyle adlandırıyorum ama uhh kadının yapacağı işler var, erkeğin yapacağı işler var. Yani erkeğe, mesela ben oğlumla yaşıyorum dediğim gibi. Oğlum hadi bugün eve bir süpürge yap ya da bi toz al diyebiliyorum. Bunu çok rahat söyleyebiliyorum, zaten kendisi de gördüğünde kendisi kalkar yapar öyle bi çocuk kendisi. Ama ne bilim? Yok ya, herkesin yeri belli olmalı diye düşünüyorum. Yani erkeğin yeri, şeyi… biz çünkü şey bi aileden geliyoruz, yani erkek oturur, kadın hizmet eder. O şey yapar, sen yemek hazırlarsın, o gelir. Mesela, hala diyorum ya yardımcıdır ama ben gidene kadar kalkıp kendisine bi şey hazırlayıp yemez." 50 yaşında, Bekar, 16 yıldır sektörde, ilkokul mezunu.

"Hayat müşterektir diye boşuna söylememişler, yapacak tabii ki. Yani onun için de aynı şey geçerli. Ev temizliğine yardım etmese bile, ortalığı dağıtmamaya özen gösterecek mesela yani. Çünkü hani nasıl ben liftin altına girip de bir motoru indiremiyorsam şu anda, yani ondan da evin temizlenmesini bekliyor olmam belki hata olur. Ama dediğim gibi dağıtmayarak destek verebilir, daha fazla karmaşa çıkarmayarak destek verebilir erkelerde." 40 yaşında, bekar, 17 yıldır sektörde lisans mezunu.

Hane içi işlere dair öncelikli sorumluluğu kadınlarda görenler dışında, bu görevlerin tam bir eşitlikle hem erkekler hem de kadınlar tarafından yapılması gerektiğini dile getiren anlatılar da söz konusudur. Bir erkeğin yaptığı her şeyi bir kadın yapabiliyorsa, bir erkek de bir kadının yapabileceği her şeyi yapabilir, düşüncesi de anlatılarda yer almaktadır.

Kadın- erkek cinsiyet rollerinin belirgin olarak ayrışmasında ve erkeklerdin hane içi işlere ilişkin sorumluluk almaktan kaçınmasında, bazı anlatılarda kadınlar tarafından annelerin çocuk yetiştirme sürecindeki tutumları da neden olarak gösterilmiştir. Cinsiyet rollerinin kromozomlarla değil, toplumsal inşa ile örüldüğü anlayışı da anlatılarda kendini açığa çıkarmaktadır.

"Çünkü erkek anneden hep onu önüne serilerek, çünkü ben de oğlumu öyle alıştırdım, aslında çok yanlış yapmışım. Oğluma işte tek çocuk olduğu için her şeyi ben yaptım. Suyuna kadar ben götürüyorum, yemeğini önüne hazırlıyorum, o sorumlulukları zamanında vermediğim için, şimdi erken oldu halen benden bekliyor. Aslında erkek bunları baştan o sorumluluğu o şeyleri verseydim ben, belki bu kadar üstüne düşmeden o kendi yapacaktı, yani sürekli dürtmeme gerek kalmayacaktı. Belki de yapı meselesidir, bilemiyorum da." 43 yaşında, Evli, 17 yıldır sektörde, lisans mezunu.

"Ama genelde Türk annelerine bakıyorum, aman oğlum sen yapma, işte kızım sen yap. Sürekli kızın üstüne yıktığı için eee çocuğunda psikolojisi küçüklükten gelen… aaa annem nasıl olsa yapma dedi, benim sorumluluğum değil, tarzında yetiştirildikleri için şu anda eşlerine yardım etmede zorlanıyorlar." 29 yaşında, Bekar, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

3.3.4.Yeni Dengeler Kuruluyor

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet sosyolojisi ve psikolojisi gibi araştırma disiplinlerin, kadın- erkek cinsiyet rollerinin oluşum ve biçimlenmesine ilişkin kültürel, toplumsal, kişisel etmenleri tartışmaya başlamasında modernite ile birlikte yaşam tarzlarının değişmesi ve dönüşmesi etken olmuştur. Sanayi Devrimi sonucunda toplumsal yapıların eskisine oranla daha karmaşık bir hal alması, kadınların da önemli oranda çalışma yaşamına katılması, bu iki cinsiyet arasında evlilikler, aile ilişkileri, çocuk bakımı ve çalışma hayatı gibi alanlarda kadın-erkek cinsiyet rolleri açısından etkili olmuştur. Kadınların çalışma yaşamına katılmaları ile birlikte ekonomik etkinlikler içerinde yer alması, aile içinde erkeğin ekonomik faaliyetinden kaynaklı statüsünde değişiklik sağlamıştır.

Sonuç olarak, daha az çocuklu çekirdek aileler yaygınlaşmaya başlamış ve ailelerin tüketim kalemlerinin artması da ailenin devamlılığı açısından gelir artışını gerekli kılmıştır. Böylece kadınlar ekonomik gereksinmelerden kaynaklı sebeplerle çalışma dünyasında kalıcı bir rol edinmişlerdir.

Kuşkusuz tüm bu toplumsal ve ekonomik değerlerin dönüşümü farklı hızlarda olsa da kadınlar ve erkeklerin eşitliği idealini güçlendirmiştir. Kadınların eğitim ve çalışma yaşamında daha etkin olarak kendilerine yer etmesi, beraberinde ailenin devamlılığındaki ekonomik rolleri, onların hane içi özel alanında süregelen görevlerinde de dönüşüm yaratarak, kadın-erkek cinsiyet rollerindeki sert ve keskin ayrımları daha makul noktalara taşımıştır.

Böylece ülkemizde özellikle Cumhuriyetin ilanını takip eden dönemde kadınların toplumsal, hukuksal, ekonomik ve siyasi açıdan kamusal yaşamda etkinleşen rolleri özellikle 1950' den itibaren daha da belirginleşmiştir. Küreselleşmenin sonuçlarına bağlı olarak kentlerde kadın çalışanların artmaya başlaması ve nitelik gerektirmeyen işlerde de kadın çalışanların yaygınlaşması, kadın-erkek cinsiyet rollerinin değişmesi, farklı toplumsal katmanlarda dahi gözlemlenmeye başlamıştır. Seküler, muhafazakâr, milliyetçi ya da farklı değer ve tutumları benimseyen grupların, kadınların çalışmasına ilişkin tutumları da tüm bu süreçte sorgulanır hale gelmiştir.

Kadınların çalışma yaşamına dahil olma sürecinin sonucunda, günümüzde kadın-erkek cinsiyet rollerinin dönüşümüne yönelik, otomotiv sanayinde istihdam edilen kadınlar da benzer kanıları paylaşmaktadır. Görüşülen kadınlar toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerin ev içi işlere dair sorumluluk almaya başlaması ve kadınların da evin geçimine dair ekonomik etkinliklerde yer almaya başlamasını, bu dönüşüme örnek olarak görmektedirler. Öte yandan mevcut ekonomik koşulların veya piyasa unsurlarının beslenme, barınma, çocuk bakımı ve eğitimini sağlama, sürdürme gibi sorumluluklar açısından, eşlerin birlikte el ele vermelerini gerektiren koşullar oluşturduğu fikrini anlatılarında dile getirmektedirler.

Görüşülen kadınlar, kadınların çalışma yaşamına katılmadan, yalnızca erkelerin çalışma yaşamında olduğu ve kadınların ev içi ücretsiz emeğe dahil bir yaşam sürdüğü durumun günümüz koşullarının pratikleri ile aykırı olacağını düşünmektedirler. Kentlerde yaşam koşullarının maliyetine bağlı olarak, kadınlar daha çok çalışma yaşamına yönelmiştir. Böylece toplumsal yapıda değişimlere bağlı olarak yeni dengeler kurulmuştur, kurulan dengeler de kadın-erkek cinsiyet rollerinin dönüşümüne öncülük ederek, yeni iş bölümü biçimleri oluşmasını sağlamıştır.

"Ya toplumun genelinde, yani şöyle söyliyim, yani bundan yaklaşık on yıl önce evet doğruydu. Ama ben şu an çok azınlık olduğuna inanıyorum artık o düşüncenin. Hani İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir gibi metropol şehirler gittikçe büyüyorlar, küçük yerler de büyüyorlar. Tek başına olmuyor yani, bi erkeğin tek başına şu ortamda evini geçindiriyor olması için. Ya çok iyi tap bi mesleği yapıyor olması lazım, maddi çok iyi kazanması lazım ya da aileden, atadan, babadan bişeyler geliyor olması lazım. Şu anki yaşam koşullarında ben bir erkeğin tek başına evi idare edebileceğini düşünmüyorum artık açıkçası. Yani bayanla birlikte ortak hareket ediliyor olması lazım, ki şu an… ki son beş senedir ben daha birlikte görüyorum bayan-erkek iş birliğini. Hani bi on sene öncesine gittiğim zaman, hayır kadın oturıcak, erkek bakıcak, hani son on sene örneğini neden veriyorum, daha netleşti, şu son beş sene daha daha net. Yani, herkes birlikte olması gerektiğine inanıyor onu da görüyoruz yani. Burda arkadaşlarımızla da örneklerini yaşıyoruz, kardeşlerimizde evimizde yaşıyoruz. Birlikte olmazsanız inanın, hiçbir şey olmuyor. Yani kadın dip, erkek üstün, biri üstün biri alt öyle bi şey yok. Yani birlikte hareket etmezsek ben bir şeylerin iyi olacağına inanmıyorum. Birlik şart!" 45 yaşında, Evli, 14 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

"Ben öyle yaşamıyorum, bilmiyorum. Yeni nesille o bence biraz daha indirgendi. Yeni nesilde aynen, kadınların sosyal hayatı, okul hayatı erkeklerle biraz daha eşit gittiği için, Şöyle Türkiye'de 30-40 sene öncesine bakarsak, şimdiki evlilikler çok daha farklı bence. Yani bilmiyorum benim görebildiğim, gözlemleyebildiğim bu, çünkü kadın biraz daha söz sahibi olabiliyor. Daha, çünkü iş hayatında biz de olduğumuz için az çok bi şeyleri görebiliyoruz, ya da fikir sahibi olabiliyoruz. Yani, bence öyle bilmiyorum." 27 yaşında, Evli, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

Sektörde çalışan kadınlar, kadınların çalışma yaşamına dahil olmasını gerektiren ekonomik koşulların sonucu olarak, kadın ve erkek cinsiyet rollerinde ortaya çıkan dönüşüme ek, kadınların güçlenmesinin koşullarını yaratan etmeni de dile getirmektedirler.

Görüşme yapılan kadınlar, literatürde sıklıkla ifade edildiği gibi kadınların çalışma yaşamında yer almasının, onları geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri karşısında daha da güçlü konuma getirdiği düşüncesini deneyimleyerek, paylaşmaktadırlar. Kadın çalışanların, güçlenme olgusuna yönelik olarak yapmış oldukları tespit de yeni kurulan dengelerin en temel tezahürüdür. Çünkü ancak güçlenmenin mümkün olması ile birlikte, kadınlar geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri karşısında daha eşitlikçi bir pozisyon alabilme fırsatı bulabilirler.

"Mesela, hep belki kaba olacak biraz ama, mesela hep şey derler erkek kadınla bi yere gittiği zaman hesabı erkek öder. Böyle bi şey yok, ben mesela ödetmem, niye ben ödetiyorum ki, ben de çalışıyorum. Sen de kimsin, ben de çalışıyorum, sen olmasan da ben bunu yiyebilirim, ben bunu yapabilirim, düşüncesi yani bu çok gerçekten güçlü bi şey. İnsan cebinde hani hem mesleğin hem de paran olduğu zaman roller değişebiliyor bence." 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

*"Kadınlar, artık kadınlar… çünkü kadınlar eskiden o kadar, artık sadece sektörle alakalı değil, bu kadar iş hayatında yoklardı, artık kadın daha çok söz sahibi her konuda bence."*36 yaşında, Süpervizör, Evli, 19 yıldır sektörde, lisans mezunu

3.4. Kız Öğrenciler Açısından Motorlu Araçlar Teknolojisi Alan Deneyimi

Araştırma kapsamında İstanbul ilinde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören, 20 kız öğrenci ile görüşme rehber formu içeriğinde bulunan, yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İki grupta belirlenen sorular, alan deneyimi ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar üzerine odaklanmıştır. Tablo:17' de görüşmeye esas öğrencilere ilişkin, yerleşimleri, staj ya da beceri eğitimine devam edip etmedikleri, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında devam ettikleri sınıf düzeyleri ve hane büyüklüklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına öğrenciler, 2018-2019 eğitim-öğretim yılına kadar tamamen merkezi sınav sonuçlarına ve okullar arasında karşılıklı nakiller yoluyla yerleşmekteydiler. Bu nedenle araştırma katılımcıları TEOG (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş) sistemi ile öğrenim gördükleri mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına yerleşmişlerdir. Öğrencilerin puan üstünlüklerine göre, öğrenim görmek istedikleri kurumları seçerek yerleşmesini öngören sistem, genel ortaöğretim kurumları için yüksek puanlı öğrencileri, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları içinse çoğunlukla düşük başarı sıralamasında yer alan öğrencileri yerleştiren bir sistemdir. Dolayısıyla örneğin, İstanbul ilinde 350'ün altında bir TEOG puanına sahip öğrencinin genel ortaöğretim kurumlarına yerleşebilmesi pek mümkün olmamaktadır. Ancak bazı mesleki ve teknik eğitim programlarına, örneğin sağlık, uçak motorları ve bakımı gibi, yine TEOG sınavı sonucu bakımından başarılı öğrenciler yerleşebilmekteydi. Merkezi yerleştirmenin bir sonucu olarak, sınav başarısı düşük öğrencilerin mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına yerleşmesinden dolayı, bu kurumlar için liselerin çöplüğü, uyumsuz öğrencilerin yuvası algısı, istisna birkaç program dışında güçlenmiştir (Özkazanç, Sayılan, Akşit, 2018: 158).

Tablo 17: Araştırmada analize esas görüşülen motorlu araçlar teknolojisi alanı kız öğrencilere ilişkin özet bilgiler

Görüşmeci	Yerleşimi	Yaş	Staj Durumu	Sınıf Düzeyi	Hane Büyüklüğü
Görüşülen 1	Sarıyer	19	Var	12	3
Görüşülen 2	Beyoğlu	18	Var	12	5
Görüşülen 3	Kâğıthane	17	Yok	11	4
Görüşülen 4	Gaziosmanpaşa	18	Yok	11	6
Görüşülen 5	Şişli	17	Yok	11	4
Görüşülen 6	Eyüpsultan	17	Yok	10	3
Görüşülen 7	Eyüpsultan	18	Yok	11	5
Görüşülen 8	Eyüpsultan	16	Yok	10	7
Görüşülen 9	Esenler	16	Yok	10	5
Görüşülen 10	Beyoğlu	19	Yok	10	9
Görüşülen 11	Eyüpsultan	18	Var	12	5
Görüşülen 12	Kağıthane	18	Var	12	7
Görüşülen 13	Bayrampaşa	18	Var	12	5
Görüşülen 14	Bağcılar	16	Yok	11	4
Görüşülen 15	Ümraniye	17	Var	11	5
Görüşülen 16	Sultangazi	17	Var	11	4
Görüşülen 17	Güngören	18	Var	12	4
Görüşülen 18	Sultangazi	18	Yok	11	5
Görüşülen 19	Üsküdar	11	Yok	11	6
Görüşülen 20	Bağcılar	17	Yok	11	5

Bu bağlamda görüşülen öğrencilerin, öğrenim gördükleri mesleki ve teknik öğretim kurumlarına yerleşmelerinde TEOG sınavı başarıları ve yerleştikleri okullarda bulunan programlar, öğrencilerin öğrenim yaşantıları üzerinde etkili olmuştur. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında öğrenciler 9. sınıfta ortak bir programa tabi tutulur, 10.sınıfta ise belirli bir alana yerleşirler. Öğrenciler eğer öğrenim görmek istediği alan kendi okulunda mevcut değilse, öğrenim göreceği alanın bulunduğu okula ilişkin tercih yapabilir ve başarı düzeyine göre söz konusu alana yerleşebilir ya da yerleşemez.

Bu yönüyle öğrencilerin merkezi yerleştirme ile öğrenimine başladığı okuldaki bir alanda devam etme olasılığı daha fazladır. Söz konusu durum, motorlu araçlar teknolojileri alanında okuyan kız öğrenciler için de geçerli olmuştur. Öğrenim gördükleri kurum dışında başka bir okul tercih etmediklerinden ya da yerleşemediklerinden, devam ettikleri okulun sahip olduğu alanları içerisinden birine yerleşmişlerdir. Görüşme yapılan 20 kız öğrenci de TEOG sonuçlarına göre öğrenim gördüğü mesleki ve teknik ortaöğretim kurumuna yerleşmiş ve kendi okullarında bulunan motorlu araç teknolojileri alanına yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bu öğrencilerden yalnızca yedi tanesi isteyerek ve alan seçimleri aşamasında birinci sırada motorlu araçlar teknolojisi alanını tercih ederek yerleşmişlerdir. Diğer öğrenciler ise öncelikli olarak bilişim teknolojileri ve elektrik-elektronik teknolojileri alanını tercih etmişler, ancak başarı puanları yeterli olmadığı için motorlu araçlar teknolojisi alanına yerleştiklerini belirtmişlerdir.

"Elektrik-elektronik istiyordum ama olmadı, sonra buraya başladım, alıştım, şimdi." (12. Sınıf öğrencisi)

"Sağlık istiyordum aslında, sonra puanım yetmedi, ablam ve akrabalarım motor bölümünü teşvik etti, ailem bahsettikçe de ilgim oluştu" ."(12. Sınıf öğrencisi)

"Hayır, bu alanı da bu okulu da istemiyordum, puanım düşük olduğu için bu bölüme düştüm. En son tercihimdi, muhasebe, büro gibi bölümler de yazdım, istemeden mecburen yerleştim, mecburen okuyorum. Çocuk gelişimi çok istiyordum, büroyu istiyordum. Benim yapıma uygun değil. Erkek işleri, ortamı, okul dersleri hoşuma gitmiyor. Bence erkekler okumalı bu bölümü." (11. Sınıf öğrencisi)

Görüşülen öğrencilerden bazıları başka okullarda bulunan çocuk gelişimi, saç bakımı ve güzellik, yiyecek-içecek hizmetleri, muhasebe ve finansman, adalet gibi değişik alanları da tercih ettiklerini, ancak başarı puanları nedeniyle yerleşemediklerini ifade etmişlerdir. Alan değiştirmek için başka okullara nakil başvurusu yaptıklarını ancak nakillerinin gerçekleşmediği de kız öğrencilerin anlatılarında tekrarlanarak yer almaktadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının, kız öğrenciler için uygun olmadığı kanısı çoğunlukla etkisini korumaktadır. Kuşkusuz eskiye oranla bu kavrayışta kırılmalar olsa da görüşülen kız öğrencilerin öğrenim gördükleri mesleki ve teknik öğretim kurumlarında, yerleşme süreçlerinde söz konusu kanının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen öğrencilerden sekizi liseye başlarken, sağlık bölümleri özellikle hemşirelik ve çocuk gelişimi bölümlerini kendileri için uygun gördüklerini belirtmişlerdir. Şimdi ise öğrenim gördükleri motorlu araçlar teknoloji alanında bulunmaktan memnun olduklarını ve iyi ki bu bölüme yerleştiklerini belirtmektedirler. Bu durum öğrencilerin sekizinci sınıf sonu ortaöğretim kurumlarına yerleşirken geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları dolayımında, özellikle kız öğrenciler için uygun görülen bölümlere, çevreleri ya da ebeveynlerince yönlendirildiklerini düşündürmektedir.

Öğrenciler, alan seçimi öncesi 9. sınıfta alanların tanıtılması için yapılan seminerlerde bilişim teknolojileri, elektrik-elektronik teknolojisi, motorlu araçlar teknolojisi ve makine teknolojisi gibi alanların tanıtımı ile fikirlerinin değişmeye başladığını anlatılarında ifade etmişlerdir. Otomotiv sektöründen seminerlere katılan kadın çalışanlar ve alan öğretmenleri tarafından, otomotiv sektörünün kadın çalışanlar için gelecek vaat eden, güçlü bir sektör olduğu bilgisinin aktarılması, öğrencilerin motorlu araçlar teknolojileri alanına yönelmesine ve bu alanı tercih etmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda görüşme yapılan öğrencilerin okullarında bulunan, motorlu araçlar teknolojisi alanına sponsor olmuş veya laboratuvar kurmuş otomotiv markalarının da öğrencilerin alana yönelmesini desteklemiştir. Sponsorlardan bazılarının özelikle kendi atölyelerine, kız öğrencinin alınması talebi de alanda kız öğrenci görünürlüğünü artırarak, öğrencilerin kendi ifadeleri ile onları bu alanda okumaya özendirmiş ve heveslendirmiştir.

"Motorda sektör daha iyi olduğu için bu bölümü seçtim. Kadınlar daha az olduğu için daha avantajlıymış, kadınlar otomotivde az olduğu için ön plandaymış." (12. Sınıf öğrencisi)

"Açıkçası başta kendi isteğimle olmadı, konferanslar sonunda ilgimi çekti. Avantajlarını öğrenince bu bölüm benim için daha çok gelecek vaat ediyor dedim. En başa motor bölümünü yazdım, semineler ilgimi çekmesini sağladı. İyi ki geldim diye düşünüyom." (11. Sınıf öğrencisi)

Görüşülen öğrenciler, öğrenim gördükleri okulların erkek lisesi biçimde algılanmasından dolayı tercih ve yerleşmede, bu okullara mesafeli yaklaşmışlardır. Yerleşme aşamasında çoğunlukla sağlık programı bulunan mesleki ve teknik eğitim kurumlarını tercih etmişler, ancak bu programların başarı düzeyi yüksek öğrencilere açık olmasından ötürü yerleşememişlerdir. Sağlık programlarının bulunduğu liseler dışında, kız öğrenciler bir mesleki ve teknik ortaöğretim kurumu tercih etmek istediklerinde, genellikle çocuk gelişimi, muhasebe ve finansman, saç bakımı ve güzellik, adalet gibi daha çok kendi tabirleriyle "*kız şeysi"* olarak adlandırdıkları, programların bulunduğu kurumları tercih etmişlerdir. Bahsedilen programları içeren kurumların sayıca daha az olmasından dolayı ortaya çıkan kontenjan yetersizliği, onları bu programlara yerleşmekten de mahrum bırakmıştır. Öncelikle TEOG sınavı başarısızlıkları, sonrasında ise alan seçimine esas başarı puanlarının düşük olmasından dolayı, kız öğrenciler kendilerini daha önce hiç akıllarından geçirmedikleri programlara yerleşmiş olarak bulmuşlardır. Motorlu araçlar teknolojisi alanı da kız öğrenciler açısından bu alanlardan birine örnektir.

Otomobile karşı olan ilgi, otomotiv sektörünün kadınlar için avantajlı olanaklarına ilişkin bilgi düzeyi, kadınların da bu işi yapamayacağına dair eşitlik karşıtı yaklaşım ve fikirlere ilişkin bir eylem göstergesi, sökme, takma bir araya getirme gibi teknik yeteneklere sahip olma, büyük otomobil markalarına ait laboratuvar ve atölyelerin öğrenim gördükleri okullarda yer alması türünden nedenlerle, kız öğrenciler motorlu araçlar teknolojisi alanını seçtiklerini anlatılarında ifade etmişlerdir.

"Evet, çok istekliydim, istiyordum zaten, bu okula motor bölümü okumak için gelmiştim." (12. Sınıf öğrencisi)

"Bir de kızlar yapamaz diye saçma bir kural vardı, bunu göstermek için de burayı seçtim. Sen kızsın senin erkelerin içinde ne işin var? Yapabildiğimi göstermek için… kadın olarak göstermek istiyorum, yapmak istiyorum bu işi." (12. Sınıf öğrencisi)

Katılımcı öğrencilerin motorlu araçlar teknolojileri alanına yerleşmelerinde iki kategori belirlenebilir. İsteyerek bölüme yerleşen öğrenciler ve bu bölümde öğrenim görmeye başarı düzeyi veya istedikleri alanlarda kontenjan yetersizliği gibi etkenlerle mecbur kalanlar olmak üzere. Öğrencilerin bu alana yönelik mesafeli tutumlarında öncelikli nedenin toplumsal cinsiyet rolleri olduğu anlatılarında açıkça belirtilmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin alanlarında öğrenim görmeye başladıktan sonra, tutumlarında önemli değişiklikler de olmaktadır. Alanda öğrenime başladıktan sonra yapılan işlerin niteliği ve öğrenilmesi açısından cinsiyetle ilişkili olmadığı yönünde kız öğrenciler, yeni tutumlar edinmiş görünmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrenciler için geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi, yerleşik tutum ve değerlerin ne kadar güçlü olduğunun kavranması ve deneyimlenmesine ilişkin çarpıcı söylemlerle tanışıklık kazanmaları, bu alanda öğrenim görmeye başladıktan sonra, daha keskin olarak tecrübe edilmeye başlamıştır. Çevrelerinde bulunan arkadaş, komşu, akraba, müşteri ve öğretmenlerin kız öğrencilerin bu bölümde öğrenim gördüğünü duyunca verdikleri tepkiler, öğrenciler açısından örseleyici, aşağılayıcı, dışlayıcı olarak görülmektedir. Verilen tepkiler cinsiyetçi kalıplar bağlamında kurulduğundan, bu alanda öğrenim gören kızların varlığını sorgulamaya ve reddetmeye yönelik içerikler barındırmaktadır. Katılımcı öğrenciler bu tepkilere yönelik başlarda sıklıkla öfkelendiklerini, üzüldüklerini ancak zamanla duyarsızlaşarak umursamaz bir tavır içerisine girdiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan kız öğrenciler bu tepkileri veren kişilerin, otomotiv sanayindeki işlerin niteliği, iş bölümü ve birimleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları için cahilce değerlendirmeler yaptıkları düşünmektedirler.

Ancak çevrelerinde yer alan eğitimli kişilerin ise bu duruma yaklaşımlarının daha farklı ve eşitlikçi olduğunu belirtmektedirler. Özellikle sınıflarında yer alan erkek arkadaşlarınca, kız öğrenciler bu anlamada cinsiyetçi ve sözel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmektedirler.

Öğrenciler motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gördüklerini duyan, çevrelerindeki kişilerin sıklıkla verdikleri tepkileri şu şekilde belirtmektedirler.

"Neden kızlara uyan bir bölüm seçmedin?" (10. Sınıf öğrencisi)

"Arabanın altına mı gireceksin" (11. Sınıf öğrencisi)

"Tekerlek mi değiştirecen?." (12. Sınıf öğrencisi)

"Orda, o kadar erkeğin içinde ne işin var?" (10. Sınıf öğrencisi)

"Motor mu sökeceksin?" (11. Sınıf öğrencisi)

"Erkek bile zorlanırken sen nasıl yapacaksın?" (10. Sınıf öğrencisi)

"Sana iş yaptırmam ben." (12. Sınıf öğrencisi)

"Becerebiliyor musun, anlıyor musun?" (11. Sınıf öğrencisi)

Öğrencilerin anlatılarında sıklıkla maruz kaldıklarını belirttikleri "*Arabanın altına mı girecen sen şimdi?"* cümlesi aşağılayıcı bir içerik olarak kullanılmaktadır. Bu ifadeyi kız öğrenciler iki şekilde değerlendirmektedirler. İlkin yapamayacakları, beceremeyecekleri ellerinin hamuru ile erkek işine karışmaları yönünde yapılan geleneksel ve ayrımcı değerlendirme tarzı, ikinci olarak da motor, kaporta ve mekanik gibi mesleklerinin öteden beri düşük statülü olarak algılanmasından kaynaklı, aşağılanma olarak yorumlamaktadırlar.

12. sınıf öğrencisi olan katılımcılar, okul ortamı dışında işletmelerde beceri eğitimi ya da staj yaptıklarından meslek profesyoneli olarak da sektörde benzer ayrımcı tutum ve tavırları deneyimlemektedirler. Stajyer olarak görev yaptıkları pozisyonlarda müşteriler tarafından dikkate alınmama ya da kendileri ile iletişime geçilmeden erkek çalışanlarla muhatap olma davranışının yaygın olduğunu belirtmektedirler. Stajyer olarak görev aldıkları mekanik atölyelerinde ustalarına yardım ederken, müşterilerce yadırgandıklarını, tulum içerisinde elleri yağlı vaziyette çalışırken, müşterilerce ihtiyaç sahibi oldukları düşünüldüğünden, kendilerine üzülen insanlarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler.

Gerek okul ortamında gerekse stajyer olarak çalıştıkları atölyelerde ve sosyal çevrelerinde, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerin şaşkınlıkla karşılanan alanları, onları bir dizi cinsiyetçi, küçümsenen ve örseleyici yaşantılara maruz bırakmaktadır. Tüm bu yaşantılar, öğrencilerin tutum ve tavırlarında toplumsal cinsiyet kalıpları karşısında eleştirel bir yaklaşım beslemelerini sağlayarak, kadın- erkek rolleri konusunda eşitlikçi bir ideal oluşturmalarını desteklemektedir.

Yakın çevrelerinde bulunan kişilerin, öğrencilerin bu alanda öğrenim gördüğünü duyduklarında vermiş oldukları tepkiden rahatsız olmayıp, aksine mutluluk duyduklarını ifade eden anlatılar da yer almaktadır. Daha çok memnuniyeti ifade eden bu anlatılar, kız öğrencilerin erkek egemen bir alanda var olma mücadelesi vermelerinin, bu duruma tanık olanlarca şaşkınlıkla karşılanması, onların cinsiyetçi kalıplar karşısında verdikleri mücadelenin zaferi olarak yorumlanmaktadır. Erkeklerin yapabildiği şeyleri yapıyor olmak ve bu alanda var olmak, aynı zamanda onlara kendilerini güçlü hissettiren bir etmen olabilmektedir. Kızlara uygun görülmeyen mesleklerde başarılı olmak fikrinin mesleki ve teknik okullarda okuyan kız öğrenciler için hoş karşılanması maddesine katılımın Özkazanç, Sayılan ve Akşit'in araştırmasında %59,3 olarak belirtilmiştir.

"Aksine tepkileri, şaşırmaları hoşuma gidiyor. Aslında beni sinirlendirmiyor, çok hoşuma gidiyor. Neden? Daha havalı oluyo, kendimi daha iyi hissediyorum. Hani yanlış bişey değil bu." (11. Sınıf öğrencisi)

"Nasıl erkekler yapabiliyorsa biz de yapabiliyoruz. Tam tersi onların yapabildiğini bizim de yapmamız hoşuma gidiyor, önümüzde hiçbir engel yok, hiçbir fark yok. Çünkü onlar zannediyorlar, şey işte sen kızsın, yapamazsın gibi, ama böyle yapınca filan mutlu oluyorum." (11. Sınıf öğrencisi)

"Sinirlenmiyorum artık, alıştığım için takmıyorum. Onlar hep kızları narin, nazik düşündüğü için… yok tırnağım, saçım başım gibilerinden düşündükleri için… ben elim yüzüm yağlı bir biçimde karşılarına çıkabiliyorum ve bu bana çok özgüven veriyor. Kadınları her zaman böyle narin olarak görmeyin diye düşünüyorum. O yüzden yani hoşuma gidiyor." (10. Sınıf öğrencisi)

3.4.1. Fiziksel Güç Etkisi

Motorlu araçlar teknoloji alanı da diğer teknik alanlarda olduğu gibi fiziksel güçle doğrudan ilişkilendirildiğinden, erkeklerin yapması durumunda zorlanmayacağı ve başarılı olabileceği bir alan olarak kabul görmektedir. Kız öğrencilerin bu alanda öğrenim gördükleri için almış olduğu tepkilerin gerekçesi de fiziksel güç yoksunluğuna dayanmaktadır. Kas gücü gerektiren bu meslek, erkeklerin yapabileceği bir meslektir. Dolayısıyla kas gücü bakımından zayıf olan kız öğrencilerin motor alanında öğrenim görmesi uygunsuz kabul edilir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin ayrımında en önemli dayanaklardan biri olan kadın-erkek arasında fiziksel güç bakımından belirgin farklılık olması kavrayışı, onları farklı toplumsal rollere yönlendirir. Ancak tekniğin gelişmesi ile bu iddia feminist teorisyenlerce çürütülmeye çalışılmıştır. Millett 'de 20. yüzyılda tekniğin ulaştığı boyutta, kadınların kas gücü gerekçe edilerek, toplumsal yaşama dahil edilmesinin sınırlandırılmasını geçerli bir iddia olarak kabul etmez.

Öğrencilerin atölye dersleri ve beceri eğitiminde yaşadıkları deneyimlerden ortaya çıkan tecrübeleri, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim görürken de çalışırken de fiziksel gücün etkisinin olduğu yönündedir. Kız öğrenciler vida sökülürken, parça taşınırken güç uygulanması gereken durumlarda, kendilerinin bazen zorlandıkları ve erkek arkadaşlarının bu durumlarda kendilerine yardım ettiklerini dile getirmektedirler. Stajda ise tekerlek ve akünün sökülmesi, taşınması, ağır parçaların malzeme odasından atölyeye taşınması sırasında, bazen erkek çalışanların bile zorlandıklarını gözlemlediklerini belirtmektedirler.

Öğrenciler, atölye derslerinde bu gibi görevlerin öğretmenler tarafından özellikle erkek öğrencilere verildiğini ifade etmektedirler. Öğretmenlerin daha ağır ve güç kullanılması gereken işleri, sınıftaki erkek öğrencilere vermeyi tercih ettikleri, öğrencilerin anlatılarında yer almaktadır.

Kız öğrenciler, atölye öğretmenlerinin kendilerine karşı daha korumacı yaklaştıklarını ve yine kendi ifadeleri ile erkeklerin içerisinde el üstünde tutulduklarını dile getirmişledir. Öğretmenler bu görevleri sınıftaki erkek öğrencilere neden verdiklerini açıklarken, kız öğrencilere "sizin gücünüz yetmez", "beliniz ağrır, zorlanırsınız" gibi açıklamalar yapmaktadır. Benzer durum, kız öğrencilerin staj eğitimi yaptıkları atölyelerde de söz konusudur. Fiziksel güç gerektiren işlerin yaygın olarak gerçekleştirildiği mekanik atölyelerinde, servis müdürlerinin kız stajyerleri görevlendirmekten kaçındıkları ve onlara karşı korumacı bir tavır sergiledikleri aktarılmaktadır.

"Stajda erkeler mekanik atölyesine veriliyor, kızlar ise elektrik, hasar, danışmanlık işlerine veriliyorlar. Erkelerin bir sorunu varsa, hastalık filan onlar da bu işlere veriliyordu." (12. Sınıf öğrencisi)

"Bizi pek zorlayacak şeyler vermiyor hocalar, zor işler, ağır işler genelde erkeklere veriliyor." (10. Sınıf öğrencisi)

"Erkeğin gücü ile kadının gücü bir değil, bir erkek motoru kaldırabilir ama kadınlar kaldıramaz. Bu meslek erkek işi, erkeler çalışsa daha iyi." (11. Sınıf öğrencisi)

İşlerin yürütülmesinde kız öğrenciler fiziksel gücün önemli olduğunu belirtiyorlar ve zaman zaman bu durumdan dolayı bazı işleri tamamlamakta zorluk yaşadıklarını ifade ediyorlar. Ayrıca teknik araç, gereçlerin aslında bu sorunları çözdüğünü, birçok işi kolaylaştıran cihazın olduğunu, bu nedenle fiziksel gücün eskisi kadar bu meslekte önemli olmadığını belirten anlatılarda bulunmaktadır. Yine de fiziksel gücün atölye işlerinde belirli bir pratiklik sağladığı, bir işin yapılması için cihazlara ve ilave ek araç gereçlere ihtiyaç duymanın, işlerin uzamasına neden olduğu bu nedenle pek tercih edilmediği de ifade edilmektedir.

Alanda öğrenim görmek ve bu işi icra edebilmek için fiziksel güç gerekliliğine ek olarak, kadınların narin ve nazik olması anlayışından ötürü de bu alana uygun olmadığını ileri süren, geleneksel toplumsal cinsiyet rolü kalıpları da mevcuttur. Yağ, kir, pas gibi etmenlerin kadınların narin ve hassas yapılarına aykırı olduğu gerekçesi de bu alanda öğrenim gören kız öğrencilere ilişkin bir şaşkınlık nedeni olabilmektedir.

Alanda öğrenim gören kız öğrenciler, yağ, kir ve pas gibi işin gerekliliği olarak ortaya çıkan etmenlere karşı başlangıçta yabancılık yaşadıklarını ama zamanla bunlara uyum sağladıklarını dile getirmektedirler. Yağa ve kire bulaşmaktan kaçınmadıklarını, yıkanınca kolaylıkla çıktığını ve zaten bu durumu bilerek bu alana yöneldiklerini belirterek, aksine bu durumun hoşlarına gittiğini anlatılarında dile getirmişlerdir.

"Eldiven kullanmıyordum mesela, dokunarak yapmak, temas etmek daha keyifli. Öyle saçım bozuldu, çıt kırıldım bi kız değilim." (12. Sınıf öğrencisi)

"Yağ içinde olmak hoşuma gidiyor, ne yalan söyliyeyim, yıkanınca geçiyor nasılsa rahatsız değilim." (10. Sınıf öğrencisi)

Öğrencilerin hem alanlarının fiziksel güç gerektirmesi hem de yağ ve kir içinde öğrenmeyi içermesi onları alandan ve yapılacak işlerden geri tutmaya neden olmuyor. Fiziksel olarak zorlandıkları durumlar olsa bile, ilk denemede yapamasak dahi ikinci denemede hallediyoruz diye yaklaşıyorlar. Başarılı olmak için erkek olmaya veya fiziksel güce olan gereksinimden çok, yöntem ve teknik bilmekle, istekli olmanın yeterli olacağı kanısındalar. Dolayısıyla kadınlar isterlerse sadece otomotivde değil her işte başarılı olabilirler. Ancak sürekli duydukları ve maruz kaldıkları yargılardan dolayı kadınların kendilerini geri çekmeleri, yılgınlıkları ve öğrenilmiş çaresizlikleri onları daha edilgen konuma sokuyor, düşüncesini paylaşmaktalar. Hatta kadınların ayrıntılara dikkat eden, detaycı, titiz ve bir işi kestirip atmadan sabırla üzerine eğilmesi türünden, sahip olduğu kişilik özelliklerinin, kadınları daha başarılı kılarak öne çıkmalarını sağlamakta olduğunu düşünmektedirler.

"Erkek ya da kadın olmak bence önemli değil, erkekle kadın arasında çok da büyük farklar yok. Erkekler evet güçlü olabilirler, ama kadın da eğer bir şeyi yapmak istiyorsa onu yapar." (11. Sınıf öğrencisi)

"Kadınlara yapamazsın, edemezsin elin hamuru ile erkek işine karışma dendiğinde ne yalan söyliyeyim, kendi adıma konuşayım azim ve istek bende daha çok artıyor. Kadınların başarısı bence daha fazla." (11. Sınıf öğrencisi)

Öğrenciler, atölye derslerinde ve staj eğitiminde zaman zaman bazı zorluklarla karşılaşmalarına rağmen yine de bu zorlukların üstesinden gelinebileceğini düşünmektedirler. İşlerin ve uygulamaların ağırlığına ek olarak, kız öğrenciler aynı zamanda erkek egemen atmosferin de kendilerini zorlayan etmenler içerisinde yer aldığını belirtmektedirler. Sınıflarında zaten iki ya da üç kız öğrenci olduğunu, bazılarının devamsızlık yaptığı durumlarda, okulda tüm gün kendilerini yalnız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere genellikle sen kızsın, anlamazsın, bizim muhabbetimizden diyerek yaklaşmaları da kız öğrencileri kendi aralarında gruplaşmaya itmektedir.

Kız öğrencilerin anlatılarında, söz konusu durumun atölye dersleri ve uygulamalarında geri kalmalarına neden olduğu saptaması vardır. Örneğin atölyede yapılacak bir uygulamada gruplar oluşturulduğunda, grup içerisinde yer alan kız öğrenciler zamanla erkek öğrencilerin her aşamada baskın bir sorumluluk almasından ötürü, onların bu işlere dahil olmasını engelleyen durumlar oluşturduğunu dile getirmektedir. Böylece kız öğrenciler bu uygulama çalışmalarında sessizleşerek, kendilerini geri çekmekte ve çalışmaya dahil olmak yerine, yalnızca izlemek durumunda kalmaktadır. Kız öğrenciler, atölye derslerinde erkek öğrencilerin yapılan çalışmayı bu şekilde domine etmesini, onların fiziksel güçlerine bağlamaktadır. Erkek öğrencilerin fiziksel güçlerinden dolayı çalışma ortamında belirgin rolleri, kız öğrencileri geri planda ve edilgen olarak bırakır. Bu duruma ilişkin öğretmenlerin müdahale etmeyen davranışları kız öğrenciler tarafından eleştirilmektedir.

Yine atölyelerde yürütülen çalışmalarda, atölye temizliğinde, taşıma, kaldırma gibi işerin yapılmasında daha önce belirtildiği gibi öğretmenler erkek öğrencilere görev vermekteydiler. Kız öğrencilere verilen görevler ise atölye ortamında yapılacak ince temizlik, çay demleme, kahve yapma ve bulaşık yıkama gibi işleri kapsamaktadır. Kız öğrencilerin bu işlerin kendilerine verilmesini, öğretmenlerinin kızların bu işleri daha iyi yapacağını düşünmelerinden kaynaklandığını belirtmektedirler.

Erkek öğrencilerin atölye çalışmalarında ek olarak yaptıkları görevler gibi kendilerinin de bu tür işleri yapmalarını sorun etmemektedirler.

Kız öğrenciler, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde hem kültürel hem fiziksel özellikler bakımından, kendilerine uygun olmadığı düşünülen bir alanda öğrenim görmenin yarattığı sorunlarla boğuşmaktadırlar. Cinsiyetleri gereği birçok toplumsal tutumun, geleneğin, alışkanlığın etkisi ile bu alanda var olmaktan ötürü yıpratıcı, dışlayıcı ve yok sayıcı yaşantılar deneyimlemektedirler. Kuşkusuz bu yaşantıların onlar üzerinde yarattığı bazı olumsuz sonuçlar olmaktadır. Yine de bu ortamları teneffüs etmenin, aynı zamanda onları güdüleyerek alanlarına karşı daha istekli hale gelmelerine de etkisi olduğu öğrencilerce ifade edilmektedir.

3.5. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Karşısında Tutumları

Derinlemesine görüşmelerde, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerin, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarına ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Erkek egemen olarak kabul edilen bir alanda öğrenim görmekten kaynaklı deneyimledikleri cinsiyet eşitsizliği yaratan durumlar yanında, toplumsal yaşamda oluşan cinsiyet rollerine ilişkin kavrayışları da anlaşılmaya çalışılmıştır. Genel olarak her iki alandaki tutum ve değerleri birbirinden ayırt etmek pek makul olmasa da öğrencilerin öğrenim yaşamlarında doğrudan deneyimlerine karşın, toplumsal iş bölümünde, yaşları gereği tam anlamıyla cinsiyet temelli iş bölümü içerisinde yer almadıklarından, kısmi deneyimleri ve önemli oranda da gözlemleri bulunmaktadır.

Kız öğrencilerin kadın ve erkek cinsiyet rollerine ilişkin olarak, toplumsal anlamda kadınların daha dezavantajlı konumda olduklarına ilişkin farkındalıkları vardır. Özel alana ilişkin görev ve sorumlulukların, kadınların üzerine yüklü olduğunu, bununla birlikte erkeklerin, kendi özellerinde de babalarının ve erkek kardeşlerinin bu tür sorumlulukları üzerlerine almadıklarını belirtmektedirler.

Öğrenciler, erkeklerin hane içi emeğe ilişkin, yalnızca başkalarının onları görmeyeceği durumlarda, bazı görevleri nadir olarak yerine getirdiklerini gözlemlediklerini ifade etmektedir. Bu yönüyle de çalışan kadınların ikincil yüklerinden kaynaklı, ücret fazlalığı ve daha uzun izin süreleri gibi konularda pozitif ayrımcılığa sahip olmaları gerektiğini düşünmektedir. Kadınların özellikle çalışma yaşamından mahrum kaldıklarında ev içine sıkışmış, mutsuz ve verimsiz bir hayat sürmek zorunda kaldıklarını ve bu durumun kadınları eve hapsettiğini anlatılarında dile getirmektedirler.

"O konuda kadınlar daha çok zorlanıyor, kadınlar evi temizlemek zorunda gibi, kadınlar daha fazla baskı altında. Bizler daha dikkatli olmak zorunda kalıyoruz, erkekler daha rahat, pek umursamıyolar." (10. Sınıf öğrencisi)

"Kadınlar aslında biraz daha fazla maaş almalılar çünkü çok görevleri var, kadınlara karşı ayrıcalık yapılmalı." (11. Sınıf öğrencisi)

"Babam evde biri yokken temizlik filan yapıyor, ortalığı topluyor. Onun dışında kaç kızsınız siz evde, siz yapın diyor" (11. Sınıf öğrencisi)

Hane içinde kararların alınmasında ataerkil unsurların baskın ve evin idaresine ilişkin konularda babaların belirleyici tutumunun, kendileri açısından rahatsız edici olduğunu ifade etmektedirler. Ailenin geçimini sağlamada, tüm aile üyelerinin sorumluluk alması gerektiğini düşündükleri gibi, aile ile ilgili alınacak kararlarda da tüm aile üyelerinin fikirlerinin eşitçe dikkate alınması gerektiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte verilecek karara ya da yapılacak seçime ilişkin konularda, aile üyelerinden herhangi birinin bilgi ve deneyimi yeterliyse, onun yönlendirmesi ile de kararların alınabileceğini ifade etmektedirler. Kız öğrenciler, aile bireylerinin karar alma süreçleri ve evin idaresi gibi hususlarda ortak karar alınması istisnasının, liyakat bağlamında konunun özelliğine uygun olarak, bilgisi ve deneyimi olan aile üyelerince yerine getirilebileceğini dile getirmektedirler.

"Her şeye babam karar veriyor, hiç hoşuma gitmiyor. Aslında bizim fikirlerimizi de sorabilir." (11. Sınıf öğrencisi)

"Evin geçimi, aile ile ilgili karar vermek ortaklaşa yapılmalı, erkeğin dediği mantıklıysa o, kadının dediği mantıklıysa o yapılır." (12. Sınıf öğrencisi)

Kız öğrenciler, cinsiyete dayalı iş bölümünün önyargıdan kaynaklı, geleneksel ve çağa uygun olmadığı için değişmeye başlamasına rağmen yine de etkili olduğunu dile getirmektedir. Kadınların her işi yapabileceği ve her meslekte başarılı olabileceği kanısına sahiptirler ve bu anlamda kadınların önünde en büyük engellin, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında içselleştirdikleri *"yapamam", "başaramam"* biçiminde oluşan benlik algısının olduğunu anlatılarında belirtmektedirler. Kadınların öğrenerek içselleştirdiği inanç, tutum ve değerler sonucunda belirli alanlarda başarılı olamayacaklarına dair geliştirdikleri tutumu, onların önündeki en önemli engel olarak görmektedirler. Bu engeli devam ettiren ve güçlendiren etmen ise ataerkil sistemin kadınlar üzerinde, tüm toplumsal kurumlarda sınırlandırıcı ve edilgen bir çerçeve belirlemesidir. Kız öğrenciler bu durumu öğrenim yaşamında olduğu gibi toplumsal ilişkiler içerisinde de deneyimlemektedirler. Sıklıkla maruz kaldıkları, *"Sen kızsın yapamazsın!", "Elinin hamuru ile erkek işine karışma!"* türünden ifadeler onları hem duygusal olarak örselemekte hem de erkekler karşısında aşağılanmakta oldukları hissini yaşatmaktadır.

"Kadınlar çekingen kalıyor, kadınlar yapamaz, edemez algısından dolayı çaresiz görüyorlar kendilerini. Yanlış bi ayrım bu konu, kadınlar her işi yapabilir." (12. Sınıf öğrencisi)

Toplumsal cinsiyet rollerinin işlevselliğine ilişkin kız öğrencilerin kafasını kurcalayan tek konu, çocuk sahibi olmaktır. Çocuk sahibi bir kadın olmanın kadın-erkek cinsiyet rolleri açısından, aşılması zor ve kadının aleyhine eşitsizlikler ürettiğini düşünmektedirler. Çocuk sahibi olmanın beraberinde kadını toplumsal yaşamdan yalıtladığı, eve mahkûm duruma ittiği, kız öğrenciler tarafından ifade edilmektedir. Böylece kadın iş ve eğitim yaşamından uzak kalmaktadır. Erkeğin evin geçimini sağlama görevi ve evi idare etme sorumluluğu, kadının çocuk bakımı sorumluluğundan kaynaklı olarak meşru bir zemin bulmaktadır.

Görüşmeye katılan kız öğrenciler, aynı zamanda çocuk bakımına ilişkin temel becerilerin erkekler tarafından sağlıklı olarak yerine getirilemeyebileceği için, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeğe atfedilen evin geçimini sağlama sorumluluğunun işlevsel olduğunu da ifade etmişlerdir.

"Yemek yapmak mesela kadına özgü, çalışmak erkeğe özgü. Bu ayrım çok da yanlış değil, çünkü çocuğun olacak. Bir kadının çocuğa bakması ile bir erkeğin bakması bir olamaz, bu ayrımı yanlış bulmuyorum. Çocuk durumları değiştiriyor." (11. Sınıf öğrencisi)

"Geçim sorumluluğu erkeğin, çünkü kadın bir süre sonra çocuk doğuracak." (11. Sınıf öğrencisi)

Son olarak, alanda öğrenim gören kız öğrenciler de sektörde çalışan kadınlar gibi, kadınların erkeklere nazaran daha ayrıntıcı ve titiz, erkeklerin ise daha düz ve yüzeysel olduğu tutumunu paylaşmaktadırlar. Cinsiyete bağlı olarak gözlemledikleri bu farklılığın kadınları hem çalışma yaşamımda hem de toplumsal yaşamda daha başarılı kıldığını düşünmektedirler.

"Bence kadınlar almalı kararları, çünkü kadınlar düz değil; daha ayrıntıcı, doğru karar alabilirler." (12. Sınıf öğrencisi)

"Çünkü kadınlar, erkeklere nazaran daha titiz, şurası şöyle değil de böyle olsun demek, daha çok olur kadınlarda, daha ayrıntıcı, daha detaycı, daha çok öne çıkar kadınlar." (12. Sınıf öğrencisi)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışma Yaşamı

Otomotiv sanayinde çalışan kadınlar, istihdam edildikleri alanın erkek egemen yapısından kaynaklı kendilerini sınırlanmış olarak görmektedirler. Sektörde kadın çalışanlara yönelik talep artışına bağlı olarak, kadın çalışan sayısı artış eğilimindedir. Ancak kadınların sektörde olan görünümleri daha önce yapılan araştırmalarda da bahsedildiği üzere pazarlama, finans, insan kaynakları, müşteri ilişkileri gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Çalışmamıza konu alan otomotiv sanayinin satış sonrası teknik servis alanlarında çalışan kadınların da birimleri müşteri ilişkileri, danışmanlık, finans ve sigortacılık olarak dağılım göstermektedir. Otomotiv sanayinde kadın çalışanların birimlere dağılımı, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Sektörde yer alan yöneticiler ve kadın çalışanlar, mekanik alanda atölyelerde çalışmanın kadınlar için uygun olmadığı kanaatine sahiptir. Kadınların mekanik atölyelerinde, teknik işlerde çalışamayacaklarına ilişkin gerekçe ise fiziksel olarak erkekler kadar güçlü olmamaları ve söz konusu çalışma ortamlarının, erkek egemen kültürel yapısıdır.

Kadın çalışanlar titiz, disiplinli, ayrıntılara önem veren, ikna edici ve etkili iletişim kurma becerilerinin yeterliliği anlayışından dolayı, sektörde daha çok kendilerine, teknik alanlar dışında pozisyon bulurlar. Buna ek olarak sektör yöneticilerin, kadın çalışanları müşterilerle doğrudan iletişim kuracak birimlerde görevlendirmelerinin bir diğer gerekçesini ise, hizmet alanların kadın çalışanlarla daha yapıcı ilişkiler kurduğu kabulüne dayanmaktadır. Bu kabul, çalışmaya katılan kadın çalışanlar tarafından da paylaşılmaktadır.

Otomotiv sanayinde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında oluşan yatay ayrışma, benzer bir biçimde kadınların kariyer olanakları bakımından da karşılarına çıkmaktadır. Katılımcılar, kadınlara kıyasla erkek çalışanların yönetici pozisyonlarına terfi ettirilmesinin altında, kadınların ev ve iş arasındaki dengeyi kuramamalarından kaynaklandığını belirtmektedirler.

Özel alana ilişkin sorumluluklar, kadın çalışanlar için ikinci bir vardiya olduğu için, sektörde dikey ayrışmaya maruz kalmalarının nedenidir. Çifte vardiyaya ek olarak, erkeklerin yönetici pozisyonlara yükselmelerinde onları terfi ettirecek, karar vericilerin de erkek olmasının etkisi söz konusudur. Sektörün erkek egemen yapısı, çalışma koşulları ve kültürü, erkek çalışanları ön plana çıkartmaktadır. Aynı zamanda erkek yönetici ile erkek çalışanların ilişki kurma biçimleri, iş dışında da sosyalleşmeleri, erkeklerin yönetici olarak tercih edilmesine neden olmaktadır. Araştırma aşamasında görüşme ve gözlem için ziyaret edilen 32 servisin, yalnızca bir tanesinde kadın servis müdürü ile karşılaşılmıştır. Bu sayının İstanbul genelinde beşi aşmayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla sektörde çalışan kadınlar, çifte vardiya etkisi ve ast-üst ilişkisinde erkek seçiminin, işin niteliğine daha uygun olduğu gerekçesi ile cam tavan etkisine maruz kalarak, dikey ayrışmaya tabi tutulmaktadırlar.

Otomotiv sanayinin kadınlara uygun olmayan bir sektör olduğu kanaati temelini toplumsal cinsiyet rolleri ayrımında bulur. Bu kanaat sektörde çalışan kadınlar açısından mesleklerini icra ederken, hizmet alanlarca yok sayılmaları, dışlanmaları ve aşağılanmaları türünden tutum ve tavırları deneyimlerine neden olur. Teknik servislerde hizmet verilen kitlenin çoğunluğu erkek müşterilerden oluşmaktadır. Otomobil, teknisyenlik, bakım ve onarım, araç bilgisi gibi yeterlilikler erkek cinsiyet rolleri ile ilişkilendirildiğinden, teknik servislerde çalışan müşteri ilişkileri sorumluları ve danışman kadınlar, erkek müşterilerce dikkate alınmamaktadır. Servise gelen müşteriler, kadın çalışanların araç bilgisine sahip olmadıkları ve yetersiz oldukları anlayışı ile erkek çalışanlarla muhatap olmak istemektedirler.

Bu kavrayış bazen sektörde çalışan kadınlarla, müşteriler arasında ciddi sorunlar oluşturmakta ve çalışan kadınlar yalnızca kadın oldukları için aşağılanmaya, dışlanmaya ve hakarete maruz kalabilmektedir. Katılımcılar, söz konusu tavır ve davranışların daha çok yaşça büyük ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük profildeki müşteriler tarafından sergilendiğini ifade etmektedir. Kadın çalışanlar anlatılarında, bu durumun araç markalarına göre de değişebildiğini dile getirmiştir.

Kadın çalışanlar tarafından otomotiv sanayinin sürekli gelişen ve büyümeye açık potansiyeli, sektörü onlar için avantajlı kılmaktadır. Bu yönüyle de otomotiv sanayini dinamik, hareketli ve kendileri için gelecek vaat eden bir sektör olarak değerlendirmektedirler. Otomotiv sanayinin büyük, yerli sermaye sahipleri tarafından işletilmesi ve otomotiv markalarının Avrupa Birliği ülkeleri menşeili olması, sektörün kurumsal yapısını güçlü kılmaktadır. Sektörün bu özelliği ise çalışanların sosyal, ekonomik ve özlük hakları bakımından eşitsizlik yaratan durumlardan korunmalarını sağlamaktadır. Kadın çalışanlar, sektörde gerek ücret gerekse performans ölçütleri ve haklar bakımından bir ayrımcılığa uğramadıklarını belirtmektedirler. Hatta bazı otomotiv markaları, bünyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve projeler yürütmektedir.

Sektörün sahip olduğu bu nitelikler ve kadınların erkeklere ait olduğu bilinen bir işte çalışıyor olmaları, kendilerini daha güçlü hissetmeleri sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Kadın çalışanlar otomotiv sektöründe erkelerin egemen olduğu bir çalışma ortamında, erkek işi olarak kabul edilen bir mesleği icra etmelerinin, kendilerini güçlü ve başarılı olarak değerlendirmeleri ile sonuçlandığını ifade etmektedirler. Kadınların çalışma yaşamında etkin bir biçimde yer almalarının onların güçlenmesine katkı sağladığı gibi, erkek işi diye kabul edilen meslekleri yapmalarının da kendi güçlenmelerine katkı sağladığını belirtmektedirler. Katılımcı kadınlar, otomotiv sektöründe çalışmanın sağlık, eğitim, finans ve hizmet sektörleri gibi alanlarla karşılaştırıldığında kadınların cinsiyetini daha belirgin kıldığı ve kimliklerinin yaptıkları işte daha ön planda olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Otomotiv sanayinde çalışan kadınların sektör deneyimi dışında, toplumsal cinsiyet tutumlarına baktığımızda, toplumsal kabulleri paylaşmalarına ek olarak, zamanın ruhuna uygun olan yeni tutum ve değerleri de sahiplendiklerini görmekteyiz. Temel olarak toplumsal yaşamda kadının yeri ve erkeğin yeri, kadının yapacağı işler ve erkeğin yapacağı işler olmak üzere, cinsiyete dayalı bir ayrım söz konusudur. Bu ayrımda asıl dayanak ise, kadın ve erkeğin hem fiziksel hem de biyolojik farklılıklarıdır.

Bu farklılıkların kadın ve erkek arasında toplumsal iş bölümüne yansıdığını, bu yönüyle makul olduğunu belirtmektedirler. Ancak kadın ve erkek arasında söz konusu bu fiziksel ve biyolojik farktan öte, toplumsal rol ya da statülerde sert, keskin ve aşırı bir ayrım yapılmasına da kadınlarca itiraz edilmektedir.

Sektörde çalışan kadınların, içerisinde bulundukları çalışma ortamında sıklıkla kendi cinsiyetlerinden kaynaklı olumsuz tecrübeler yaşamalarından dolayı, kadınlık bilinci farkındalıkları yüksektir. Bu nedenle de gerek toplumsal yaşamda gerekse aile yaşamlarında erkelerle tam bir eşitliği talep etmektedirler. İkinci yükten kaynaklı hane içi emeğe ilişkin, erkeklerin de sorumlu olduğunu belirtmekle birlikte, sorumluluk daha çok kadınlar tarafından kendilerine "yardım" olarak tanımlanmaktadır. Planlanmış, organize edilmiş ve başlatılmış bir ev içi görev konusunda kadın çalışanlar, erkelerden sadece kendilerine yardımcı olmalarını yeterli görmektedirler.

Hane içi emeğe ilişkin erkeklerden kendilerine yardımcı olunmasını talep etmektedirler. Ancak yine de hane içi emeğe ilişkin bazı işlerin, yine erkekler tarafından yürütülmesini beklerken çok da cömert davranmamaktadırlar. Bazı hane içi işlerin yürütülmesini, erkelerden beklemenin de pek makul olmadığını düşünmektedirler. Çocuk bakımı, ütü yapma, toz alma gibi işlerdense evin alışverişini yapma, ortalığı toparlayıp, süpürme gibi işlerin erkekler tarafından yapılmasının daha uygun olacağını düşünmektedirler.

Geleneksel cinsiyet rolleri konusunda, kadın çalışanların köktenci bir tavırdansa uzlaştırıcı bir yaklaşım geliştirdikleri görülmektedir. Bu uzlaşmacı tavır kadının, toplumsal ve özel alanda koşulsuz eşitliğini kabul etmekle çelişmemektedir.

Günümüz dünyasının gereklilikleri, kadınla erkeğin sürekli iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Bu birliktelik birçok geleneksel değer ve inancın dönüşüme uğramasına neden olarak yeni dengeler oluşturmuştur. Oluşan bu yeni dengeler ve aile üyelerinin sağlıklı gelişimi, kadın çalışanlar için kadın ve erkeğin iş birliği ve birlikteliğine bağlıdır. Bunu sağlamanın koşulu da kadın ve erkeğin ya da eşlerin birbirleriyle dayanışma içerisinde bulunmasıyla sağlanabilir.

Öğrenim Yaşamı

Öğrenim yaşamında toplumsal cinsiyet rolleri düzleminde, motorlu araçlar teknolojileri alanına ya da mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına devam eden kız öğrencilerin ilk karşılaştıkları durum, bulundukları alanın ve eğitim kurumunun sorgulanmasıdır. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarına dair aile, öğretmen ve öğrencilerin yaygın kanısı erkek öğrencilere yönelik kurumlar oldukları yönündedir. Çalışmaya katılan kız öğrencilerin, ortaöğretime geçerken öncelikli tercihi sağlık, çocuk gelişimi, muhasebe ve finansman, adalet gibi alanların bulunduğu kurumlar olmuştur. Ancak ortaöğretim kurumlarına yerleşmede etkili olan merkezi sınav başarısı, dokuzuncu sınıfın sonunda sağladıkları başarı düzeyi ve okul değiştirmek istememeleri gibi nedenlerle, öğrenciler kurumlarında belirli bölümlere yerleşmek durumunda kalmaktadırlar. Böylece özellikle başarı düzeyi düşük öğrencilerin, alanlara yerleşirken kendi seçimlerinin, ilgi ve yeteneklerinin etkisi olmamaktadır. Araştırmaya katılan motorlu araçlar teknoloji alanında öğrenim gören kız öğrencilerden yalnızca %35'i kendi isteği ile bu alana yerleşmiş, diğer öğrenciler de bir şekilde söz konusu alanda öğrenim görmeye mecbur kalmışlardır. Alanı gönüllü olarak seçen kız öğrenciler ise öğretmenlerinin tavsiyesi, yapılan seminer ve tanıtım çalışmaları gibi etkinlikler, babalarının teşvik etmesi ve çocukluklarından beri kendi kişisel ilgi ve yeteneklerinin olması gerekçelerini sıralamışlardır.

Motorlu araçlar teknolojileri alanına yerleşen ve öğrenimine başlayan kız öğrenciler, yakın çevrelerinden, öğretmenlerinden, müşterilerden ve arkadaşlarından değişik tepkiler almaktadırlar. Görüşmeye katılan öğrenciler, özellikle bu alanda öğrenim gördükleri için çevrelerindeki insanların şaşırdıkları, aşağılayıcı sözcüklerle dalga geçtikleri ve erkeklerin yapması gereken bir mesleği neden seçtiklerinin tekrar tekrar sorulduğunu dile getirmektedirler. Alanda eğitimlerine başladıktan sonrada sınıflarındaki erkek arkadaşları tarafından da *"sen anlamazsın"*, *"yapamazsın", "elini sürme, bırak"*, *"karışma"* gibi davranışlara maruz kalarak engellendiklerini ifade etmektedirler.

Başlarda zorbalık içeren bu tavır ve davranışlar nedeniyle üzüldüklerini, öfkelendikleri ve ağladıklarını belirtmişler ama zamanla bu duruma alışarak duyarsız hale geldiklerini belirtmişlerdir.

Kız öğrenciler okullarında, atölye ve laboratuvar derslerinde kaldırma, taşıma, sökme ve takma türünden ağır işlerin çoğunlukla erkek öğrencilere verilme eğilimi olduğunu dile getirmişlerdir. Kendilerinin zorlanmaması, sakatlanmaması ve öğretmenleri tarafından *"el üstünde tutuldukları"* için bu işlerin erkek öğrencilere verildiğini belirtmektedirler. Atölye ve laboratuvar derslerinde erkek öğrencilerin bu biçimde ön plana çıkması, bazen kız öğrencilerin mesleki çalışmalara katılmalarına ve öğrenmelerine engel olmaktadır. Kız öğrenciler, atölye öğretmenlerinin bu dengeyi bazen sağlayamadıkları ve bu nedenle erkek öğrencilerden fırsat bulamadıkları için bazı çalışmalara dahil olamadıklarını dile getirmektedirler. Beceri veya staj eğitimi gören öğrenciler de işyerlerinde benzer durumlarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Özellikle ağır işlerin yapıldığı mekanik atölyelerinde kız stajyerler tercih edilmezken, ofis işlerine daha çok yönlendirilirler. Buna karşın erkek stajyerler ise yalnızca mekanik atölyelerinde çalıştırılırlar.

Otomotiv sektörünün erkek işi olarak düşünülmesi nedeniyle, bu işi yapan kadın çalışanların kendilerini güçlü ve başarılı hissetmelerinde olduğu gibi, kız öğrenciler de motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gördükleri için kendilerini güçlü ve başarılı hissetmektedirler.

Çevrelerinde yer alan insanların verdiği şaşkınlık tepkilerinin, kendilerini iyi hissettirdiğini dile getirmektedirler. Beklenildiğinin aksine, kız öğrenciler hem öğrenim görürken hem de staj yaparken kendilerini yağ, kir, pas gibi faktörlerin rahatsız etmediğini, işten kaçınma nedeni olmadığını, hatta bu durumun hoşlarına gittiğini anlatılarında tekrarlamışlardır. Dolayısıyla kadın çalışanların ve kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet normları bağlamında, erkek işi kabul edilen meslekleri icra etmeleri, kendilerini güçlü ve başarılı olarak görmelerinde, yine toplumsal cinsiyet unsurlarının etkisi bulunmaktadır.

Cinsiyet rolleri bağlamında kadın ve erkek arasındaki ayrım, temel dayanağını kas gücünde ya da fiziksel güçte bulmaktadır. Teknik ve mekanik işlerin kas gücü gerektiren işler olması, bu alanın erkek egemen yapısını desteklemektedir. Sektörde çalışan kadınlarla, alanda öğrenim gören kız öğrenciler, kas gücünün önemli bir faktör olduğunu, ancak başarılı olmak için de tek başına bir neden olmadığını dile getirmişlerdir. Kadınlar ve erkekler arasında var olan fiziksel güç farklılığı, otomotiv sanayinde işlerin yürütülmesinde ve iş bölümünün belirlenmesinde belirleyici bir değişkendir.

Son olarak kız öğrencilerin, cinsiyet temelli toplumsal iş bölümünce biçimlenen cinsiyet rollerine ilişkin, eleştirel ve sorgulayıcı tutumlarının, sektörde çalışan kadınlardan daha keskin olduğu görülmüştür. Ev işleri, aileyi idare etme, karar alma süreçlerinde erkek ve kadın arasında tam eşitlikten yana ve kadın ile erkeğin uzlaşarak hareket etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kadınların ataerkil yapıdan dolayı ezildiği ve erkeklerin güdümünde yaşamak zorunda olmasının, kadınlara psikolojik olarak ve kariyer imkanları bakımından zarar verdiğini dile getirmektedirler. Kadınların yerinin evde çocuk bakımı, temizlik işleri, yemek hazırlama gibi sorumluluklarla sınırlı olmadığı, toplumsal ve ekonomik alanda da etkin olmaları gerektiğini belirtmektedirler. Yine de kadınların, çocuk sahibi olduktan sonraki konumlarının, toplumsal cinsiyet temelli ilişkileri makulleştiren bir etkisi olduğunu da ayrıca ifade etmektedirler.

Öneriler

Toplumsal cinsiyet rejiminin güçlü ve evrensel görünümü, kadınlar üzerinde bir baskı unsuru olarak bulunmaktadır. Cinsiyet rollerinin dışında, toplumsal yaşamda adımlar atmak ve girişimlerde bulunmak, kadınlar için halen doğrudan ve dolaylı zorbalıkla karşılaşma nedeni olabilmektedir. Özellikle, kadınların erkeklere ait olduğu düşünülen alanlarda faaliyette bulunması; yıldırılmanın, baskılanmanın, yok sayılmanın sebepleri olmaktadır. Toplumsal normlar, sen bir kadınsın ve bu düzlemde, toplumsal yapıda varlık göstermelisin mesajını kadınlara tekrar tekrar vermektedir. Kuşkusuz söz konusu durum erkekler için de geçerlidir. Ancak kadınlar üzerinde ki olumsuz etkileri daha belirgin gözlemlenmektedir.

Otomotiv sanayinde çalışan kadınların maruz kaldıkları yatay ve dikey ayrışmanın nedenleri olan, erkek egemen iş kültürü ve kadınların ikinci yükünden kaynaklı sorumluluklarına ilişkin destek mekanizmalarının kurulması, kadınların eşit şartlarda erkeklerle birlikte sektörde bulunabilmelerinin yolunu açacaktır. Kadınların mekanik alanında çalışmasına engel olduğu düşünülen erkek egemen unsurlar, kadınlar lehine giderilerek, kadınların bu birimlerde çalışması sağlanabilir. Yapılan çalışmada özellikle motorlu araçlar teknolojisi alanından mezun kadınların, mekanik atölyelerinde çalışma konusunda istekli olduğu görülmektedir.

Motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerin, atölye ve laboratuvar derslerinde erkek öğrencilerin güdümünde kalmasının önlenmesi, mesleki çalışma ve uygulamalara tam olarak katılabilmesi, alan öğretmenlerinin erkek ve kız öğrenciler arasındaki dengeyi kurmasıyla sağlanabilir. Korumacı bir tavırla kız öğrencilere, belirli görevleri vermekten çekinmek yerine, bu görevleri de kız öğrencilere vermeye dikkat etmek, erkek öğrencilerin atölye çalışmalarındaki baskın rolünü ve olası zorbalıklarını engelleyebilecektir.

Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının gerek kız öğrenciler tarafından gerekse tüm paydaşlar tarafından, erkek okulu olarak görülmesi ve bu okullardaki bazı alanların erkek mesleği biçiminde değerlendirmesine karşı, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında projeler gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmen ve personel için toplumsal cinsiyet ayrımcılığının etkileri konusunda farkındalık kazandırmak ve dile yansımış ayrımcı unsurlara karşı duyarlı olmalarını sağlayacak, politikalar geliştirmek de zaruri görünmektedir. Geliştirilecek bu politikalar, özellikle mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında bağlayıcı bir yapıda olmalıdır.

Otomotiv sanayinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için proje ve politikalar gerçekleştiren şirketlerin yöneticilerinde dahi, kadın-erkek cinsiyet rollerine bağlı mesleki ayrımlar olduğuna dair tutumlar görünmektedir. Bu şirketlerde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarından anlaşılan, daha çok kadını işe almak ve kadınlara ilave sosyal haklar sağlamaktır. Diğer şirketlerle aynı şekilde, kadın bir teknisyeni mekanik atölyesinde görevlendirmek, onlara da uygunsuz görünmektedir. Tersi bir biçimde, örneğin müşteri ilişkileri sorumlusu olarak bir erkeği çalıştırmak da aynı uygunsuzluğu barındırmaktır.

Mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerinin etkin sürdürülebilmesi açısından sektör bağlantısı önemli destekler sağlamaktadır. Bu bağlamda otomotiv sanayi içerisindeki şirketlerin, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak adımları atmak için hem gençleri hem de toplumu etkileyecek çalışmalara daha fazla yer vermesi, mesleki ve teknik eğitim kurumlarına da yansıyacaktır. Otomotiv sanayinin farklı alanlarında kadın istihdamına ilişkin artışın, zamanla toplum nezdinde de karşılığı olacaktır. Bu ve benzeri sonuçlar, kadınların yalnızca bir alanda görünürlülüğünü artırması üzerinde değil, farklı teknik alanlarda da kadın istihdamı üzerindeki kanaatleri etkileyebilecektir.

Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak ilgi, istek ve yeteneklerine rağmen birçok kız öğrenci ön kabuller nedeniyle, kendilerini farklı alanlarda öğrenim almaya itmektedirler.

Kız öğrencilerin yönlendirildiği bu alanlar da daha önce belirtildiği gibi cinsiyete dayalı iş bölümü dolayımında biçimlenmektedir. Farklı bir seçenek düşünememe ya da ilgilendiği alanın eğitiminden mahrum kalma, kız öğrencilerin kendilerini yetiştirebilme ve geliştirebilme olanakları önündeki, yerleşik engellerdendir. Öğrenim yaşamında cinsiyet rolleri paralelinde şekillenen öğretim alanları, çalışma yaşamında kadınların belirli sektörlerden uzak kalması ile sonuçlanmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik sorununun yarattığı insan gücü kaybı ve örselenmiş bireysel yaşamların ortaya çıkmasında, eğitim ve çalışma yaşamı dışında farklı etmenlerde söz konusudur. Toplumsal yapılanmanın işlevselliği ve gereksinimlerin karşılanması, insan toplumlarını böylesine bir iş bölümü geliştirmeye zorlamış olabilir. Ancak teknik üstünlük ve insan aklının ürettiği, yeni yeni çözümler cinsler arasında birincil ya da ikincil konumda olma ayrımcılığına lüzum bırakmamaktadır. Ekonomik büyüme ve üretim biçimlerinin çeşitlenmesi, çalışma dünyasında kadınlara olan talebi arttırdıkça toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik göstergeleri, eğitim dünyasından da soyutlanacaktır.

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik evrensel bir görünüm sergilediği için, eşitliği sağlama konusunda geliştirilecek politikalar da yerel düzeyde kalmamalıdır. Bölgesel örgütler, uluslararası örgütler ve yerel hükümetler, halihazırda yürürlükte olan sözleşmelerin uygulanmasının takibi ve etki alanının büyümesi konusunda adımlar atmalıdırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkmasında insanlığın büyük tarihsel geçmişi ve inançların etkisi vardır, tüm bunları değiştirmek ve dönüştürmek uzun dönemleri gerektirebilir. Ancak cinsiyet eşitliği konusunda 19. Yüzyıldan beri atılan büyük adımlar ve gerçekleştirilen dönüşümler insanlığa referans olacaktır.

KAYNAKÇA

Akgeyik, Tekin: ‘’TürkiYe’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TUİK Verileri Üzerine Bir Analiz’’, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi İçinde (32-53) Sayı:70, İstanbul, 2016

Akpınar, Aylin

Kümbetoğlu, Belkıs

User, İnci: Kayıp İşçi Kadınlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,2012

Arat, Necla: Feminizmin ABC’si, Say Yayınları, İstanbul, 2010

Bora, Aksu: Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Bozkurt,Veysel: Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Basın Yayın, Bursa, 2014

Burger, Jerry M.: Kişilik, (Çev.İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2016

Butler, Judith: Cinsiyet Belası: Feminizmin ve Kimliğin Altüst Edilmesi (Çev:Başak Ertür),Metis Yayınları, İstanbul, 2014

Carlson, Neil R.: Foundations of Behavioral Neuroscience, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2014

Connell R.W.: Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, (Çev:Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul,1998

Craib, Ian: Hayalkırıklığı (çev.Aylin Onacak), Ayrıntı Yayınları,İstanbul,2006

Cüceloğlu, Doğan: İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998

De Beauvoir, Simone: Kadın ‘’İkinci Cins’’ Bağımsızlığa Doğru, Çev.Bertan Onaran, Payel Yayınevi, 1993

Delmar, Rosalind: ‘’Engels’in ‘’Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’’ Ne Yeniden Bakış’’, Kadın ve Eşitlik İçinde (119-134), (Çev: Fatmagül Berktay), Pencere Yayınları,1998

Direk, Zeynep: Cinsiyeti Yazmak, (ed.Z.Direk), Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,2016

Donovan, Josephine: Feminist Teori Entelektüel Gelenekler, (Çev: Aksu Bora,Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Dökmen, Zehra Y.: Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

Ecevit, Yıldız.,

Tan, M., Sancar,

S., Acuner, S. : Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri. İstanbul: Tüsiad ve Kagider. S. (2008). (http:// www.tüsiad.org

Ecevit, Yıldız. : “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi İçinde (2-29) Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2011

Engels, Friedrich: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, (Çev:Kenan Somer), Sol Yayınları, Ankara,1990

Feist, Jess Greogory

Feist ,J : Theories of Personality, McGraw – Hill Companies, New York, 2009

Giddens, Antony: Sosyoloji, (Çev: İsmail Yılmaz 12.Bl), Kırmızı Yayınları, İstanbul,2012

Glesne,Corrine: Nitel Araştırmaya Giriş,(Çev.Ed.Ali Ersoy, Pelin Yalçınoğlu), Anı Yayıncılık, Ankara, 2015

Hartmann, Heidi: Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği İçinde G. Savran, & N. Tura (der.) , Kadının Görünmeyen Emeği (157-206) İstanbul, Yordam Kitap,2008

Helgeson, Vicki, S: The Psychology of Gender , Pearson Education Inc., New Jersey, 2012

İnceoğlu, Yasemin A.: Kadın ve Bedeni, Ayrıntı Yayınları,İstanbul, 2016

Bruno, J. : Psychology A Self-Teaching Guide, Frank, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2002

Kar, Ökten. Şevket: ‘’Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni’’, Beden Sosyoloji İçinde (539-556), Açılım Kitap, 2015

Kümbetoğlu, Belkıs: Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma,Bağlam Yayıncılık, 2017

Makal, Ahmet: ‘’Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği’’, Çalışma ve Toplum, Sayı:25 İçinde (13-40), 2010

Makal, Ahmet: ‘’Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler’’, AÜ. SBF GETA Tartışma Metinleri, No.31 İçinde (117-155), 2001

Maxwell, Joseph A.: Nitel Araştırma Tasarımı, Etkili Bir Yaklaşım, (Çeviri Editörü: Mustafa Çevikbaş), Nobel Yayınları, Ankara,2018

Mill, John.S : Kadınların Köleleştirilmesi,(Çev: Ahmet Özcan), Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2017

Millett, Kate: Cinsel Politika, (Çev: Seçkin Selvi), Payel Yayınları, İstanbul, 2011

Neuman, W.Lawrance: Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, I. Cilt, Yayın Odası, Ankara, 2014

Önder, Nurcan: ‘’Türkiye’de Kadın İşgünün Görünümü’’, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1 Sayı:1 İçinde (34-61),2013

Özaydınlık, Kevser: “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi İçinde, (93-112) Sayı:33, 2014

Özkazanç, Alev,

Sayılan, Fevziye,

Akşit Elif E: "Toplumsal Cinsiyet ve Mesleki Eğitim: Mesleki Teknik Lise Kız Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" Fe Dergi 10, no. 2 (2018), 150-164.

Pişkin, Sercan: "Türkiye Otomotiv Sanayii Rekabet Gücü ve Talep Dinamikleri Perspektifinde 2020 İç Pazar Beklentileri", Otomotiv Sektör Raporu, 2017

Scott, Joan W.: Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, (Çev:Aykut Tunç Kılıç), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007

Serdaroğlu, Ufuk: İktisat ve Toplumsal Cinsiyet (ed.U.Serdaroğlu). Ankara: Elif Yayınevi, 2010

Stoller,Robert,J: Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity,H. Karnac (Books) Ltd. ,London, 1968

Ritzer, George

Stepnisky, Jeffrey: Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri, (Çev:Irmak Ertuna Howison), De Ki Basım Yayım, Ankara, 2013

Tan, Mine.S. : "Eğitim", Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi İçinde (84-104)

Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2011

Taylor, Shelley

Peplau, Anne Letitia

Sears, David O.: Sosyal Psikoloji, (Çev: Ali Dönmez), İmge Kitapevi

Yayınları, Ankara, 2015

Toksöz, Gülay: Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları, İstanbul, 2018.

Vatandaş, Celalettin: "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı" İstanbul Journal of Sociological Studies İçinde Sayı:35 (29-56), İstanbul, 2011

Yıldız, Fatih Feramuz,: Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Raporu ve İş'te Eşitlik Platformu Analizleri, Türkiye İçin Değerlendirmeler, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Editör: Prof. Dr. Gülseren AĞRIDAĞ, İçinde,181-189

Wollstonecraft, Mary: Kadın Haklarının Gerekçelendirmesi, (Çev:Deniz Hakyemez),Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul,2012

Elektronik Kaynak:

https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html#art26 Erişim Tarihi: 08.10.2018 18:10

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf Erişim Tarihi: 08.10.2018 19:15

https://istatistik.yok.gov.tr/ Erişim Tarihi: 06.10.2018 22:15

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf Erişim Tarihi: 11.10.2018 19:20

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf Erişim Tarihi: 11.10.2018 20:11

https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Orta%C3%B6g_Ogrc_alan_tercih_incele.pdf Erişim Tarihi: 13.10.2018 09.47

https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/insan-yonetimi-ve-organizasyon-danismanligi/yayinlar/calisma-hayatinda-cinsiyet-esitligi/pwc-calisma-hayatinda-cinsiyet-esitligi-arastirmasi.pdf Erişim Tarihi: 18.11.2018 23:15

https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/tabloOlustur.do Erişim Tarihi: 21.11.2018 23:20

http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/Turkiye-otomotiv-sanayiinde-kadin-arastirmasi-4323.pdf Erişim Tarihi: 01.12.2018 19:05

https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiyeyi-anlama-kilavuzu-2018-yayinda Erişim Tarihi: 04.12.2018 21:25

http://www.odd.org.tr/folders/2837/categorial1docs/2179/2018%20Y%C4%B1l%C4%B1%201.%20%C3%87eyrek.pdf Erişim Tarihi: 07.01.2019 16:25

http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/Otomotiv_Sektor_Raporu_TSKB-2208.pdf

Erişim Tarihi: 07.01.2019 16:45

http://osd.org.tr/osd-yayinlari/osd-yayinlari/ Erişim Tarihi: 07.01.2019 19:05

http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/12134429_No1_Turkiyede_Meslek i_ve_Teknik_Egitimin_Gorunumu.pdf Erişim Tarihi: 17.01.2019 22:16

https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018 Erişim Tarihi: 03.02.2019 23:50

http://www.kaum.itu.edu.tr/tr/ Erişim Tarihi: 05.02.2019 13:52

http://metefankara.meb.gov.tr/1_okullarimiz_ve_alanlar/Dallar/30_motorGB/1_a_30_motorGB.html Erişim Tarihi: 05.02.2019 22:18

https://blog.ford.com.tr/bal-arilari-muhendis-oluyor-projemiz-hedefini-asti Erişim Tarihi: 11.02.2019 13:16

http://cins.ankara.edu.tr/20_14.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2019 13:28

EKLER

EK.1. Bölümlere ve Alt Başlıklara Göre Ek Anlatılar

3.2. Sektörel Duruma İlişkin Kadın Deneyimleri

Kod: İkna

"Bu içerisi bakımından da artık burda bi alışılmışlık var müşteri ilişkileri diyince bir erkeği kabul etmiyorlar, bi bayanı kabul ediyorlar. Yönetici kısmında da bu şekilde mesela bi tane …. vardı, stajyerimiz erkekti MİS 'lik yapmak istiyor, ama mesela buna diyorum ki birkaç arama, ben genelde müşteriye arama yapıyorum burdayken. Eeee …. yanıma alayım, bikaç tane arama yaptırayım diyorum kabul olmuyor, erkek işte müşteriyi arayıp arama yaparmıymış deniliyor mesela. Böyle bi algı var."

"Nitelik farkı var, tercih edilmiyor evet. Zaten Mis'liğe erkek alınmıyormuş, öyle. Bir tek ben varım, daha önce bir Mis erkek olmuş diye duydum ama yıllar yıllar önce, hep bayan. Bu aslında şöylede söyliyeyim size, bu müdür için de geçerli mesela şey müşteri ilişkileri deyince, şöyle bi algı var.

Yönetim kısmında da müşteri kısmında da bayan olucak, makyajlı olucak, topuklu ayakkabı giyecek, böyle bir görüntü istiyolar. Mesela ben bugün spor ayakkabı giydim, neden bugün spor ayakkabı giydin, neden bugün makyaj yapmadın? Böyle bi şey de var yani." 24 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, lisans mezunu

Kod: İkinci Yük

"Bi de bayanlarda şöyle bir durum oluyo, işte bekarsan yarın bigün evlenir bizden ayrılır; evliysen yeni evliysen yarın öbür gün hamile kalır, işte iş sorumluluğunun altında yıkılabilir. Çocuğun olsa bile çocuğu hastalanabilir bi şey olur, hani bayanın önünde hep bi engel kalıyor aslında babayı da etkiliyor bunlar ama… Bilemiyorum, bunlarlada zaman zaman ben nişanlıyken iş ararken ya da yeni evlendiğim dönemlerde iş ararken karşılaştığım sıkıntılar. Erkekler biraz daha bu şeylerde, hani nasıl söyleyeyim sorumluluk sahibi değil gibi göründüğü için biraz daha rahatlar gibi düşünüyorum." 33 yaşında, Evli, 1 yıldır sektörde lisans mezunu.

"Zor oluyor. Zor olması şöyle, bi kadına yüklenen tabii bekar hayatıyla evlendikten sonra yüklenen her zaman, her yıl eklenen sorumluluklar daha farklı oluyor. Bir de İstanbul'da yaşıyorsanız kalabalığı eviniz işinize uzaksa, tabii ki bi kadın için çok daha zor. İşte burda aslında eşitsizlik kadının kendi içinde başlıyor, çünkü bir erkeğin sorumluluğu devamlı çalışmak ama bir kadın çocuk bakıyor, ev bakıyor iş hayatı bölünebilme açısından, zihni daha çok bölündüğü için kadın bence kendi arasında ki eşitsizliği başlıyor. Mesai devam ediyor. Aynen öyle." 27 yaşında, Evli, 8 yıldır sektörde, Lisans mezunu.

"Erkek daha rahat, erkeğin çünkü eve gittiği zaman devam etmesi gereken mesaisi yok. İşte az önceki noktaya geliyoruz erkekler neden kariyerde daha üstün oluyo, işte bu sorumlulukları olmadığı için aktif olarak arkasına bağlı yükleri olmuyor. Kadın burdan gittiği zaman ne yapacak? Mecbur evinin içerisinde devam etmek zorunda kalacak yemekti, temizlikti bulaşıktı, çocuğu varsa onla idare etmek ama erkek bunda yok, tamamen geri planda kalıyor." 33 yaşında, Bekar, 14 yıldır sektörde, Önlisans mezunu.

Kod: Dikey Ayrışma

"…, yani sektörden ziyade genel olarak hani gıda sektörüne de baktığımda, erkelerin biraz daha çabuk yükseldiğini, çünkü baktığınızda sizi yükseltecek insanında bir erkek olduğu genel olarak… ve bi erkeğin o kişiyle, X bir beyle diyaloğuyla bi bayanın onunla diyaloğu çok farklı kalıyor. Samimiyet de giriyor, yeri geliyor işin içine. Ben bir bayan olarak X beyle çok rahat diyalog kuramıyorum ama onlar mesai bitti hadi gelin, bi çay içelim diyebiliyorlar gibi. Bunların da etki olduğunu düşünüyorum, etken olduğunu düşünüyorum." 33 yaşında, Evli, 1 yıldır sektörde lisans mezunu.

3.2.1. Dinamik, Haraketli ve İlgi Çekici

Kod:Dinamik

"Aslında seviyorum yani, heralde alışkanlık mı diyim? Heralde şey var, başka bi şey. Heralde yapı meselesi mi? Bu çok enteresan geliyor bana da hatta eşim de fark etti "sen böyle seviyosun, böyle haraketli, yoğun olmayı" ben böyle koşturmalı, haraketli, tempolu olması gerekiyor, olmadığında duramıyorum. Hani iki ay bile evde boş kaldım mesela çalışmadan duramadım, hani aradım. Belki de yapı meselesi onu tam çözmüş değilim, herkes ben gibi mi? İnsanı aslında diri tutuyor bu. Çünkü bu heralde güçlü olman gerektiğini hissettiriyor kadına, yani o stresli o yoğunlukla çalıştığınız zaman, kadın orda böyle daha güçlü olmak zorunda olduğu zamanla baş edebilmeyi öğreniyor başkalarıyla." 45 yaşında, Evli, 14 yıldır sektörde, önlisans mezunu

"Memnunum, çünkü gelişen bir sektör, hiç ölmeyecek bi sektör, yenilenen bi sektör otomotiv sektörü gün geçtikçe. O yüzden bilemiyorum. Başka bi sektör cezbetmiyor beni açıkçası." 27 yaşında, Evli, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

Biz geçen gün …..'le şey konuşuyorduk, napcaz işte kariyer planlamamız ne oldu dediğimiz zaman, …..'e şu lafı söyledim ya ben burdan ayrılamam heralde buranın bir büyüsü var dedim. Hani, bi bağlaması var otomotivin açıkçası. 24 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, lisans mezunu

"Ya ben bu sektörü seviyorum. Yani arabalarla da biraz içli dışlı bi insanım, ben okula başlayacağım zaman da ailem mesela şey demişti otomotiv mi okuyacaksın, motor mu okuyacaksın diye, dedim evet motor okuyacam ben istiyorum." 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu. METOK

3.2.2. Argo İfadeler

Kod: Argo

"Atölyeye girmek mecburiyetindeyim, araç durumlarını kontrol etmek için içerde çok küfür ediliyordu, sonrasında ben bağırdım, çağırdım gerek servis teknik uzmanlarının gerek müdürleri uyardığım takdirde şimdi atölyenin kapısından içeri girdiğimde herkes bi sus pus oluyor. Benim için aslında ilk başlarda problem vardı ama sonrasında aşıldı artık bu tür problemler." 22 yaşında, bekar, 5 yıldır sektörde, Lise Mat.

“Biraz olsun erkekler terbiye öğreniyorlar en azından medeniyet öğreniyorlar. Hani bi bayana mesela içerde… şöyle söyliyim hani küfür dahi olsa edemiyolar bi bayanın yanında. Edicek olsa görünce yutuyor kelimesini bu aslında iyi bi şey. Sonuçta iş yerinde olmaması gereken bi şey, otomotiv sektörü olsun, başka bi şey olsun olmaması gereken bi şey, bu anlamda iyi.” 24 yaşında, Danışman, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

3.2.3. Yatay Ayrışma Deneyimi

Kod: Erkek Muhatap

“Erkek yoğunluğu daha fazla tabii ki, ya olması gerekende o açıkçası. Neden? Çünkü bayanlar erkeklere göre biraz daha şeydir bu durumlarda, biraz daha geridedir, hani geri atar kendini. Ama erkekler her anlamda cesaretlidirler, yani bi ben bayandan daha iyi yapabilirler. Kötü yapabilecek olanlar var mı diye sorarsanız bana, gördüğüm kadarıyla evet var. Yani özellikle araç sektörü çok farklı bi şey.”

“Ben burdan aracı bindiğim zaman içeriye alırken, çok basit bi şey söylicem amortisör takozunun mesela bozuk olduğunu anlayabiliyorum. Çünkü direksiyonda bi ses yapar, tıkırtı sesi yapar yay sesi gibi. Müşteriye diyorum ki sizin aracınızda diyorum, direksiyonda bir ses var fark ettiniz mi? Yok hayır, diyor mesela, diyorum ki böyle böyle amortisör takozu olabilir, kesinlikle net cevap söylemiyorum zaten. İsterseniz buna da bi baktırayım, sizin ağzınızdan şikayet olarak yazayım, diye söylüyorum. Müşteri bundan tatmin olmayabiliyo. Neden? Çünkü ya diyor sen ne anlayacaksın ki, sen ne biliyosun ki gibi hep bu şeyde yaklaşıyorlar. Yani çoğunluğu böyle. Ama ağzı açık kalanda oluyor. Ya hadi ordan dercesine bir tavırla konuşanda oluyor bu sektörde. Boş ver sen ne biliyosun usta baksın gibi şeyler de oluyor.” 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu. METOK

“Evet, ben 19 yıldır çalışıyorum. Tabii, o zamanlar şöyle kadınlar tabii ikinci plandaydı, erkek bilir, arabayı erkek satar, ben araç satışında da çünkü görev aldım. İlk resepsiyonda görev aldım, ondan sonrasında araç satışındaydım hani, müşterilerin gelip erkek danışman istediğini bile biliyorum. Teknik özellikleri, tabi kadın anlamaz diye düşünür, kadın bilmez diye düşünür.” 36 yaşında, Evli, 19 yıldır sektörde, lisans mezunu

“Diyelim ki mesela bir müşteri geldi, bunu atölye kısmı olarak değil de müşteri olarak söylemek istiyorum. Mesela bi bayan, bayan değil de bi erkek müşteri geldi, ben müşteri ile iletişime geçmeye çalıştığım zaman normalde bu benim işim, müşteri ilişkileri sorumlusuyum, ama bazı böyle müşterilerde şey algısı var, bu bayan biz bununla konuşmamız gerekiyor algısı oluyor. Mesela iletişim kurmaya çalışıyorum, problemini çözmeye çalışıyorum, beni yeri geliyor takmıyor, öyle söyliyeyim size. Mesela iletişim kurmaya çalışıyorum, problemini çözmeye çalışıyorum, beni yeri geliyor takmıyor.

Sinirimi bozmuyor ama üzülüyorum kendimi eksik hissediyorum, 24 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, lisans mezunu

“Yani şöyle sanki her şeyi onlar biliyormuş, biz hiçbir şey bilmiyormuşuz tarzında, evdekilere nasıl diyim size? Evdekilere davrandıkları gibi bize de davranmak istiyorlar hani, bir bayan çalışır mı ondan sonra bir bayan otomobil firmasında çalışır mı bu şekilde. Hani negatif, bilmez anlamaz gibi. Şöyle bi şey anlatayım, bi tane müşterimiz gelmişti, subaydı. İşte müşteri geldi anlatıyo, ondan sonra ben anlatıyorum, süreçleri anlatıyorum, arabanın yapılacak işlemlerini anlatıyorum. Sadece böyle durdu, dedi ki ne kadar ilginç dedi, bir bayanın arabadan bu kadar anlaması dedi.” 29 yaşında, Bekar, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

3.2.4. Ayrımcılık Deneyimlenmiyor

Kod: Eşitlik

"Genel olarak erkekler daha başarılı diye gösteriliyor, daha çok önemseniyor, ama bizim şirkette eşit bence. Ücrette fark yok. Aynı alıyorlar ya aşağı yukarı fark etmiyor. Hani, sen bayansın sana daha düşük verelim demiyorlar, sadece piyasada hasar danışmanın ücreti neyse aşağı yukarı ona yakın veriyorlar." 29 yaşında, Bekar, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

"Yo, hayır olmuyor. Ben gerçekten görmedim, görebilsem söylerdim bunu emin olun. Ya gerçekten görmedim. Hani, çünkü performans açısından ve ücret değerlendirme açısından hiç bi şekilde kadın erkek olarak ayrım görmedim ben. Yani özellikle muhasebe departmanında ve puantajlarla ilgili olduğumuz için yani şey yapabiliyoruz, hâkim olabiliyoruz. Ben öyle bi farklılık görmedim." 27 yaşında, Evli, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

"Yok, yani eşit olarak çalışılıyor. Ücretlerde eşitlenme oluyor ama sadece dediğim gibi ilerleyen zamanlarda kariyere yönelik hesaplamalar yaparsanız erkek daha aktif oluyor." 33 yaşında, Bekar, 14 yıldır sektörde, Önlisans mezunu

O konuda ayrımcılık hiç görmedim. Yani burda sonuçta belli bi maaş alıyorsun evet belli bi bürüt maaşa anlaşıyorsun ama kazandığın para tamamen senin pirim üstüne dayalı olduğu için sen işini yapıyorsan ya da bi ürün satıyorsan, paranı erkekten daha çok olduğun zamanlar da oluyor. Hiç almadığın zamanlarda oluyor, tek başına maaş aldığın zamanlarda oluyor. O zamanlar senin özverili çalışmanla alakalı, çünkü biz hepimiz burda prime dayalı çalışıyoruz. Yeri geliyor bizim daha çok yaptığımız satıştan da yeri geliyor ben bazı erkeklerden de daha fazla maaş aldığım zamanlar, aylar oluyor. Ya da diğer arkadaşların erkeklerin benden daha çok aldığı zamanlar mutlaka oluyodur. 30 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, Lisans mezunu.

"Tabii ki ücret farkı oluyor Mis'ler arasında ana bayiler ve yetkili bayiler dediğim gibi farklı oluyor, ücretlerde buna göre farklı oluyor. Yani burda yaptığın işe bakılmıyor açıkçası." 22 yaşında, bekar, 5 yıldır sektörde, Lise Mat.

"Var, ayrımcılık oluyor. Evet karşılaştım. Erkek hani biraz daha işi biliyor diye mesela o daha fazla alıyor. Bayan hani her şeyle uğraştığı halde bazen görmezden geliniyor. Daha da az düşük maaş alabiliyor yani." 20 yaşında, Bekar, Mis, bekar, 2 yıldır sektörde, Lise Mat.

"Hepsine eşit davranıyorlar ya, ne kadar alıyorsa mesela onun primini yani onun maaşını o kadar veriyor. Cinsiyet hiçbir şekilde fark etmiyor." 19 yaşında, Bekar, Danışman, bekar, 1 yıldır sektörde, Lise Mat.

"Yani sonuçta, bütün herkes bilerek şirkete giriş yapıyor, bazı şeyleri bilerek imza atıyoruz. Evet, yani cumartesileri çalışma olmasa belki daha rahat edicez, iki haftada bir geliyoruz şirkete ama hiç olmasa, ee tabii erkekler de geliyor o konuda eşitlik var yani." 30 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, Lisans mezunu.

3.3.1. Detaycı, İknacı ve Çözümcü

Kod: Fark

"Bayanlar biraz daha alttan alabiliyor o konuda her şeyi. Aslında benim en büyük şeyim, erkelerin tepkilerini biraz daha fazla göstermesi çalışırken stresli oluyolar. Bayan olarak bunu idare edebilmek onların o stresini o öfke kontrollerini hani alttan alıp, biraz daha idareci olduğunu hissettirdiği zaman ya da karşılık iletişimi gösterdiği zaman o şekilde zaten gidiyor. Çünkü ilk geldiğimde ben burda baya kendimi stresli yoğunluk vardı insanlarda iletişim çok fazla, belki beni tanımıyorlardı için çok fazla göstermiyolardı. Tepkiler biraz daha yoğun olunca, ben onu hani iletişimle ya da konuşarak alttan alarak hani bi anne fonksiyonumda var. Bi de idarecilik onu gösterdiğim zaman daha şey saygı çerçevesinde, işte güzel konuşarak iletişimi hani aman ne olacak filan diye geçiş olmuyor. Biraz daha işte anlatması gerektiğini konunun üstüne düşerekten…"45 yaşında, Evli, 14 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

"Yani çoğu müşteride söylüyor, aynı bir bayanın böyle bi sektörde olması aslında çok zor. Çoğusu bana bu soruyu soruyor, ama bir o kadar da güzel bi şey, en azından ince düşünebiliyorlar, bayanlar hani erkelere göre biraz."

Neyi sağlıyor ince düşünmek?

"Müşteri memnuniyetini. Kesinlikle yani bu her meslekte böyledir. Mesela biz anketleri görüntüleyebiliyoruz, müşterilerin bahsettiği şeyler genellikle içerde iş kötüde yürüse, şunu yazıyor; aracımın arızası halen devam etmekte ama servis danışmanından çok memnunum, kendileri gerçekten çok ilgililer, atölye anlamında biraz destek almaları gerekli diye yazıyo müşteri. Bunu çok kez görüyoruz, çok kez yaşıyoruz. Servisten memnun kalınan noktalarda genellikle bunları belirtiyorlar ilgi, alaka güleryüz."

Bunları kadınlar daha iyi mi başarabilir peki?

"Evet, kesinlikle. Burda da aynı şekilde müşterinin bir bayanla iletim kurması daha farklı, bir erkekle iletişim kurması daha farklı." 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

"Yani servis kanalında daha çok dezavantajını yaşıyorsunuz ama satış kanalında avantajını yaşarsınız. Hani biraz daha iletişiminiz kuvvetli oluyor. Daha detaycı düşündüğünüz için. Çünkü kadınlar detaya daha çok takıldığı için oda müşteri memnuniyeti noktasında artılar sağlatıyor." 33 yaşında, Bekar, 14 yıldır sektörde, Önlisans mezunu.

3.3.2. Sorumluluk Değil, Yardım

Kod: Yardım

"Ben gidince beraber hazırlarız, beraber hazırlarız, beraber yeriz öyle. Öyle annem gelsin, beraber yapalım der, aynen öyle." 50 yaşında, Bekar, 16 yıldır sektörde, ilkokul mezunu

"Eşit bi sorumluluk olmalıdır. Ama hangisi daha kabiliyetliyse mesela ev işlerinde onu üstlenebilir, illa erkek ya da kadın olması şart değil diye düşünüyorum, ama tabii ki bizimde toplumun verdiği bazı görevler var yani, kadın ev, yemek yapar temizlik yapar tarzında. Ama benim düşüncem hayat müşterektir. Hani benim de bi eşim olsaydı yapmasını isterdim açıkçası. En azından tamamını yapmasa bile destek vermesini isterdim öyle söyleyeyim. Ama tabii bilemezsiniz." 44 yaşında, Bekar, 17 yıldır sektörde, lise mezunu.

“Ben yardımcı olsun isterim ama her şeyi o yapsın istemem, öyle yani. Her şeyi ben yapıcam ama o yardım edecek. Ne bilim? Dediğim gibi bize bu aşılandı, küçüklükten aşılandığı için hep bu düşünce.” 25 yaşında, Evli, 4 yıldır sektörde, ön lisans mezunu.

“Tabi ki de eşit olmalı. Her anlamda eşitken neden bu anlamda eşit olmuyoruz ki öyle değil mi? Temizlik yapmasa bile en azından, yapıyormuş gibi davransa da kadınlara yetiyo. Yani en azından şudur hani, ben yapıyorum ama o da bana yardım ediyor, o da yapıyor demesine bile gerek yok yardım ediyor demesi bile yeterli. Bu bile kadınları tatmin edebiliyor bence.” 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu

“Tabii ki de, erkek tabii biraz gidipte ev temizlemesi biraz saçma olur ama yeri geldiğinde tabii yapması gerekir. Ama sürekli bu aynı şey haline gelmesi gerekmez. Yani yeri geldiğinde, çok sürekli de bir erkeğe temizlik saçma olur. Yani tamam erkek biraz daha o konuda ağır basabilir ama (ev idaresi) kadın da ağır basıyor, ikisi de o dengede olması gerekiyor bana göre. Ev işlerinde şimdi bayan yani. Şimdi erkeği de gerek yok. Çok da böyle sürekli de olmaz yani, tabii ki de olmaz.” 20 yaşında, Bekar, bekar, 2 yıldır sektörde, Lise

“Olan şöyle tabii ki kadın yapmalı bence. Evde kadın dururken adam yapmamalı bence. Ama genel olarak kadın ağır basarken erkeğin de yardım etmesi gerekiyor bence. Tabii yardımlaşma olmalı. 21 yaşında, Bekar, 1 yıldır sektörde, Önlisans.

“Benim düşünceme bakarsanız, biz sabah aynı saatte işe gidiyoruz, aynı saate eve giriyoruz. Her şey ortak yapılmalı benim kendi düşüncem ama yetiştirilme tarzımız, toplum işte örf adetlerimiz erkelerimizin… işte erkekler daha çok yardım eden taraf olmayı tercih ediyorlar. Birincil olarak sen yap, ben sadece sana yardım edeyim. Bana göre, kadın erkek baktığınızda iki tarafında sorumluluğu altında olmalı, kadın biraz daha… Evet, eşimden benim gibi haldır haldır hadi makinaya çamaşırları at, kalk as, ütü yap filan beklemiyorum ama ufakta olsa onun bi sofra kurması evet beni mutlu ediyor. Daha çok yardımcı tarafları, onu da gün içinde gösterdikleri performansla sanırım eşitliyor muyuz diyelim? Öyle diyebiliriz yani. Beklentiyi çok yükseltmemek lazım.” 33 yaşında, Evli, 1 yıldır sektörde lisans mezunu.

3.3.4.Yeni Dengeler Kuruluyor

Kod: Değişen Dengeler

“Düşünce yapısı olarak evet erkeler daha çok bu tarafta rol alıyor ama çalışan kadın sayısı, şu işte belli yüz yıllardan sonra arttığı için, aynı şekilde bu trafikte de böyle, şu an sürücü kadın sayısı daha fazla önceye göre. Yani kadınlara çok fazla imkân sağlanıyor şu an o yüzden bu düşünce tamamen değişecektir ben buna inanıyorum. Yavaş yavaş değişmeye başladı zaten mesela ben kendi annemden örnek vereyim. Benim annem diyoki şu an mesela, senin yaşında olsaydım ben de çalışırdım, ev kadını olmak istemezdim.” 24 yaşında, Bekar, 8 yıldır sektörde, önlisans mezunu.

“Şimdi şöyle genelde Türklerin kafasında evi erkek geçindirir düşüncesi var ama şu anda günümüz koşullarında böyle bir şey yok. Çünkü ikisi dahi çalışsa geçinemiyor, hayat pahalılığı, o yüzden erkeklerde artık kadının çalışmasını istiyor. Mesela ben şeye bakıyorum 90 kuşağına bakıyorum. Kardeşim de mesela 90 ve üzeri kuşağı ve şey istiyo yani çalışan bayan isterim, hani bu düşünce var, çünkü tek başına geçinemeyeceğini ve sadece evin kendi idaresi olacağını biliyor. Yani bence o yüzden biraz bayan, o yüzden yıktılar yani önyargılar yıkıldı diye düşünüyorum o da tamamen duygusal olarak.” 29 yaşında, Bekar, 8yıldır sektörde, Lisans mezunu.

3.4. Kız Öğrenciler Açısından Motorlu Araçlar Teknolojisi Alan Deneyimi

Kod: Mecburiyet

“Kendi isteğimle seçmedim, sadece motor bölümüne yetti puanım. Puanım motora yettiği için burayı seçtim. Aslında sağlık üzerine okumak istiyordum ama olmadı.” (10. Sınıf öğrencisi)

"… okulun adının değiştiğini biliyordum, daha doğrusu bu okula geleceğimi bilmiyordum, daha sonra babam etkili oldu bu bölüme yerleşmem konusunda. Kendi isteğimle gelmedim bu okula." (11. Sınıf öğrencisi)

"Kendi isteğimle seçmedim, aniden gelişti, 9.sınıfta hiçbir şeyden anlamıyordum, çocuk gelişimi istiyordum birkaç nakil denedim, olmadı." (11. Sınıf öğrencisi)

"Aslında başlarda başka okullarda muhasebe ve adalet bölümlerini yazdım, ama kendi okulumda motor bölümüne yerleştim. Açıkçası kendi isteğimle olmadı." (11. Sınıf öğrencisi)

Kod: İlgi

"Babam taksi şoförü, araba coşkum vardı hep. Oyuncak arabalar hep ilgimi çekerdi, çocukken arabaların altına girip bakardım. Başka bir bölümde okumayı düşünmedim" (11. Sınıf öğrencisi)

"Kendi isteğimle başladım, arabalara ilgimden dolayı. Çocukken bile oyuncakları tamir etmeyi severdim. Hatta bu okula gelmek için epey uğraştım. Diğer bölümlere de girebilirdim ama motoru istiyordum." (12. Sınıf öğrencisi)

"Böyle bir bölüm olduğunu bilmiyordum ama arabalara ilgim olduğunu biliyordum. Arabayı seviyordum, binmeyi, sürmeyi seviyordum. Bölümler tanıtıldıktan sonra motoru seçmeye karar verdim. Çünkü hırslıydım ve başarabileceğimi de biliyordum. Başka bir alan düşünmedim hiç. Herkes çocuk gelişimi istiyordu, benim puanım yetiyordu ama tercih etmedim ben." (11. Sınıf öğrencisi)

"Okula isteyerek geldim, araçları sevdiğim için, araba özelliklerini yeni çıkan arabaları hep merak ediyordum. Motor dışında başka bir bölüm yazmadım." (11. Sınıf öğrencisi)

3.4.1. Fiziksel Güç Etkisi

Kod: Fiziksel Güç

"… bizi zorlamıyorlardı, yapabileceğiniz şeyleri yapın diyorlardı. Stajda da aynıydı, ağır şeyler kaldırmamızı istemiyorlardı. Başta ben teker kaldırdım, bir zaman belim ağrıdı, sonra daha dikkatli oldum, incinmemesi için biraz geri çekiliyorduk. Sonuçta kızlarla erkeklerin bünyesi aynı değil." (12. Sınıf öğrencisi)

"Mesela karteli sökemiyorum, yapamıyorum ya, gücüm yetmedi, sonra gelip ustam yardım etti." (10. Sınıf öğrencisi)

"Kas gücü gerektiriyor sayılır, mesela bir vidayı erkek bir dakikada söküyor, kadın iki, üç dakikada söküyor. Erkekler güçlü daha kolay yapıyorlar." (11. Sınıf öğrencisi)

"Fiziksel güç, yapı gerektiriyo. Narin olursan kaybedersin, narin olmayacaksın. Elin kolun yakışacak, saçların toplu olacak. Benim için sorun olmuyor, mutluyum ben. Çünkü erkelere de özendim bi ara." (11. Sınıf öğrencisi)

Kod: Yağlı Eller

"Ben hep meraklıydım, hatta hocam "İlk defa bir kız öğrenci görüyorum yağ karteri sökmek isteyen." demişti. Elime eldiven bile takmak istemem, yağ çekindirmiyor beni." (12. Sınıf öğrencisi)

"Seversen sorun olmaz, sevmezsen yağdan kirden kaçarsın. Benim atölyede dirseğime kadar yağ olduğu olur. Sonuçta yıkayınca giden bişey, çok dert değil yani." (12. Sınıf öğrencisi)

“Çünkü tulum filan giyiyorum, üstüm başım yağlı, eldivenlerim var. Yüzüme yağ bulaşınca bile yıkamıyorum. Bana yıka filan diyorlar ama yıkamıyorum. Mekanik bölümünde kendimi rahat bırakıyorum.” (11. Sınıf öğrencisi)

3.5. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Karşısında Tutumları

Kod: Roller

“Bizim evde sadece kadınlar yapıyor, erkekler hiç elini atmıyor, ben ya da annemler yapıyor, hiçbir işte yardımcı olmuyorlar kadınlara.” (11. Sınıf öğrencisi)

“Erkek çalışsın, kadın evde otursun saçma, kadının çocuk bakmak için evde kalması onun psikolojisine zarar verir.” (11. Sınıf öğrencisi)

Kod: Karar

“Baba, biz de genelde babam. Sadece biz de değil, genelde böyle evin geçimi, kimin sözü geçer dendiği zaman erkek. Bence ortak olmalı aynı ortamda yaşıyorsunuz, birliktesiniz, birçok şeyi birlikte yapıyorsunuz, kararları neden ortak almayasınız?” (11. Sınıf öğrencisi)

“Eşit bir şekilde oturup konuşmalılar, yoksa kavga ve tartışma oluyor.” (11. Sınıf öğrencisi)

Kod: Anne Olmak

“Erkekler genelde eşlerinin evde oturmasını, çocuklara bakmasını istiyor, erkek çalışırsa kadın da çalışır. Ben evleneceğim kişiye çalışmak istediğimi söyliyecem, bana engel olmasını istemiyorum. Hastalık, ölüm, ayrılık her şey olabilir. Evde oturmayı asla istemiyorum.” (12. Sınıf öğrencisi)

“Çocuk olduğunda kadına sorumluluk biniyor, kadınlar kafese giriyor o zamanda.” (12. Sınıf öğrencisi)

Kod: İkna Becerisi

“Kadınlar erkeklerden daha iyi, erkekler hemen yapıyor ama kadınlar düşüne düşüne yaparlar, bunlar da kadına başarı sağlar.” (11. Sınıf öğrencisi)

EK 2: GÖRÜŞME REHBER FORMU (Çalışanlar İçin)

Görüşme Nu:

Çalışma ve Öğrenim Yaşamında Kadınların Toplumsal Cinsiyet Karşısında Değer ve Tutumları, Otomotiv Sanayi Örneği

İzin ve Açıklama
Ben, İstanbul Üniversitesi Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme programı yüksek lisans öğrencisi Ramazan ÇARKI. Otomotiv sektöründe çalışan kadınlarla ilgili araştırma yapıyorum. Araştırma otomotiv sektöründe çalışan kadınların toplumsal cinsiyet kalıpları bakımından tutumları ve sektörlerine ilişkin deneyimlerini kapsamaktadır. Sorulara vereceğiniz yanıtlar, yalnızca bu araştırma için kullanılacaktır. İsminiz araştırmada kesinlikle kullanılmayacaktır. Araştırmadaki soruları sormak için izninizi rica ediyorum. Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Görüşmeci Adı Soyadı:

……

Görüşülen Kişi (Takma İsim):

……

Görüşme Tarihi:

……

Görüşme Yeri:

……

Görüşme Süresi:

……

Görüşme Reddedildi İse Nedeni:

……

I. Demografik Bilgiler

1. Doğum yeriniz neresidir?
2. Kaç yaşındasınız?
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Medeni durumunuz nedir?
5. Mesleğiniz nedir ve hangi birimde çalışmaktasınız?
6. Kaç yıldır bu sektörde çalışmaktasınız?
7. Aile bilgileri? (Hane büyüklüğü, çocuk sayısı)

II. Otomotiv Sektörü ve Çalışma Deneyimi

1. Çalışma sektörünüzü cinsiyet dengesi bakımından nasıl görüyorsunuz? Sizin için bu durumun olumlu ya da olumsuz yanları var mı?
2. Sektörünüzden memnun musunuz, başka bir sektörde çalışmak ister miydiniz? Hangisi ya da hangileri?
3. Kariyer ve yükselme olanakları bakımından sektörünüzü nasıl değerlendiriyorsunuz? Otomotiv sektöründe kariyer planınız var mı? Cinsiyet etmeni, kariyer olanakları bakımından etkili midir?
4. Erkek ve kadın çalışanlar için sektörünüz eşit olanaklar sunmakta mıdır? Ayrımcı sayılabilecek uygulamalar deneyimlediniz mi? (Ücret, performans ölçütleri, çalışma koşulları vs)

5. Otomotiv sektörünü başka sektörlerle karşılaştırdığınızda, çalışma koşulları ve kültürü açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? (Örneğin eğitim, sağlık, finans vb.)

III. İş ve Özel Hayat Dengesi

1. İşinizle birlikte özel yaşamınıza ilişkin sorumlulukları birlikte yürütebiliyor musunuz? (Bakım, temizlik, ev işleri, çocuklar vb)
2. Evin idaresine ilişkin öncelikli sorumluluk erkeğe mi aittir? (Ailenin geçimini sağlayacak, gelir elde etme ve aile içindeki gelişmelerde önemli kararları alma gibi.)
3. Ev içi işlere ilişkin öncelikli sorumluluk kadınların mıdır? Erkek ve kadın arasında eşit bir sorumluluk mu olmalıdır? (Bakım, temizlik, yemek hazırlama vb.)

EK 3: GÖRÜŞME REHBER FORMU (Öğrenciler İçin)

Görüşme Nu:

Çalışma ve Öğrenim Yaşamında Kadınların Toplumsal Cinsiyet Karşısında Değer ve Tutumları, Otomotiv Sanayi Örneği

İzin ve Açıklama
Ben, İstanbul Üniversitesi Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme programı yüksek lisans öğrencisi Ramazan ÇARKI. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerle ilgili araştırma yapıyorum. Araştırma, motorlu araçlar teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerin, toplumsal cinsiyet kalıpları bakımından tutumları ve alanlarına ilişkin öğrenim deneyimlerini kapsamaktadır. Sorulara vereceğiniz yanıtlar, yalnızca bu araştırma için kullanılacaktır. İsminiz araştırmada kesinlikle kullanılmayacaktır. Araştırmadaki soruları sormak için izninizi rica ediyorum. Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Görüşmeci Adı Soyadı:

……

Görüşülen Kişi (Takma İsim):

……

Görüşme Tarihi:

……

Görüşme Yeri:

……

Görüşme Süresi:

……

Görüşme Reddedildi İse Nedeni:

……

I. Demografik Bilgiler

1. Doğum yeriniz neresidir?
2. Kaç yaşındasınız?
3. Hangi dalda öğrenim görmektesiniz?
4. Kaçıncı sınıf öğrencisiniz?
5. Alanınızda staj yapıyor musunuz?
6. Aile bilgileri? (Hane büyüklüğü, kardeş sayısı)
7. Hangi ilçe ya da semte yaşıyorsunuz?

II. Alan Deneyimi

1. Motorlu araçlar teknolojisi alanını kendi isteğinizle mi seçtiniz? Başka bir alanda öğretim düşünür müydünüz?
2. Bu alanda öğrenim gördüğünüz için çevrenizde bulunan insanlar (aile, komşu, akraba, öğretmenler vb.) nasıl tepkiler veriyor.
3. Bu alanda öğrenim görürken sizi zorlayan durumlar oluyor mu? Yapılan işler, fiziksel güç ve yağ, kir pas gibi etmenler, işlere uzak kalmanıza neden oluyor mu?

4. Atölye ve laboratuvar derslerinde genellikle ne tür uygulamalar yapıyorsunuz? (Parça sökme, takma, temizlik vb.) Bu uygulamalarda öğretmenleriniz sizlere de erkek öğrencilere verdiği görevleri veriyor mu? Stajda size verilen işlerle, erkek stajyerlere verilen işler arasında fark gözlemliyor musunuz?

III. Toplumsal Roller ve Kalıplar

1. Fiziksel güç gerektiren mesleklerde ve teknik alanlarda erkek ve kadın açısından başarı farkı var mıdır? Mesleklerin kadın mesleği ya da erkek mesleği olarak nitelendirmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Ev içi görevler, ev dışı görevler, kadın-erkek sorumlulukları ve cinsiyetlere göre oluşan iş bölümü hakkında ne düşünüyorsunuz? (Bakım, temizlik, para kazanma vb.)
3. İş hayatında, sizce erkek ve kadınlar arasında ücret farklılıkları var mıdır ve nasıl açıklanabilir?
4. Evin geçimini sağlamak, ev içi kararları vermek öncelikli olarak eşlerden birinin sorumluluğu mudur?

Veli Onam Formu

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, "Çalışma ve Öğrenim Yaşamında Kadınların Toplumsal Cinsiyet Karşısında Değer ve Tutumları, Otomotiv Sanayi Örneği" adıyla, 15/03/2019-15/09/2019 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Motorlu Araçlar Teknolojisi alanında öğrenim gören kız öğrencilerin, alanlarına yönelik deneyim, tutum ve değerleri ile birlikte, otomotiv sanayine teknik eleman yetiştiren bu mesleğe dair izlenimleri ile toplumsal roller üzerine düşünceleri hakkında görüşme yapılacaktır.

Araştırma Uygulaması: Görüşme şeklindedir.

Araştırma T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleşmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı tamamen sizin isteğinize bağlıdır, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Görüşmeye katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Ramazan ÇARKI

İletişim bilgileri :ramazancarki@gmail.com

Velisi bulunduğum ..... sınıfı ..... numaralı öğrencisi ..... ……..'in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

…./…../ 2019

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.7698268 16/04/2019
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) İstanbul Üniversitesinin 26.02.2019 tarihli ve 45405 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 16.04.2019 tarihli tutanağı.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Ramazan ÇARKI'nın **"Çalışma ve Öğrenim Yaşamında Kadınların Toplumsal Cinsiyet Karşısında Değer ve Tutumları, Otomotiv Sanayi Örneği"** konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan Mesleki ve Teknik Liselerde öğrenim gören öğrencilere; görüşme soru formunu uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanılması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla** Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Menderes KAYA
İl Milli Eğitim Müdür V.

Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
16/04/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Milli Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VİKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-238

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 9b0e-5751-3dc2-aa93-196a kodu ile teyit edilebilir.